

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 4

ANDRA KAMMAREN

1966

21—26 januari

Debatter m. m.

Fredagen den 21 januari

	Sid.
Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.).....	3
Interpellation av herr Fridolfsson i Stockholm ang. bordsbön vid barndaghem	75

Måndagen den 24 januari

Interpellation av herr Gustafsson i Skellefteå ang. glesbygdernas speciella problem.....	77

Tisdagen den 25 januari

Svar på frågor av:

herr Sjöholm ang. befrielse från ränta å kvarstående skatt i visst fall	80
herr Werbro ang. bestämmelserna om uppsägning av svensk militär FN-personal.....	81
herr Nilsson i Agnäs ang. stölderna av undervisningsmateriel och skadegörelsen på skolornas inventarier.....	83
herr Nordgren ang. rätt för i USA fränskilda svenskar att ingå nytt äktenskap i Sverige.....	84
herr Gustafsson i Borås ang. undanflykt från betalning av böter för falskdeklaration.....	85
herr Lindström ang. handläggningen av besvärssärenden avseende statligt bostadsstöd åt innehavare av jordbruksfastighet	87
herr Nihlfors ang. förstärkning av skyddet mot barnmisshandel och herr Hedin ang. åtgärder mot barnmisshandel	88
herr Rubin ang. de för flygtrafiken tillämpade flyghöjderna och herr Gustafsson i Borås ang. vissa flygsäkerhetsåtgärder	92

	Sid.
Interpellationer av:	
herr Berglund ang. hälsokontrollen av invandrad utländsk arbetskraft	97
herr Löfgren ang. de nya sedlarnas format	98
herr Lindström ang. verkningarna av rationaliseringen inom post- verket	99
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Johansson i Öckerö ang. försäljning av svenska fiskefångster i norska hamnar	103
herr Nordstrandh ang. skolenheternas storlek inom gymnasiet	103

Onsdagen den 26 januari fm.

Interpellationer av:	
herr Fridolfsson i Rödeby ang. förhållandena vid Karlskronavarvet	104
herr Fridolfsson i Rödeby ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus	105
herr Lorentzon ang. en tidsmässig planering av skeppningarna på norrländshamnarna	105

Fredagen den 21 januari

Kl. 11.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.)

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att den från gårdagens sammanträde uppskjutna överläggningen rörande Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1966/67, och nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid i enlighet med förut gjord anteckning ordet till

Herr BJÖRK i Göteborg (s), som yttrade:

Herr talman! Vi är väl överens om att demokratien inte bara är en yttre form för ett samhälles styrelse utan också måste innebära ett aktivt engagemang av medborgarna i gemensamma angelägenheter. Jag tycker det är beklagligt att så litet av vår författningsdebatt handlar om den aspekten på demokratien. När direktiven skrevs för den stora författningsutredningen var kontakten mellan väljare och valda ett av de problem som skulle utredas, men numera har det temat kommit alltmer i bakgrunden. I stället möter vi på olika punkter problem i fråga om kontakt och kommunikation mellan medborgarna, partierna och statsmakterna, utan att dessa problem behandlas utifrån en gemensam synvinkel.

Man kanske kan tycka att det inte råder någon brist på kontakt och kommunikation i ett samhälle, där medbor-

garna ständigt är utsatta för appeller av de mest skiftande slag. Men i själva verket kan just mängden av appeller göra det svårare för medborgarna att orientera sig i frågor som är väsentliga för deras ställningstaganden till samhällsangelägenheter — kort sagt deras politiska ställningstaganden. Inte minst medverkar reklamens väldiga utveckling till att olika appeller tenderar att överrösta varandra. Det vore kanske snart på tiden att analysera reklamens roll i vårt samhälle såväl på det ekonomiska planet, där den kan tänkas verka både som en framstegsfaktor och som en belastning, som på opinionsplanet, där den färgar både värderingar och informationsurval.

Vi har nyligen fått ett drastiskt exempel på hur reklamsamhällets utveckling kan påverka pressens utveckling. Mot den bakgrunden är det märkligt hur lättsinnigt man på sina håll tar på frågan om reklamintressenas möjligheter att påverka också televisionens och radions fortsatta utveckling. Här gäller det två media som vid sidan av pressen har en utomordentligt viktig uppgift att fylla i strävandena att skapa kontakt och kommunikation i samhällsangelägenheter.

Om vi är överens om målsättningen, att medborgarna i demokratien skall ges bästa möjliga tillfälle att orientera sig om olika åskådningar och åsikter i fråga om samhällets utformning och samhällsproblemens lösning, står det klart att televisionen och radion måste hållas under ständig observation just ur denna synpunkt. Och man löser inte det problemet genom att släppa fram reklamintressena — tvärtom ökas riskerna för slagsida i informationen.

I själva verket, herr talman, är ju

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mycket av den politiska kampen en kamp om kommunikationsvägarna till medborgarna. Olika intressen kommer härvidlag alltid att ha en benägenhet att försöka täppa till motståndarnas kommunikationsleder. När t. ex. socialdemokratien har möjligheter att på olika vägar kommunicera med fackföreningsrörelsens medlemmar, bl. a. via den form av fackligt ekonomiskt stöd i kombination med medlemsrättigheter som av tradition benämns kollektivanslutning, utlöser det från borgerligt håll frenetiska angrepp som nog inte alltid bärs upp av en äkta indignation.

Varje parti som säger sig vara anhängare av medborgarnas demokratiska engagemang har anledning vaka över att olika slags kommunikationsleder fungerar. Det gäller naturligtvis inte bara mellan partierna utan också inom partierna. Varje benägenhet hos en partiledning att fatta avgörande beslut utan att så långt möjligt kommunicera med partiets medlemmar innebär ett hot mot demokratiens vitalitet.

På de demokratiska kommunikationernas område finns det, tror jag, särskilt anledning att misstro varje slag av maktkoncentration — ekonomisk eller personlig. Ur den synpunkten måste man beklaga inte bara minskningen av antalet tidningar utan också ägarkoncentrationen bland de överlevande. Man skall inte heller inbilla sig att det ur demokratisk synpunkt är lika värdefullt att ha en stor tidning som tio små, även om den enda tidningen skulle ha lika stor upplaga som de tio små tillsammans.

Det är självfallet mycket svårt att upprätthålla ett stort antal små tidningar i ett samhälle, som i så hög grad går mot stordrift på näringslivets område. Att det ibland också kan vara svårt att bevara en stor tidning är en annan sak. Men om man anser det angeläget att upprätthålla många pressorgan — dagstidningar, veckotidningar och månads-tidskrifter — med hänsyn till de demo-

kratiska kommunikationsbehoven, måste slutsatsen bli att pressen inte får behandlas som vilken näringsgren som helst.

Benägenheten att betrakta pressens framtid nästan enbart som ett företagsekonomiskt problem kom att i alltför hög grad prägla pressutredningens arbete. Att dess slutsatser präglades av brist på konstruktiv fantasi kan till en del förklaras av att utredningen tillsattes långt senare än vad som hade varit motiverat. Denna otillfredsställande utredningsprodukt får inte bli sista ordet i debatten om pressens framtid.

Visst kan det vara svårt att konstruera statliga stödformer, som utan politisk diskriminering effektivt bidrar till att bevara ett tillräckligt antal pressorgan. Det krävs kanske en nästan lika komplicerad ordning för detta som för våra jordbrukssubventioner eller bostadssubventioner. Men om man vill lösa uppgiften, bör den även kunna lösas.

Om en av pressens säregenheter är att den konkurrerar på två marknader — upplagemarknaden och annonsmarknaden — måste en uppgift rimligen vara att systematiskt motverka den favorisering av vissa tidningar, som denna sammankoppling innebär.

Nu kom pressutredningens schematiska stödförslag att i viss mån läggas till grund för det partistöd, som vi beslutade om i december föregående år. Det innebar en betydelsefull hjälp i första hand för de borgerliga partierna på både kort och lång sikt och i andra hand kanske också för en del socialdemokratiska tidningar — på kort sikt. Så rädde det också allmän principiell enighet om att staten borde stödja partierna fastän högern hade föredragit indirekta stödformer, som skulle ha varit mera till gagn för det egna partiet.

Men vi bör nog inte inbilla oss att problemet om partistödet är slutgiltigt löst. Det finns anledning att efter några års erfarenheter uppta stödformerna till förnyad prövning, inte minst med

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

hänsyn till den onekligen komplicerade avvägningen mellan å ena sidan kravet att man inte skall uppmuntra utveckling av småpartier, å andra sidan kravet att nya och starka opinioner inte får förkvävas.

En fortsatt debatt om villkoren för allt slags politisk opinionsbildning är så mycket mer nödvändig, som det på atskilliga håll tycks rada en hel del förvirring beträffande vad som härvidlag är önskvärt. Om man får tro professor Tingsten och en del andra liberaler, skulle det t. ex. vara en glädjande tendens att pressen i allt mindre utsträckning återspeglar och redovisar officiella partiståndpunkter.

Jag vet för min del att det bjuder många skribenter emot att konsekvent försvara beslut av en partiledning, när de själva inte deltagit i beslutsprocessen. En viss distans mellan tidningar och partiledningar är antagligen nödvändig och naturlig. Men det bör samtidigt slås fast att förekomsten av en partibetonad press i vårt land väsentligt har bidragit till demokratiens vitalitet.

Partierna behöver officiella språkrör i pressen och därutöver behövs det pressutrymme för alla slags avvikande och kritiska synpunkter, som inte kan identifieras med partiledningarnas. Att skapa förutsättningar för en så pass mångskiftande pressopinion är sannerligen ingen enkel men ändå en väsentlig uppgift.

Det finns verkligen ingen anledning att håna de krafter, som genom en omfattande subventionsverksamhet hittills har gjort det möjligt att bevara en någorlunda mångsidig press i vårt land. Vad den svenska fackföreningsrörelsen presterat på detta område är synnerligen imponerande jämfört med vad som förekommit i andra länder. Sedan är det inget tvivel om att denna aktivitet varit förbunden med misstag och felbedömningar. Men under den inte alltför avlägsna period när näringslivets

män — som det heter — i stor omfattning subventionerade höger- och folkpartitidningar tycks vederbörande ha gjort väl så många misstag i sin ledningspolitik som LO-ledningen i sin.

Man kan också undra om det inte planeras nya misstag. När högern nu leker med tanken på en ny kvällstidning i Stockholm vittnar det inte bara om en häpnadsväckande nonchalans mot högerintressena i Göteborg och Väst-sverige utan också om en säregen avvägning av partiets hemliga resurser. Jag vill förstas inte utesluta att de anonyma finansiärerna bakom projektet kan visa större uthållighet och få större framgång än fackföreningsrörelsen, men är man säker på att man på detta sätt lämnar något väsentligt bidrag till de demokratiska kommunikationsbehoven?

Kravet på kommunikationsleder både för partierna och för dem som är kritiska mot partierna gäller självfallet, som jag redan har antytt, också för andra massmedia än pressen. Inga gruppkonventioner får tillåtas bestämma urvalet av opinioner i TV och radio. Det vore fara å färde om en politikers publika framgång skulle bli beroende av om han är tjänis med en eller annan TV-producent. Också här behövs en ständig, vaksam debatt. Televisionens och radions folk måste finna sig i påtryckningar utifrån, samtidigt som de naturligtvis har rätt att kräva en rimlig rörelsefrihet i sitt arbete.

Sist och slutligen, herr talman, färgas väl synen på dessa problem av om man anser det naturligt att de grupper och intressen som har särskilt gott om pengar också skall ha lättast att appellera till och nå fram till medborgarna. Som socialdemokrat måste jag finna ett sådant tillstånd onaturligt, och jag anser det självklart att man så långt möjligt bör ge olika politiska, kulturella och religiösa åskådningar tillfälle att konkurrera på lika villkor.

Konkurrens på lika villkor är en liberal princip, men om jag nu till slut skall

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lämna ett litet bidrag till riksdagens ideologiska debatt förefaller det som om det är socialisterna som här slår vakt om det bästa i liberalismen.

Härefter anförde:

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Jag ber att få börja med ett citat från ett inlägg i höstens remissdebatt: »Vad hjälper det om vi har modernerna, tekniskt fulländade vapen när det saknas befäl som skall utbilda oss?» Det var enligt detta inlägg i remissdebatten en av förra årets repetitionssoldater som utbrast detta. Jag citerar vidare:

»Försvarsviljan utvecklas sannerligen inte i rätt riktning, om utbildningen och övningarna blir bristfälligt genomförda på grund av befälsbrist. Den mänskliga faktorn är i dag det svenska försvarets dilemma, och ur detta dilemma kommer vi *endast* om vi snarast löser försvarets personalfrågor.»

Herr talman! Om prutningarna på försvarshuvudtiteln i årets statsverksproposition skall bli vägledande för riksdagens framtida behandling av försvarsfrågorna, finns det alla skäl för en grundlig debatt om vår försvarspolitiska målsättning. Det är alltså med stort intresse jag avvaktar försvarsutredningens förslag.

Jag övergår nu till att anknyta till de synpunkter på utbildningspolitiken som herr Bohman framförde i början av denna remissdebatt.

Har kammarens ledamöter tänkt på att det då och då i uttalanden och remissinlägg från skilda håll framgår att det svenska folket förespeglas att grundskolan är så gott som genomförd? Vi kan läsa i statsverkspropositionen att grundskolan har införts i 765 kommuner och att dessa kommuner omfattar 88 procent av landets folkmängd. Således täcker grundskolan i det närmaste hela landet. Men det är endast till namnet — grundskola. Det skildrar med

andra ord förhållandena sådana de existerar på papperet. Men hur förhåller det sig i verkligheten, ute i klassrummen? Det är många av landets föräldrar som i dag frågar sig vad det blev av alla vackra löften under tiotalet år före grundskolebeslutet 1962.

Jag kan nämna att nyligen har avslutats en enkätverksamhet inom Högerpartiets kvinnoförbund. De olika lokal-föreningarna har försökt belysa den nuvarande skolsituationen och har dessutom uppmanats att framföra önskemål. Man bör självfallet vara försiktig när man tolkar svaren, men så mycket kan ändå utläsas av dem att oro råder.

Det är många lärare som minns de vackra talen. Inte minst kommer man ihåg ecklesiastikministerns löfte i den debatt i denna kammare som föregick beslutet 1962 om grundskolan. Jag skall be att få citera vad ecklesiastikministern vid det tillfället bl. a. anförde: »Det är därför av största vikt att lärarna ges allt det stöd som är möjligt för att underlätta övergången. Men framför allt bör framhållas att den skola vi nu kommer att få, utrustas med helt andra resurser än vår nuvarande och att följaktligen lärarnas situation och möjligheter att förverkliga den nya skolan blir helt andra än i dag.»

Nej, vi vet, att i praktiken regionala och lokala skolmyndigheter är allvarligt bekymrade. Skolledare och lärare är lika bekymrade. Det framgick med all önskvärd tydlighet vid skolveckan i Malmö i början av detta år. Bristen på utbildade lärare är som bekant ytterst besvärande. Vad värre är, de lärare som i dag tjänstgör — såväl de med reguljär lärarutbildning som sådana utan — har inte blivit tillräckligt utbildade i den komplicerade undervisningsmetodik som skall tillämpas i de s. k. sammanhållna klasserna. Undervisningsmetoden med krav på individualisering är sannerligen ingen lätt metod. Undervisningsrådet Nils Eric Svensson i skolöverstyrelsen har uttryckt saken på föl-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

jande sätt: »Individualiseringen är nägot av det svåraste en lärare kan ge sig i kast med.» Vidare saknas det undervisningsmaterial, såväl s. k. självinstruerande som annat material liksom övriga pedagogiska hjälpmedel.

Jag nämnde nyss skolveckan i Malmö. Jag hade tyvärr inte tillfälle att delta i den, men jag har tagit del av referaten. Av Sydsvenska Dagbladets referat framgick att ledamoten av denna kammare herr Stellan Arvidson där nere i Malmö varnade för »drunkningsdöd i materialfloden». Jag måste säga att herr Arvidsons uppfattning om nuvarande tillgång på och behov av material är ägnad att förvåna.

Därtill kan sägas att klasserna är för stora för denna undervisningsmetod med tanke på tillgången på material. Skolbyggandet släpar efter.

Vem får då bära skulden för att grundskolereformen hittills har utgjort och under ytterligare många år tyvärr måste utgöra en pappersreform? Jo, det blir skolmyndigheterna i kommunerna och på det regionala planet. Värre är att lärarna beskylls för att vara ovilliga och inkompetenta eller som en tidskrift så älskvärt uttryckte det: »Sparka ut alla lärare som saboterar skolreformens idéer!» Jag undrar hur andra yrkeskategorier skulle reagera om man uttalade sig på det sättet om dem.

Vore det inte på sin plats att regeringen påtar sig sitt ansvar, att den erkänner att den dessvärre har räknat fel och att skolreformen när det gäller själva undervisningsmetodiken inte kan genomföras än på många år. Ett sådant ansvarstagande, inte bara av regeringen utan också av riksdagen, skulle minska den psykiska press som lärarna i dag är utsatta för. I denna besvärliga undervisningssituation skulle det vara välgörande för lärarna att få arbetsro.

Låt mig få belysa den allvarliga situationen med ett par exempel ur statsverkspropositionen.

De enskilda kommunerna framför si-

na önskemål beträffande skolbyggen för att förverkliga de beslut som riksdagen fattat på skolväsendets område. Länskolnämnderna prutar, skolöverstyrelsen prutar, ecklesiastikdepartementet prutar och slutligen prutar herr Sträng kraftigt. Vad är då kvar av den bedömning som den enskilda skolkommunen tvingar oss att göra? Länskolnämnderna anser, att investeringsutrymmet för alla angelägna skolbyggen — för grundskola, gymnasium, fackskola och yrkesskola — bör omfatta cirka en miljard. Skolöverstyrelsen prutar och anser att cirka 750 miljoner är lämpligt, och regeringen föreslår nu riksdagen att 570 miljoner skall räcka. Enligt regeringens förslag skall grundskolan ha merparten av dessa 570 miljoner, vilket ändock innebär en kraftig nedskärning.

Med all rätt kunde kammarens ledamöter nu anta att jag är förespråkare för en kraftig uppräknings eller att investeringsutrymmet skulle vidgas. Det är emellertid inte fallet. Jag anser, att det samhällsekonomiska läget motiverar prutningarna men däremot att det är felaktigt att i dunkla ordalag förespegla att grundskolereformen kan genomföras planenligt. Varför kan man inte i klartext uttala att detta är omöjligt ännu på många år?

Därtill kommer att själva skolhuset är den faktor som kanske minst bidrar till reformens genomförande. Det avgörande är väl ändå vad som sker i klassrummet. Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning att fortbildningen av lärarna, som ytterst skall förverkliga reformen, är en ofrånkomlig förutsättning för de stora investeringar som totalt göres för att utbildningen skall få avsedd effekt. Skolöverstyrelsen har begärt en ökning av fortbildningsanslaget med cirka 8 miljoner kronor. Regeringen föreslår nu en ökning med cirka 1,5 miljon kronor!

Jag kan ta ett annat exempel. Skolöverstyrelsen anser, att skolforskningen och det pedagogiska utvecklingsarbetet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

bör inriktas på själva det vardagliga arbetet i klassrummet, d. v. s. produktionsprocessen. Jag tycker att det är särskilt intressant att se vad skolöverstyrelsen framhåller beträffande produktionsprocessen. Tidigare forskning har företrädesvis varit inriktad på produkten, d. v. s. elevernas kunskaper, betyende m. m., det som kan mätas i prov och observationer. Men processen i klassrummet är ett outforskat område, som ligger mellan vissa faktiska förhållanden, såsom t. ex. klassens storlek, homogenitet och elevernas prestationer.

Det är också i detta sammanhang intressant att ta del av hur skolöverstyrelsen i sin motivering skildrar skol-situationen. Skolöverstyrelsen säger bl. a. att formerna för skolarbetet behåller uråldrigt mönster, att de allmänt tillämpade arbetsätten kan ifrågasättas, att direkt lärarledd undervisning inte behövs så mycket, att en stor del av lärarnas nuvarande arbete kan ersättas av studiematerial, att genom ökad individualiserad undervisning kan lärarna slippa vissa rutinuppgifter i inte oväsentlig utsträckning.

Vi kan väl ge överstyrelsen rätt på många punkter, men är inte uttrycket »uråldrigt» väl starkt? Jag hoppas att det ordvalet beror på tidsbrist vid författandet. Det skulle vara intressant att få veta om ecklesiastikministern och riksdagspartiernas företrädare i skolfrågor delar denna uppfattning om de nuvarande formerna för skolarbetet.

Skolöverstyrelsen framhåller att ett anslag på cirka 50 miljoner till detta forsknings- och utvecklingsarbete vore rimligt och egentligen nödvändigt. Jag är beredd att säga att inte ens 50 miljoner skulle räcka. Men så säger också överstyrelsen — vilket ju är så riktigt — att bristen på kvalificerade människor som kan genomföra detta arbete är ytterst besvärande. Därför anser skolöverstyrelsen det i dagens läge realistiskt att höja anslaget från 3 miljoner till 5 miljoner. Regeringen begränsar

höjningen från 3 miljoner till 3,5 miljoner.

Jag skall be att få upprepa att prutningarna med hänsyn till det samhälls-ekonomiska läget och den ytterst besvärande bristen på kvalificerad arbetskraft är motiverade. Kanske bör man gå ännu längre. Men jag tror att det skulle vara välgörande om vi slutade upp med talet om att planenligt genomföra reformerna. Det är framför allt allvarligt om vi inkompetensförklarar lärarna när det går galet. Det vore välgörande om regering och riksdag tog ansvar för att planerna inte kan fullföljas så som man hade hoppats.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Efterkrigstiden har varit en gynnsam tid. Denna epok har givit lönestegringar som allmänt sett varit ungefär dubbelt så stora som prisstegringarna. Socialpolitiskt har vi också utvecklat i detta land. Om vi jämför den summa pengar som nu totalt satsas på socialpolitiken med vad som satsades alldeles efter kriget, finner vi att de socialpolitiska utgifterna ökat ungefär tio gånger. Jämför vi den med andelen av nationalinkomsten blir det inte lika mycket, eftersom priserna också stigit, men den andel som nu — av en större nationalinkomst — går till socialpolitiken är ungefär tre gånger större än den var i början av efterkrigstiden.

Detta betyder dels att reallönerna för de aktiva grupperna förbättrats, dels att de sociala förhållandena förbättrats, framför allt för pensionärerna. På dem inriktas ungefär två tredjedelar av vår socialpolitik, direkt genom folkpensioner, statliga och kommunala, och indirekt genom sjukvården, som till en stor del tyvärr ju är något som berör de äldre grupperna mer än andra.

Vi har satsat mycket på att skapa gynnsammare levnadsförhållanden för människorna, för de aktiva och de icke aktiva grupperna. Vi har haft goda ti-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

der, men goda tider skapar också förväntningar om fortsatta goda tider. Sådana *förväntningar* om goda tider är en politisk realitet, det är någonting som bestämmer den politiska utvecklingen mera än på vilken nivå levnadsstandarden i landet befinner sig. Även om vi alltså har goda tider, måste vi intressera oss för de svårigheter som börjar uppstå inom en del branscher. Är de tecken på att de goda åren nu börjar ta slut?

Finansdepartementet har presenterat en långtidsutredning. Vi ges gott hopp om att utvecklingen skall bli något så när gynnsam, men klart är att vi av inrikes skäl men framför allt av skäl som ligger utanför våra gränser kommer att få arbeta med betydligt snävare marginaler i framtiden än hittills. Det är därför en politisk nödvändighet för oss att mer än tidigare satsa på de rätta utbyggnaderna inom samhället och inom näringslivet för att på det sättet utveckla oss i en riktning, som gör det möjligt att trygga den fortsatta fulla sysselsättningen och den standardstegring som vi vill ha fram. Vi vet att, oberoende av hur mycket man skryter med att Sverige skall vara ett föregångsland i världen, åtskilliga skuggsidor finns kvar. Vi måste lösa eftersatta stora gruppers problem på ett betydligt bättre sätt än vi hittills har förmått. Det finns därför all anledning för oss att inför dessa snävare marginaler med ökad uppmärksamhet planera samhällets och näringslivets utveckling på ett mera väl förberett sätt än som nu sker.

Hittills har många företag klarat sig tack vare inflationen, tack vare att den investering de gjort det ena året visat sig bra nästa år eller året därpå, eftersom priserna ändå stigit. Hur skev en investering skulle ha varit vid *oförändrade* priser visar sig aldrig. Här har de sämsta företagen fått åka snålskjuts på inflationsutvecklingen. Det har »slitit» på våra marginaler och förstört våra möjligheter att förbättra för de efter-

satta grupperna och för de stora löntagargrupperna.

En del förståelse finns nog på löntagarhall för att vi nu kommit in i ett kärvare läge. Det har fört med sig att möjligheterna att öka reallönerna i framtiden måste vägas mot behovet av en förstärkning av näringslivet på flera punkter. Både finansplanen och långtidsutredningen antyder en vägning mellan reallönförbättringar och näringslivets förbättringar. Löntagarna är med i utbyggnaden av samhället, genom sina arbetsinsats först och främst men också genom de skatter de betalar till samhället. De är med om att bygga ut samhället genom de ATP-pengar, som de spar i ATP-fonderna, där stat, kommun och bostadsbyggande lånar av löntagarnas pensionspengar. Det är en samhällsutbyggnad som behövs för att näringslivet skall kunna utvecklas. Utan en utbyggnad av samhället går det inte att bygga ut industrien, handeln eller andra delar av näringslivets verksamhet.

Men löntagarna är inte bara med om att bidra till samhällsutbyggnaden, utan de är också med om att bygga ut näringslivet i sig självt, bl. a. genom de pengar som de satsar i ATP. Där lånar företagen pengar. Småföretagen har fått särskilda fonder till sin utveckling, helt donerade av ATP. Pengarna går till jordbrukets utveckling, till handels och exportens utveckling, och stora summor går också till industriutbyggnad. Det betyder att löntagarna genom sitt pensionssparande är med och bygger ut samhället också inom näringslivets område och är med och bidrar till den förmögenhetsökning som nu pågår inom näringslivet.

Om vi nu på grund av olika omständigheter står i den politiska situationen att näringslivet skall expandera snabbare än reallönerna under de kommande åren, betyder det rent politiskt att vissa grupper skall hållas tillbaka för att andra grupper skall få möjlighet att förbättra sin ställning ekonomiskt sett.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Detta är en betydelsefull politisk fråga. Vem och vilka skall få rätten och möjligheten att bli ägare till dessa nya stora värden som skall skapas genom att reallöneutvecklingen skall hållas tillbaka detta år och under de kommande åren enligt finansplanens och långtidsutredningens antydningar? Har vi sådana former här i samhället att de stora löntagargrupperna, när de på detta sätt hålles tillbaka, får vara med om att få en ökning av sin förmögenhet och en andel i den ökade samhällsförmögenhet som håller på att byggas upp? Har vi sådana förhållanden i vårt samhälle att vår gemensamtägda del i näringslivet nu, när vi håller tillbaka de stora löntagargrupperna, får möjligheter att utvecklas? Tyvärr är det inte så. Den gemensamtägda statliga företagsgruppen går tillbaka år för år — sedan 1960 på ett mycket markerat sätt. De miljardbelopp som ligger i ATP-fonderna ställs till förfogande för utbyggnad av samhälle och näringsliv. Löntagarna får visserligen tillbaka sina pengar till ATP-fonderna, men till ett förminskat värde. Enbart föregående års förlust på de pengar som löntagarna sparar ihop i ATP-fonderna uppgår till omkring 600 miljoner kronor. Det är mera än vad man får in i räntor på ATP-fonderna.

Om löntagarna förlorar, finns det i stället andra som tjänar. Den utredning om löntagarnas pensionspengar som regeringen utlovade i samband med ATP-diskussionerna i slutet av 1950-talet borde nu vara klar. Det är inte tillfredsställande att löntagarnas pengar behöver placeras på ett mindre säkert sätt än de privata försäkringsbolagen har möjlighet att göra med sina.

Meningen med ATP-fondspengarna är att göra näringslivet modernare och effektivare för att vi ur näringslivet skall få fram mera varor för de aktiva och för de icke längre aktiva grupperna. Syftet är alltså att få fram mera varor i stället för färre och dyrare sådana. Ätminstone en viss del av den utbygg-

naden av näringslivet borde få ägas av löntagarna, som satsar pengarna i den. Vad blir annars följderna av att reallönerna nu skall hållas tillbaka och näringslivets kapacitet byggas ut med 10—14 procent?

Under 1930-talet fälldes den socialdemokratiska regeringen bl. a. därför att den ville ge folkpensionärerna något tiotal miljoner kronor mer än de cirka 130—140 miljoner kronor som folkpensionärerna då årligen fick att dela av staten. Nu har folkpensionärerna över 5 000 miljoner kronor till sitt förfogande under ett enda år. Och pensionspengarna växte här om året med över 500 miljoner kronor. De borgerliga attackerar inte längre regeringen för folkpensionens skull som de gjorde under 1930-talet. Det är angenämt att det skett en omsvängning och att de borgerliga anpassat sig till den socialdemokratiska politiken på denna punkt. Det är en fördel för samhällets utveckling att våra motståndare gett upp sin gamla linje.

1930-talets politik syftade till förbättrad social trygghet och en förnuftig arbetslöshetspolitik. 1940-talets och 1950-talets politik byggde vidare på de riktlinjerna och åstadkom den fulla sysselsättningen och en välutvecklad socialpolitik vars kostnader jag just har antytt. Sjukdom och ålderdom medför inte längre samma ekonomiska bekymmer — även om de för med sig andra bekymmer — som tidigare. 1950-talets stora politiska reform var den ytterligare ekonomiska frihet på ålderdomen som då började byggas ut genom att ATP-systemet diskuterades och förverkligades när 1950-talet hade kommit till sin gräns.

Vilka är då de avgörande politiska frågorna i den situation som vi nu befinner oss i? Det är inte författningsfrågan — den rör inte många människor. Den kanske berör oss i dessa kamrar mer än människorna på andra håll. Vissa smärre aspekter på författningsfrågan har kanske en politisk betydelse.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Av central betydelse är emellertid utvecklingen i fråga om löner och priser, frågan hur människorna skall kunna upprätthålla den levnadsstandard som de hittills har byggt upp. För att få fram det bättre förhållandet för människorna, för att åstadkomma att deras löner räcker för de utgifter som finns i ett modernt samhälle, hjälper det inte att trösta dem med att det finns mera i det här landet än i Indien eller andra länder. Det är inte efter sådana synpunkter man reagerar politiskt. Vad man vill ha besked om är vilken möjlighet vi har att trygga en fördelaktig utveckling också för framtiden av lönerna i förhållande till priserna på olika varor — livsmedel och hyror, för att nämna ett par av de stora posterna.

För att lösa de problemen har man två vägar att gå. Den ena är den väg som representeras av korken på vågorna, korken som driver dit vågorna och vindarna vill. Det är liberalismens väg. Man stöter sig inte med någon, och man kommer ju fram, som det heter. Men det är inte den vägen som jag menar att vi skall gå. Politik betyder att påverka samhällets och näringslivets utveckling. Vi måste gå in för att påverka utvecklingen så, att de enkla mänskliga behoven i fråga om en gynnsam löne- och prisutveckling kan uppfyllas.

Vi hyser förhoppningar om en fortsatt standardstegring på alla håll. Inom den fackliga rörelsen hoppas man att vi inom de närmaste åren skall komma fram till beslut om en kortare arbetsvecka. Reformernas tid är inte förbi, även om 1930-talets och 1940-talets svårare sociala förhållanden kunnat ersättas av ett gynnsammare klimat i samhället.

Den politik som vi nu måste bygga upp för den närmaste framtiden måste vara en politik som inriktar våra reella resurser på att utveckla näringslivet så att dessa angelägna behov först tillgodoses och inte de som kanske lättast ekonomiskt har möjlighet att göra sig gäl-

lande. Samhälleliga investeringar är eftersatta på många punkter. Det är lätt att klaga på skatterna och därmed hålla tillbaka samhällsutvecklingen. Bilar har vi i överflöd på gatorna och på uppsamlingsplatser för försäljning. En kvarts miljon bilar kunde säljas förra året, flera väntade på att bli sålda. Resurser fanns. Men när vi skall utveckla vårt eget samhälle, t. ex. på sjukhusens och skolornas område, då fattas pengar. Då spjärnar man emot på borgerligt håll, då driver man inte på för att vi skall bygga upp den samhälleliga insatsen så att vi slipper köerna framför sjukhusen, skolorna och bostäderna.

Det är glädjande att de borgerliga partierna så smått börjar sluta sig samman för att på demokratisk grund framlägga ett alternativ till den socialdemokratiska politiken, ett samlat alternativ, ett realistiskt alternativ, där människorna får möjlighet att välja. Men vi vet också att folkpartiet och bondeförbundet—centerpartiet tillsammans inte representerar mer än ungefär 30 procent av väljarna. Det räcker inte för att vara ett realistiskt alternativ. Alla de tre borgerliga partierna måste ena sig om en gemensam linje, om det skall kunna bli ett verkligt val för väljarna mellan olika möjligheter. Då blir det ett realistiskt val mellan en aktiv socialdemokratisk politik och en liberal borgerlig politik. Det betyder också att människor, som kanske i och för sig uppskattar en del av de argument som den kommunistiska gruppen sprider, börjar tänka över problemen och finner att den politiska striden i samhället inte alls står på den kant där de uppehåller sig, utan att denna strid gäller hur vi i praktiken skall utforma den svenska politiken. Det är en strid där skiljelinjen går mellan det socialdemokratiska partiet å ena sidan och de borgerliga partierna å andra sidan. De som ställer sig vid sidan av den stora striden bidrar inte på ett positivt sätt till utgången av den utvecklingen, även om de tycker att de är duk-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tigare och har mera renodlade, sektaristiska erbjudanden att komma med. Det är inom det socialdemokratiska partiet som vi skall bygga upp den aktiva politik som behövs för en fortsatt utveckling i samhället, för att säkerställa småfolkets sociala trygghet och skapa rättvisa förhållanden i samhället.

Folkpartiet och centern har nu bjudit ett småborgerligt mittenalternativ. Detta har inte ens kunnat ena de borgerliga ännu, och med ett så svagt underlag som 30 procent av väljarna bakom sig vore det odemokratisk att begära att få regera över de återstående 70 procenten av väljarna. Men mittenalternativet är ändå ett försök i, som jag tycker, rätt riktning och vi får hoppas att de får högerpartiet med sig.

Emellertid är det intressant att ta del av vad de två småborgerliga partierna kunnat ena sig om och vad de inte kunnat ena sig om vid sina försök till samordning. Om vi ser på det program som partierna lagt fram, finner vi att ett område som är av betydande intresse för de stora löntagargrupperna inte har blivit belyst alls. Arbetsmarknadspolitik har folkpartiet och centern tydligen inte kunnat ena sig om. På löntagarkåll kan man inte tolka det på annat sätt än att folkpartiet och centern inte ens efter det Norgeval, som de hoppas på här i landet, skulle komma att föra en realistisk politik på arbetsmarknadens område. Man skyler nu inom mittengruppen nödtorftigt över de egna bristerna vad beträffar arbetsmarknadspolitik genom att ställa upp krav på en rundabordskonferens. Vid en sådan skulle det kanske vara möjligt finna någon lösning, som man inte nu behöver ta ställning till.

Bakom allt detta ligger naturligtvis det faktum att folkpartiet och centern är en ganska egendomlig blandning av olika intressen: gamla bondeförbundsintressen och småföretagarintressen. Något verkligt mittenalternativ är det inte fråga om. Före valdagen borde lön-

tagarna få reda på vad som döljer sig bakom skynket också på denna punkt. Jag tror att det skulle vara nyttigt för såväl löntagarna som för vår demokratiska utveckling, som för de två partier som är direkt berörda av deklARATIONEN, att de redogör för vad de verkligen menar. Det kan vara nyttigt också för kommunistiska sympatisörer att få veta att om de driver fram ett Norgeval i detta land, spelar makten i samhället över i händerna på dem som inte har någon realistisk politik att bjuda löntagarna.

Folkpartiet och centerpartiet vet tydligen inte om de skall gå arbetsgivarnas eller löntagarnas intressen till mötes, och därför har de undvikit arbetsmarknadsfrågorna i sin deklARATION. De vet tydligen inte heller, om de skall tillmötesgå konsumenternas-löntagarnas eller producenternas-jordbrukarnas intressen. Det är en ganska lösaktig politik som presenteras svenska folket såsom alternativ till den i praktiskt arbete utformade socialdemokratiska politiken som väljarna väl känner till. Skall verkligen denna odeciderade politiska konstellation kunna fånga några större befolkningsgruppers intresse? Det är möjligt att en del element i högerpartiet kan svänga över till folkpartiets och centerns linje. Innan de borgerliga partierna kan enas inbördes, kan man knappast vänta sig, att det svenska folket överlag skall få någon klar bild av vad som döljer sig bakom de första stegen till samverkan. Det är lättare att göra en bedömning och ta ställning, när alla tre borgerliga partierna har deklarerat sin beredvillighet till samverkan, först då vet vi vad det hela gäller.

Det är ett Norgeval de borgerliga liksom också kommunisterna hoppas på. Därigenom får det kommunistiska partiet möjligheter att vara tungan på vågen, att bli mittenpartiet i svensk politik. Men hur skall det då gå med tanke på det kärva internationella läget, den ökade konkurrensen utifrån och den press som vi har på oss i olika avseen-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

den? Hur skall vi då klara sysselsättningen och den fortsatta reallöneutvecklingen? Det är intressant att se t. ex. skillnaden mellan löntagarnas och oppositionspartiernas inställning på en punkt som aktualiserats i dagens debatt. Bakom den import av arbetskraft som nu har varit i gång ett år står olika intressen. Kommunisterna deklarerar att de i princip önskar en fri invandring av arbetskraft, men att de kanske i praktiken ville undvika en sådan invandring. Att vilja två saker på en gång innebär ett mycket svagt ställningstagande i en praktisk fråga. Men det som är intressant för löntagarna i detta avseende, är att de har att välja mellan den klara överenskommelse som finns på den ena kanten, där regeringen, arbetsmarknadsstyrelsen och de fackliga organen medverkar och å andra kanten det alternativet att utvecklingen skall fortsätta, vilket den säkert skulle ha gjort därest vi haft en borgerlig regering. Centerpartiet, folkpartiet och industriintressena har drivit fram en önskan om friare import av arbetskraft. Det är de fackliga organisationerna som inverkat dämpande på samma sätt som de fackliga organisationerna i Förenta staterna en gång dämpade immigrationen där. Immigrationen i Förenta staterna reglerades i mitten på 1920-talet efter krav från fackligt håll i syfte att hindra en utveckling som skulle medföra skapandet av låglönegrupper, vilket skulle gynna företagare som önskade dra till sig billig arbetskraft. Man införde då en kvot för invandringen av arbetskraft, vilken skulle — om den tillämpades med avseende på vår befolkning — motsvara ungefär 7 500 invandrare per år. Förra året var invandringen till Sverige 33 000 personer, d. v. s. fyra gånger mer än i Förenta staterna proportionellt sett. 33 000 betyder ett krav på 11 000 nya lägenheter räknat efter normal boendefäthet. Samtidigt som folkpartiet driver en valagitation i en TV-film som är helt inriktad

på att det fattas bostäder, gör man också propaganda i den stora gråtarvalsens anda med hjälp av tidningarna, som man nu behärskar mer än tidigare — allt i syfte att importen av arbetskraft skall släppas helt fri. Hur tänker man då lösa bostadsfrågan? Herr Ohlin är ju intresserad av att ställa frågor, kan han inte själv också besvara några: Hur skall man driva politiken på detta område? Skall den drivas så som ni lägger upp den i valagitationen i TV, att det fattas bostäder, eller skall ni driva linjen om en friare invandring, som nu sker på liberalt håll?

Var finns de där extra bostäderna som då behövs? Till skillnad mot den nordiska arbetskraften, för vilken vi har en överenskommelse om fri marknad, består det nya tillskottet av sådan arbetskraft som hamnar på orter där det saknas bostäder. Enligt vad arbetsmarknadsstyrelsens chef meddelat, hamnar den till 60 procent i de stora tätorterna Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka redan har svår bostadsbrist.

Jag förstår att det är mycket lockande för folkpartiet att spela de två korten på en gång, friare invandring—längre bostadsköer. Men jag undrar om löntagarna kommer att finna att det är en klarsynt politik hos folkpartiet, som i det fallet representerar mittenpolitiken. Den agitation man där bedriver mot löntagarintresset, mot möjligheterna för löntagarna att klara upp låglöneproblemen och bostadsköerna är ett dubbelspel — som vanligt hos folkpartiet — och det blir väl nu förstärkt genom inblandning av jordbrukarintressena. Det småborgerliga mittenalternativet hoppas jag kommer att avvisas, när löntagarna har fått tillfälle att litet mera tränga in i vad det reellt sett betyder med en sådan småborgerlig politik, jämfört med den socialdemokratiska politiken.

De yttre förhållandena skärps. Detta skärper kraven på vår politik och ger inte möjligheter att driva en sådan lös,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

dubbelsidig politik som den mittenalter-nativet representerar.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Jag ber att få knyta några reflexioner till ett par avsnitt i de tre senaste talarnas anföranden.

Herr Björk i Göteborg och jag har en del gemensamt, bl. a. det att vi båda har personlig och plågsam erfarenhet av de misstag som under tidernas lopp har begåtts av organisationer och personer som subventionerat tidningar, i vissa fall till döds. Men herr Björk vet också, och det påpekade han i sitt anförande, att för högerpressens — och hela den borgerliga pressens del för övrigt — är den tiden förbi och har varit förbi några år. Det finns inga subventionspengar i den pressen nu. Han vet säkert också att tiden är förbi även i den bemärkelsen att de subventionspengarna aldrig kommer tillbaka.

Jag säger detta i anledning av herr Björks farhågor för att det nu i Stockholm aviserade kvällstidningsprojektet skulle kunna bli ett nytt misstag av samma slag. Det kan det aldrig bli, herr Björk, ty den sortens pengar kommer aldrig mer att stå till förfogande. Det kanske startas en ny kvällstidning i Stockholm, men det blir i så fall inte någon partitidning. Högerpartiet kan inte satsa några pengar — partiet har inga pengar för det ändamålet; knappast för några andra ändamål heller. Några subventionspengar kommer heller inte att stå till förfogande.

Om det blir en kvällstidning i Stockholm, så är det under förutsättning att det går att finansiera den på affärsmässiga grunder. Hela projektet — i den mån det är ett projekt — vilar på att det skall visa sig vara möjligt att med tillämpande av nya tekniska och andra förutsättningar få en tidning bärkraftig och att man kan intressera finansärer på rent kommersiella grunder. Annars blir det ingen tidning, herr Björk.

Även beträffande partistödet hade

herr Björk en synpunkt, som jag inte vill låta stå oemotsagd. Han sade i förbigående att det i höstas beslutade partistödet är mest förmånligt för de borgerliga partierna. Jag tänker inte ta upp någon debatt om partistödet i princip, men på den punkten måste jag protestera. Det måste väl ändå förhålla sig alldeles tvärtom. Det är känt att socialdemokratiska partiet och samverkande organisationer redan tidigare disponerar ojämförligt större ekonomiska tillgångar än något annat parti. Spänningen ökas genom att socialdemokratien nu ensam får lika många miljoner, runt räknat, som övriga partier tillsammans.

En effekt av partistödet — vad det än i övrigt kommer att ha för effekt — blir utan ringaste tvekan att hela kostnadsnivån för det politiska arbetet lyfts upp. Det blir helt enkelt dyrare att driva politik i fortsättningen. När då skillnaden mellan tillgångarna ytterligare ökas, måste detta rimligen vara till fördel för dem som tidigare var rikast och nu blir ännu rikare än de någonsin varit förut, och inte för dem som förut hade ont om pengar och nu relativt sett får ännu mer ont om pengar.

Med herr Wennerfors skall jag givetvis inte polemisera. Men när han talade om grundskolereformens sammanbrott eller i varje fall besvärande eftersläpning — om vi skall uttrycka oss vänligare — kom jag att tänka på ett uttalande rörande fransk flygindustri som jag för många år sedan hörde. Det sades att Frankrike alltid har världens bästa flygplan men bara i ett exemplar och därmed skulle väl antydast att fransmännen var mera framstående som konstruktörer än som producenter.

Häromdagen ledade jag för min tidnings räkning — Medborgaren, en förträfflig tidning — efter ett fotoobjekt, en bild på en bra grundskoleklass. Vi önskade finna en grundskola som var ordentligt organiserad och väl utrustad enligt planerna. När vi sökte tips om var vi skulle hitta den, fick vi till slut

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ett: statens försöksskola i Linköping; där finns allt det som skall finnas. Jag vill inte säga att inte det är fallet även i någon annan skola, men ett gäng tränade spårhundar, som journalister är, hittade ingenting mer den gången.

Är det möjligen så att vi här i Sverige håller på att skaffa oss, om inte världens bästa skola så i varje fall en mycket ambitiös skola, men bara i ett exemplar?

Hela eländet som lett till bland annat detta beror naturligtvis på att vi har överansträngt oss. Vi försöker leva över våra tillgångar, och det går inte. Det samhällsekonomiska läge, vari vårt land just nu befinner sig, är en drastisk påminnelse om att det inte går att som konsumtionsökning ta ut en standardhöjning, lika stor som produktionsökningen. Att försöka göra det är oklokt med tanke på nödvändigheten att spara och investera någonting som grund för fortsatta framsteg, och det är dessutom omöjligt. Vi vet nu av erfarenhet att om vi försöker göra det slår hela det ekonomiska systemet bakut och reagerar med bland annat prisstegringar, som ovanför en viss nivå leder till att vi trots alla energiska försök inte konsumerar mer utan bara betalar mer för det vi konsumerar.

Därmed är inte sagt att det inte skulle gå att ta ut en standardhöjning i takt med produktionsökningen — det är bara så att denna standardhöjning inte helt kan få utgöras av en konsumtionsökning utan att någon del måste tas ut i form av förmögenhetsökning, av sparande. Om detta är sant, så är de många enskilda inkomsttagarnas val i dag inte ett val mellan att själv konsumera mer eller att själv spara mer, utan det är ett val mellan att, sedan man har konsumerat vad som konsumeras kan, antingen själv spara och öka sin förmögenhet eller se någon annan spara och öka sin förmögenhet med det produktionsstillskott man annars själv kunde ha tillgodogjort sig i form av förmö-

genhetsökning. Denne »någon annan» är naturligtvis inte en enskild person, utan en grupp koncentrationer. Det är staten, som kan öka sin förmögenhet, och det är kommunen som kan öka sin förmögenhet och förvisso gör det. Det är också det tunna skiktet ägare av redan förut mycket stora förmögenheter. Dit går den förmögenhetsökning som är nödvändig såsom en del i välståndshöjningen, om inte vi alla andra människor vill ta hand om vår del av den utan försöker att i stället konsumera även denna del, vilket vi misslyckas med.

Herr Sträng har i finansplanen i år för ovanlighetens skull i förbigående aktualiserat frågan om förmögenhetsbildningen i samhället och kommit in även på den fråga som herr Hagnell tog upp — frågan om vem som skall äga förmögenhetsökningen. Herr Sträng konstaterar med andra ord detsamma som jag sade nyss, att en förmögenhetsökning är oundviklig — den kommer så att säga av sig själv i ett samhälle med hög investeringstakt, och den blir stor. Han säger att det är både ekonomiskt och socialt oacceptabelt att denna förmögenhetstillväxt ytterligare ökar de stora skillnaderna i förmögenhetsfördelningen. Sedan skiljer sig emellertid våra vägar, ty för herr Sträng liksom uppenbarligen för herr Hagnell, är problemet löst, om man bara kan se till att förmögenheten stannar hos det allmänna, hos stat och kommun, medan det för mig mera är en fråga, om man kan se till att så många enskilda människor som möjligt får personlig del i förmögenhetsökningen.

Nu menar jag att i själva detta förhållande — om vi lyckas göra det klart för svenska folket att välståndsökningen delvis måste tas ut som förmögenhetsökning och att frågan bara är vem som skall äga det hela — ligger i och för sig en mäktig spärstimulans. Om man blir medveten om att det man inte sparar blir man av med — man kan inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

konsumera det — ökas sparviljan kraftigt.

Det bör i dag om någonsin vara ett gemensamt intresse för samhälle och enskilda att sparandet hålles högt och väsentligt ökas, i synnerhet jämfört med fjolårets dåliga utfall. Högerpartiet har under en rad av år framlagt och kommer också i år att framlägga ett antal förslag till s. k. sparfrämjande eller sparstimulerande åtgärder. Jag vill om förslagen säga att de skall tas för vad de är — inte som någonting alltför märkvärdigt och avgörande. Högerpartiet har aldrig trott att man kan avgörande påverka sparviljan, förmögenhetsfördelningen eller inflytandet i det ekonomiska livet med hjälp av sparstimulerande åtgärder, framförda i och beslutade av riksdagen. Våra förslag skall betraktas som någonting mycket mer odramatiskt, men de skall ses som ett led i försök att på sikt vrida utvecklingen därhän, att den del av välståndsutvecklingen, som måste bli förmögenhetsökning, i största möjliga utsträckning stannar hos de många enskilda människorna.

För att man skall kunna nå en verklig förmögenhetsökning, ett sparande på enskilda händer, krävs såvitt jag förstår att tre förutsättningar är för handen. För det första måste människorna beredas ekonomiskt utrymme för sparande — det måste finnas pengar att spara av. För det andra måste vi ha lust och vilja att spara. För det tredje behöver vi ha fler och bättre möjligheter än de som i dag står till buds för placering av sparslantar — både värdesäkert, med god avkastning, och på ett sätt som breddar inflytandet i det ekonomiska livet.

Utrymmet är teoretiskt för handen — det finns så att säga förutsättningar för ett utrymme genom våra inkomstökningar. Jag behöver bara nämna några siffror.

Låt oss utgå från en årsinkomst i år av 20 000 kronor och räkna med 4 procents årlig förbättring 20 år framåt, så

blir vad man skulle kunna kalla de ackumulerade inkomstökningarna för den tiden — det vederbörande tjänat mer under 20 år än om han eller hon stått kvar på 20 000-kronorsnivån — i runt tal 200 000 kronor och med ränta på ränta en kvarts miljon. Det är ett ganska stort utrymme att börja slåss om fördelningen av. Men skall det bli ett utrymme för sparande förutsätter det att skatter, priser och ökad konsumtion inte äter upp hela detta utrymme. Så är i dag väsentligen fallet för de allra flesta människor. Frågan om hur man skall klara denna fördelning är sålunda nästan helt av ekonomisk-politisk art.

Jag vill inte bli beskylld för att kräva statligt eller kommunalt utgiftsstopp, en nedrustning av välfärdssamhället. Det har aldrig varit fråga om något sådant, och den bästa illustrationen därtill har vi väl i det senaste högeralternativet till regeringens budget. Som alla minns ville regeringen förra året öka omsättningen — utgifter och inkomster — med i runt tal 4 miljarder kronor. Att döma av det ståhej, som följde på högerpartiets presentation av sitt alternativ, kunde man ha trott att detta avsåg en nedprutning med minst lika mycket, alltså en minskning med omkring 4 miljarder kronor. Som bekant var det inte så, utan högerförslaget gick ut på en ökning med 3 miljarder, vilket också är en väsentlig ökning men innebär en något långsammare ökningstakt, som bl. a. skulle ge utrymme för människorna att, om de så vill, spara.

Jag skall inte fördjupa mig ytterligare i denna mekanism. När det gäller viljan att spara vet vi att denna under det senaste året har varit svagare än tidigare, och den var redan tidigare inte särskilt stark. Som bekant ökade vi förra året vår konsumtion mera än våra inkomster, och den sannolikaste förklaringen till detta — vilken också anförs av konjunkturinstitutet — är att vi tårt på sparkapitalet i stället för att öka det.

Det fanns en gång ett tvångssparande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

av en annan art än det som före finansminister Sköld en gång i tiden uppfann. Det var ett riktigt tvångssparande, som innebar att människor sparade helt enkelt därför att de måste göra det om de inte ville svälta ihjäl på gamla dagar. Vi är alla hjärtligt glada för att denna sparstimulans inte finns i dag. Men vi har också att konstatera att den, om vi vill ha ett sparande, måste ersättas med något annat.

Högerpartiet tror att det finns en latent sparvilja, att viljan att bygga något bestående för sig själv, för familjen och för sina efterkommande är ganska naturligt men att den har gått i stå och att det behövs en startstimulans för att komma i gång. I det enkla perspektivet skall man i första hand se de sparstimulerande åtgärderna — såsom ett slags pedagogiska hjälpmedel i en startperiod. Högerpartiet återkommer än en gång med krav på sådana åtgärder.

Jag övergår så till placeringsfrågan. Det är besvärligt för småsparare i dag att placera sina sparpengar på ett sådant sätt att de behåller och ökar sitt värde, vilket sparade medel bör göra. Herr Hagnell upplyste oss om att inte ens den största spararen av alla — ATP-fonden — går i land med denna uppgift, utan förlorar hundratals miljoner kronor på inflationen varje år.

Det finns alldeles säkert en del att göra på detta område. Det bör kunna skapas nya sparformer. Det bör kunna öppnas tillgång för fler människogrupper än nu till sparformer som redan finns och som i vissa avseenden är säkrare och bättre än andra sparformer. Vi vill att man skall se fördomsfritt på dessa frågor och utan förutfattade meningar fundera över vad som kan göras.

Herr Hagnell — liksom finansminister Sträng och uppenbarligen alla hans meningsfränder — har en helt annan syn på frågan om vem som skall äga och vilka åtgärder som behövs för att åstadkomma den ägandefördelning man kan önska. Herr Hagnell ser det som en

demokratisering av ekonomin, om löntagarna blir ägare av nya eller utvidgade företag genom att ATP-medel sätts direkt i dessa företag såsom riskbärande kapital. Jag är helt överens med herr Hagnell om att det kan vara hög tid att vi får en översyn av placeringsreglerna bl. a. för ATP-fonderna och att det är en försummelse att denna översyn inte redan är genomförd.

Jag är även helt överens med honom om att det är en angelägen fråga att se till att, om nu så mycket pengar skall finnas hopade på ett ställe, de också kan placeras så att de inte krymper i stället för att växa. De lär väl inte växa särskilt fort, om ATP-fondsstyrelserna — för att åter använda herr Hagnells ord — börjar donera bort dem. Han hävdade ju att styrelserna har donerat pengar till fonder för småföretagsamheten.

Kammaren är, hoppas jag, medveten om att detta ordval inte är riktigt adekvat. Även om herr Hagnell ju sitter i en fondstyrelse har han väl inte makt att skänka bort ATP-fondens pengar och har mig veterligt inte gjort det. På hårda villkor, med kraftiga räntor och med alla möjliga besvär går det att få låna pengar, men man måste ju betala tillbaka dem och någon donation är det inte fråga om.

Talet om ägandet måste jag uppriktigt erkänna att jag inte förstår. Ingen har mer emfatiskt än herr Hans Hagnell förklarat att det inte innebär någon spridning av ägandet och det ekonomiska inflytandet om vanliga småsparare köper aktier, ty vad har man för inflytande i bolaget därför att man äger några aktier när någon annan äger så oändligt många fler? All right! Jag är med på det; högerpartiet dagdrömmar inte i sådana fall. Vi har inte ett ögonblick trott att man kan skapa någon avgörande omfördelning av den ekonomiska makten genom aktiesparande.

Jag tror emellertid ännu mindre att man kan skapa en sådan omfördelning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

genom att löntagarnas pengar, ATP-fonderna, används direkt för investering, ty det direkta, personliga inflytande som löntagaren får den vägen måste rimligen vara ännu mer obetydligt än det han kan få som delägare i ett företag i aktieägarform eller på annat sätt. Det är att på något sätt vilseleda opinionen att över huvud taget ställa dessa ting samman.

Frågan om egendomsfördelningen är enligt mitt sätt att se utomordentligt intressant och mycket angelägen, och det är med viss glädje man finner att finansministern åtminstone snuddar vid den i finansplanen; det är man inte bortskämd med. Det har ju visats förvånansvärt litet intresse genom åren från socialdemokratiskt håll för egendomsfördelningen. Inkomstfördelningen har man varit starkt intresserad av, men inte av egendomsfördelningen i den meningen att man verkligen har gjort några insatser för att bredda det väsentliga ägandet. I själva verket är väl det antal människor som i dag äger och bestämmer över den mycket väsentliga egendomen relativt sett mindre än vid socialdemokratiens maktövertagande. Det är några grupper av politiker och stora förmögenhetsägare; någon spridning har det inte blivit. En annan sak är att vi allesammans i genomsnitt äger mer egendom av en annan sort: bilar, frysboxar, sommarstugor, en liten slant på postbanken o. s. v. Jag menar inte alls att folket har blivit fattigare, tvärtom, men spridningen av det ägande som medför inflytande har vi inte sett någonting av.

Jag kan inte låta bli att tro att det i och för sig är ett socialistiskt intresse att även det privata ägandet koncentreras på få händer, helt enkelt därför att nutida socialistisk metod att styra och bestämma inte är att i gammaldags, brutal socialistisk mening förstatliga. Det är herr Hermanssons metod men inte herr Hagnells att till samhället överföra den direkta äganderätten. Man

har funnit att förfoganderätten att bestämma, är viktigare än den. Skall man utan formell äganderätt bestämma och styra är det lättast, om de som man skall styra inte är för många — helst bör de inte vara fler än att de får plats på Harpsund på en gång.

Detta måste vara en nutida socialistisk framgångsmetod, och jag tillåter mig tro, tills något annat är bevisat, att den är avsiktlig. Hur kommer det sig annars att man genom åren skattemässigt och på annat sätt har diskriminerat den finansieringsform inom företaget som verkligen ger personligt delägarskap, emissionsfinansieringen, till förmån för de i och för sig förträffliga finansieringsmetoderna låne- eller självfinansiering, vilka dock har det gemensamt att ägandet till den nyskapade realegendomen till sist stannar hos dem som ägde den gamla egendomen, medan långivarna är borta ur bilden så fort de fått sina pengar tillbaka med ränta? Det är ju ändå så, att emissionsfinansieringen har gjorts dyrare, mycket dyrare än de andra formerna och detta kan väl inte ha skett utan avsikt.

Herr talman! Det är risk att jag talar för länge — jag har snart hållit på lika länge som herr Hagnell — och jag skall därför strax sluta. Jag har bara velat anlägga några ganska personliga synpunkter på ett problem, som under tiden framöver säkerligen blir en mycket väsentlig och för många mycket intressant fråga. I denna fråga tror jag att, oavsett vem som för ögonblicket har makten i samhället, dess intresse och de många enskilda inkomsttagarnas intresse verkligen sammanfaller, både på kort och lång sikt.

För samhället är det en nödvändighet att få till stånd ett omfattande sparande, både för den samhällsekonomiska balansens skull och för investeringsbehovets skull. För den enskilde bör det vara ett önskemål att ta del av detta sparande, delvis därför att det egentligen finns en latent sparvilja hos med-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

borgarna, en vilja att bygga upp något, men också därför att detta är enda sättet, att »till sista öret» tillgodogöra sig själv den möjliga välståndsökningen som — för att återgå till början — icke helt kan tas ut som konsumtionsökning utan till en del måste tas ut i förmögenhetsökning hos mig eller hos någon annan. För den enskilde inkomsttagaren torde det vara naturligt att säga: Det är klart att denna förmögenhetsökning skall stanna hos mig.

Om vi tillsammans utan alltför mycket gräl kunde försöka finna former för både stimulansen och förverkligandet av ett sådant sparande skulle vi nog göra både samhällsekonomin och den privata ekonomin i vårt land den största tjänsten.

I detta anförande instämde herrar *Ringaby* och *Nordgren*, fröken *Wetterström* samt herrar *Fridolfsson* i Stockholm, *Edlund* och *Söderström* (samtliga h).

Herr **BJÖRK** i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade med ett visst intresse till herr Carlshamres upplysningar om högerns planer på en kvällstidning i Stockholm, upplysningar som i någon mån tycktes vara präglade av eftertankens kranka blekhet.

Det är ju orimligt när herr Carlshamre försäkrar att det här inte kan bli fråga om några subventionsmedel. Herr Carlshamre vet precis lika väl som jag att det krävs stora pengar för att i dagens svenska samhälle starta nya tidningar som siktar på någon mer omfattande upplaga. De som ger sig in på ett sådant projekt kan aldrig ha garantier för att de får igen sina investeringspengar. Jag bortser då givetvis från det eventuella alternativet att vederbörande är försäkrade om långsiktiga maskerade annonssubventioner, men i så fall blir talet om att det inte är fråga om subvention i än högre grad nonsens.

Herr Carlshamre protesterar också

mot att jag i förbigående nämnde att det beslutade partistödet i första hand gagnar de borgerliga partierna. Men det är alldeles uppenbart — det vet vi båda två — att de borgerliga partierna har en mycket stor dominans inom pressen och att socialdemokratien sannolikt tvingas att använda en icke oväsentlig del av sitt partistöd för att i någon ringa mån rätta till balansen på pressområdet. Det betyder att de borgerliga partierna mer obeskuret kan till direkta partiändamål utnyttja de pengar de får.

Vidare är herr Carlshamre upprörd över att socialdemokratien som parti erhåller ett större anslag än vart och ett av de borgerliga partierna. Men rätta förhållandet är ju att de två huvudparterna får praktiskt taget lika mycket. I den mån folkpartiet och centern samarbetar — vilket de säger att de skall göra — behöver de ju inte ha alltför stora bekvämligheter för fördelningen. Och även herr Carlshamre syftar ju till en borgerlig samling.

Partistödet är så utformat att det, som jag redan sagt, i första hand gagnar de borgerliga partierna. Det är verkligen en generös politik mot oppositionen.

Herr **CARLSHAMRE** (h) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Björk menar att all investering, som inte är förenad med garantier för att investeraren får sina pengar tillbaka och avkastning på dem, är subvention, då håller jag med om att det inte går att starta någon tidning annat än med subventioner, lika litet som det då går att starta något som helst annat företag — inom den fria sektorn i varje fall — utan subvention. Ty då blir ju varje startande av ett nytt företag, som innebär ett risktagande, en start med hjälp av subventionspengar. Men den definitionen har jag aldrig hört tidigare.

Vad jag har sagt är, att om kalkylerna för ett tidningsföretag inte visar rimliga riskmoment, så att man efter kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mersiella värderingar vågar satsa pengarna, då blir det inget företag.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Debatten går nu på sin tredje dag. För vårt folk mer eller mindre viktiga problem har behandlats. Jag har inte närmast haft för avsikt att bemöta någon av de tidigare talarna, men när jag ändå har ordet skulle jag vilja helt kort anknyta till herr Lundbergs anförande.

Vad han säger avviker något från det man är van att höra av talare från regeringspartiet. Jag delar en del av hans synpunkter, bland annat när det gäller frågan om låglönegruppernas problem, det problem som jag i första hand hade tänkt uppehålla mig vid senare under anförandet.

Herr Lundberg visar nästan alltid i sina inlägg missnöje med de flesta företeelser i vårt samhälle, men hans anförande i denna remissdebatt måste nog betecknas som den bittraste tänkbara anklagelsen mot regeringen. Herr Lundberg påvisade att regeringen långt ifrån hunnit lösa de viktigaste problemen för människorna.

Herr talman! Jag har alltså begärt ordet för att tala om låglönegruppernas problem.

Den 15 december förra året fick jag av herr Sträng svar på en interpellation. Herr Sträng uppmanade mig att komma tillbaka i remissdebatten — då skulle jag få en närmare redogörelse för de problem jag aktualiserat; vid interpellationsdebatten var det tydligen tidsnöd.

Jag skall återge vad finansministern sade så att kammarans ledamöter får en uppfattning om vad det gällde. Finansministern yttrade: »Herr Franzén i Träkumla har frågat mig dels om jag anser att barnfamiljer med låga inkomster har blivit fullt kompenserade för den höjning av omsättningsskatten som genomfördes den 1 juli i år, dels om jag uppmärksammat den stora fördyring

omsättningsskatten innebär på ett i förhållande till innehållet allt kostsammare förpackningsmaterial för livsmedel, dels om jag är villig medverka till att den indirekta beskattningen i framtiden får en sådan utformning att den medverkar till att ge låginkomstgrupperna en skälig del av den allmänna standardhöjningen.» Vidare sade finansministern:

»De av interpellanten framställda frågorna gäller dels barnfamiljerna och de låga inkomsttagarnas ekonomiska situation, dels skattepolitikens utformning nu och framdeles. Då dessa frågor med jämna mellanrum återkommer i riksdagens allmänekonomiska debatter och skattedebatter kan jag för dagen endast hänvisa till de argument jag framfört senast i höstens ekonomiska debatt samtidigt som jag hälsar herr Franzén välkommen som deltagare i nästa remissdebatt den 19 januari 1966, där frågor av denna karaktär enligt min mening får sin bästa och mest fullständiga belysning.»

Nu har vi fått det ekonomiska läget i någon mån belyst, men just denna detalj har här Sträng inte lämnat så utförliga upplysningar om. Han är ju inte här i dag heller, så att något rejält svar får jag väl inte. Men jag vill ändå delge kammarans ledamöter mina synpunkter på problemet.

Vad jag syftade till med min interpellation var att man skulle befria de mindre inkomsttagarna från den belastning som omsättningsskatten på de varor, som är alldeles nödvändiga för livets uppehälle, innebär. Sådana undantag har man gjort för vissa andra varor i våra grannländer. I Danmark är livsmedlen för närvarande befriade från omsättningsskatt. I Finland uttas ingen omsättningsskatt på avgifter för vatten, elektricitet och tidningar.

Jag kan erkänna att det är svårt att finna en form för att befria vissa varor från omsättningsskatt. Men är det inte nödvändigt att man försöker lösa detta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

problem? Levnadskostnaderna och bostadskostnaderna blir ju allt högre, och det finns så många små inkomstagare i vårt land.

Jag har tagit reda på inkomstfördelningen enligt 1965 års taxering, och det visade sig att inte mindre än 1 900 000 inkomstagare har under 10 000 kronor om året i inkomst; 987 000 har under 5 000 kronor i inkomst och 937 000 har mellan 5 000 och 10 000 kronor. I dessa inkomstgrupper ingår t. ex. pensionärerna.

Vissa varor förpackas också på ett sådant sätt, att omsättningsskatten blir orimligt hög för en liten varumängd, vilket givetvis i hög grad drabbar just de mindre inkomstagarna.

Herr talman! Jag skall inte uppehålla mig mer vid detta problem utan skall övergå till att anföra några synpunkter på problem av mer lokal karaktär. De gäller oss gotlänningar.

Vi har åtskilliga gånger framfört krav på att vi skulle flyttas från dyrortsgrupp 3 till dyrortsgrupp 5. Detta krav har alltid tillbakavisats av utskott, civilministern och riksdagen med argumentet att det pågår en prisutredning på detta område och att man måste avvakta dess resultat. Nu har prisutredningens betänkande kommit, och däri visas att det är dyrare att bo på Gotland än i t. ex. Stockholm. Nu bör det väl alltså inte finnas något hinder för att vi flyttas upp i dyrortsgrupp 5. Jag hoppas att denna fråga skall kunna avgöras under årets riksdag.

En fråga som åtskilliga gånger behandlats i riksdagens båda kamrar är kommunikationerna till Gotland. Det behöver ju inte särskilt påpekas för någon i denna kammare, att det är sjö mellan Gotland och det övriga Sverige. Båt- och flygtrafiken kan alltså inte få konkurrens från tåg- eller biltrafik. Det finns en utredning som pågått sedan 1945, men fram till dagens datum har i stort sett inte så mycket skett. Nu meddelas från regeringen, att den ut-

redningsman, som sysslat med dessa frågor, skall bli klar med sitt arbete under detta år. Jag hoppas att så blir fallet. Men resultatet är ingalunda klart i och med att en utredning blir färdig, utan det brukar dröja länge innan det slutgiltiga resultatet föreligger.

Staten tar ut flygplatsavgifter vid landning och start, och de gotländska varorna drabbas av hamnavgifter på såväl ö-sidan som fastlandet. Om staten övertog samtliga de kostnader som hittills åvilat de gotländska kommunerna, och de kostnader som belastar varorna, skulle vi komma en god bit på väg. Vi anser det dessutom vara en rättvisesak. För att genomföra detta behöver man inte vänta på en utredning. Om man allvarligt går in för saken, finns det inga hinder i vägen utan det skulle kunna gå snabbt att genomföra.

Anläggandet av en bro mellan Öland och fastlandet skall påbörjas nästa år. Gotlänningarna är tacksamma för detta, eftersom den blir till fördel även för Gotland. Sjöresorna blir därigenom kortare och man får snabbare förbindelse från södra Sverige till Gotland. Resan över sjön tar då endast några timmar. Men tyvärr har anslaget till länsvägarna inte höjts utan står kvar vid det gamla, vilket är långt ifrån tillräckligt. Samtidigt kommer turisternas antal till Gotland att ökas tack vare den längre fritiden och de kortare resorna. Vagnätet kommer att bli mera nedslitet. Det anslag Gotland i fjol fick till vägar räckte bara till att bygga en mil nya vägar, men enligt vägmyndigheternas beräkningar behöver vi hundra mil nya vägar. Underhållet av vägarna är också eftersatt.

Jag hoppas att statsmakterna tar hänsyn till dessa synpunkter redan i år, så att vägarna är bättre när bron blir färdig. Ty då behöver vi bättre vägar även för de turister som besöker Gotland.

En annan viktig sak för Gotland är den ändring som vidtagits i socialdepartementets huvudtitel. När Gotlands

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

läns landsting byggde ut lasarettet, beslöt riksdagen år 1957, att landstinget skulle få ett såväl ränte- som amorteringsfritt lån upp till en viss summa. Jag skall inte trötta kammaren med att läsa upp alla detaljer. De återfinns i socialdepartementets huvudtitel.

Nu har landstinget, för att kunna slutföra utbyggnaden, anhållit om ett lån. Framställningen har inte helt tillstyrkts. Lånebeloppet har sålunda reducerats till 1 miljon. Ränta och amortering på lånet skall erläggas från och med den 1 januari 1967. Departementschefen åberopar som skäl för sitt ställningstagande att en ändring har skett i fråga om skatteutjämningsbidraget till kommunerna. Han räknar med att landstinget skall få mera pengar den vägen.

Det är angeläget att understryka att sjukvårdskostnaderna, om sjukvården skall vara effektiv och i det hänseendet kunna hävda sig vid jämförelse med utvecklingen i andra delar av vårt land, blir särskilt betungande för Gotlands befolkning. Befolkningsunderlaget är för litet för att man själv skall kunna satsa de belopp som erfordras för att kunna tillhandahålla en sjukvård i nivå med tidens krav. Under sommaren, då befolkningen fördubblas, blir det också större press på lasarettets sjukvårdsresurser. Det är angeläget att socialministern uppmärksammar dessa förhållanden, så att vi inte kommer i ett sämre läge genom det nya statsbidraget än tidigare.

Jag vill så, herr talman, uppehålla mig någon minut vid den viktigaste frågan för Gotland, nämligen jordbrukets framtid. Jordbruket är huvudnäringen på Gotland och sysselsätter där de flesta människorna. Mot bakgrunden av de synpunkter som framförts av 1960 års jordbruksutredning om utvecklingen efter den 1 september 1967, då de provisoriska avtalen går ut, ser det dystert ut för det **gotländska** jordbruket i framtiden. Det är att hoppas att den extrema linje i denna fråga som framförts i re-

geringspartiet inte skall bli verklighet. Förslag har redan framlagts om nedläggning av ett hampberedningsverk på Gotland. Sockerbetsodlingen torde också enligt det extrema förslaget komma att krympas. När jordbruket i övrigt skall krympas ned till 70 å 80 procent av den nuvarande kapaciteten förstår man att Roma sockerbruk också kommer i farozonen. Det skulle vara en olycklig utveckling ur sysselsättningssynpunkt för Gotlands del.

Om nu jordbruket på Gotland kan lämna mer arbetskraft ifrån sig i framtiden är det angeläget att man under tiden fram till dess ser till att lokaliseringen av andra näringsgrenar till Gotland sker på ett snabbare sätt än hittills, så att Gotland får behålla befolkningen i aktiv ålder på ön. Det är nödvändigt med en effektivare lokalisering så att människorna som tvingas lämna jordbruket — i den mån detta nu kan släppa ifrån sig ytterligare arbetskraft — får sysselsättning på Gotland.

Jag skall nu lämna de egentliga gotlandsproblemen och ta upp en annan fråga som har diskuterats här tidigare. Det samarbete i politiska frågor som har inletts mellan folkpartiet och centerpartiet har diskuterats i pressen och berörts av åtskilliga talare från regeringspartiet. Att kommentarerna till programmet har varit syrliga är väl inte att undra på. Jag har tagit med mig en tidning från Gotland som refererar ett anförande som kommunikationsministern hållit på Gotland, varvid han har berört denna mittensamverkan. Han sade följande: »Ni på Gotland känner mittenpolitiken. För oss blev det ett chockprogram.»

Hur kan det komma sig att regeringens representanter är så oerhört irriterade för att centerpartiet och folkpartiet under de senaste riksdagarna på väsentliga punkter följt samma linje? Vad är det på Gotland som har irriterat det socialdemokratiska partiet beträffande mittenpolitiken? De flesta gotlänning-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

arna röstade på mittenpolitiken — eller mellanpartierna. Vad är orsaken till att regeringen inte öppet accepterar att oppositionen blir mera enig? I ett demokratiskt land är det väl ändå en oerhörd styrka att oppositionen blir så samlad, att den kan kontrollera vem som har regeringsmakten. Varför är man då så oerhört sur i detta fall? Vi hörde samma tongångar från herr Hagnell i dag.

Man säger att programmet är dåligt, att det är en ren avskrift. Men kommunikationsminister Palme tar ändå priset. Han sade i sitt anförande på Gotland: »Mittenalliansen har som 'alternativ' presenterat norra Europas plattaste dokument...» Jag önskar att han hade befunnit sig här i dag.

Vidare talar man, vilket även herr Hagnell gjorde, om centerpartiet och bönderna. Man tror att man därmed skall kunna skrämman det andra partiet som har ett annat underlag. Det underliga är att belackarna ännu inte har fått klart för sig att centerpartiet egentligen fortfarande har en hel del av det program som det gamla bondeförbundet hade — och det var inte något dåligt program. Men böndernas antal blir allt färre och ändå skrämmer man med bonden. Det väsentliga är emellertid att under den tid som landsbygden har avfolkats, brukningsdelar slagits samman och bönderna blivit färre har centerpartiet ökat sitt röstetal till nästan det dubbla och sin representation här i kammaren likaledes med nästan det dubbla. Jag tycker därför att man skall sluta upp med att försöka skrämman folk på det sättet.

Jag skulle vilja fråga herr Palme vad han har för möjligheter att bedöma dokumenten i norra Europa, vad han har för möjligheter att bedöma om mittenpartiernas program är det sämsta dokumentet. Att ett statsråd har kunnat uttala sig på det sättet är beklämmande. Herr Palme sade vidare att vårt folk, som uppgår till 7 miljoner, lever som om vi var 17 miljoner. Vi har gått för

fort fram, när vi genomfört reformer på alla områden. Jag kom att tänka på det i går, när herr Bengtsson i Varberg, socialdemokraternas gruppleddare här i kammaren, sade att vi är på väg mot djärvare mål. Hur kan vi vara på väg mot djärvare mål, när vi lever som om landet med en folkmängd på ungefär 7 miljoner lever som om folkmängden var 17 miljoner? Då har vi väl redan levt för högt och gått fram för fort. Men ändå säger herr Bengtsson att vi skall skynda mot djärvare mål. Det får väl vara någon logik i resonemangen. Jag tror det är riktigt att göra som oppositionen har sagt, nämligen att vi skall sätta oss ned och resonera om hur fort vi skall gå fram med reformarbetet och verkligen komma till tals med varandra, så att vi inte fortsätter att leva för högt.

Herr talman! Jag skall inte hålla på längre. Men jag hoppas att åtminstone någon eller några av de frågor som jag berört och som gäller Gotland kommer att lösas under de närmaste riksdagarna.

Herr BENGTON i Solna (h):

Herr talman! Jag skall en liten stund syna i sömmarna finansministerns försök att få budgeten att gå ihop. Herr Sträng håller ju ständigt en högre ökningstakt inom den offentliga sektorn än inom den enskilda, och då blir följden att han varje år måste ta ett nytt grepp för att skaffa nya skatter.

Förra året räddade sig finansministern genom en höjning av omsättnings-skatten, och i år har han följt minsta motståndet lag och gett sig på områden där det kan förutsättas att han inte kommer att möta alltför stort motstånd. Förvisso har finansministern förklarat att budgeten skall rent allmänt sett vara neutral i samhällsekonomiskt avseende, men gentemot bilismen är föreliggande förslag en ren utmaning för att inte säga näst intill en krigsförklaring. Han motiverar den med angelägenheten av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att nedbringa statens upplåningsbehov och dämpa den privata efterfrågan. Därför lägger han ytterligare en femöring på skatten på bensin och motorbränslen. Han anför inte ett ord av beklagande av att han måste lägga nya pålagor på bilisterna utan han betraktar bilen som endast och allenast en god inkomstkälla.

Till råga på allt skall pengarna inte gå in i bilskattemedelsfonden som tidigare bensinskatter. Man måste vara medveten om att det inte bara är de 200 miljonerna för detta år som med denna manöver undandras bilismen och vägvesendet. Att herr Sträng lyckas få en ny rubrik i budgeten, »särskild skatt på motorbränslen, bevillning», kommer att leda till att den rubriken kommer att fyllas med nya siffror i varje ny budget. Om några år kommer man inte att tänka på hur denna post kom till.

Hur rimmar egentligen en sådan pålaga med de regler för den statliga trafikpolitiken som riksdagen antog för några år sedan? För att få till stånd en sund konkurrens beslöts då att varje transportgren skulle betala sina egna kostnader. Vill herr Sträng nu göra gällande, att en dylik belastning på lång sikt inte kommer att försämra bilismens kostnadsläge och därmed dess konkurrenskraft? Hur stämmer detta med den utredning som tillsatts för att utreda bilismens kostnadsansvar? Är detta inte att gå händelserna i förväg?

Om vi fortsätter att studera finansplanen ser vi att herr Sträng ökar bilaccisen med 150 miljoner kronor till sammanlagt 530 miljoner kronor med, som termen lyder, »speciell hänsyn till behovet av att minska importökningen». (Det bör beaktas att dessa 530 miljoner kronor, i likhet med de cirka 250 miljoner kronor som i form av energiskatt belastar bilismen, inte tillförs bilskattemedlen.)

Nu får alltså bilismen bli den egentliga regulatören och, såvitt jag kan förstå, en av de få som herr Sträng anvisar

för att återföra utrikeshandel och bytesbalans till sunda banor. Det bör emellertid hållas i minnet att vi här i landet också har en bilexport, och att våra bilexporterande industrier kan vara nog så beroende av att få stöd genom en normal avsättning på hemmamarknaden. När de nu med kort varsel får besked om att bilköpen skall inskränkas genom en ökning av bilaccisen kan de ställas inför svårigheter som på längre sikt minskar deras export och således leder till att finansministerns åtgärd blir en bumerang.

Herr talman! Det är tydligen fullt avsiktligt som herr Sträng skärper beskattningen på bilismen. Det ser ut som om herr Sträng i sin finansplan ger bilismen skulden till den nuvarande höga ekonomiska temperaturen i landet. »Den snabba ökningen av bilbeståndet utövar en allt starkare press på de ekonomiska resurserna såväl inom den offentliga — — som inom den privata sektorn.»

Finns det fog för denna inställning? Finansministern bortser då helt från att bilismen i det moderna samhället är en produktiv faktor som själv mer än väl betalar sina kostnader och därutöver ger en god förräntning. Nej, herr Sträng får nog söka syndabockarna bakom den överhettade konjunkturen på andra ställen, men det är ju allmänt bekant att finansministern anser bilen vara ett problembarn i samhället. I stället borde alla vara överens om att bilen i dag är en nödvändig ingrediens i samhället. Bilen ombesörjer en allt större del av våra transporter och ersätter mer och mer järnväg, inrikes sjöfart och flottleder. Den är det billigaste, bekvämaste och smidigaste transportmedlet. Tack vare bilen kan många människor bo kvar och få sin bärning på landsbygden, varför bilen i realiteten är ett verkligt medel i en sund lokaliseringspolitik. Genom de ökade möjligheter till rekreation och resor som bilen ger har vår prestationsförmåga i hög grad förbättrats. Bilen är också ungdomens red-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

skap, och den unga familjen har upptäckt att bilen i mycket hög grad är barn- och familjevänlig.

Ser vi på vad bilismen presterat i ekonomiskt avseende finner vi att den är orsak till och grund för den omvandling av handeln som samhället tjänat miljarder på. Här har bilismen varit ett led i urbaniseringsprocessen — det mest utmärkande för dagens effektiva samhälle. Men trots detta och mycket därtill kallar herr Sträng bilen ett problembarn.

Det är emellertid inte bara de ökade pålagorna som träffar bilismen hårt. Bilisterna kan också konstatera att det inte blir någon ökning av anslagen till vägbyggande i år. Det är tydligt att den nye kommunikationsministern har lika liten förståelse för bilismens villkor och behov som finansministern — trots att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i sina petita begärt en sammanlagd höjning av vägbyggnadsanslagen med 130 miljoner kronor.

Då man har att ta ställning till en sådan prutning som den kommunikationsministern nu föreslår måste man betänka att den får verkningar långt in i framtiden. Ett kommande år är det nämligen föga troligt att man kommer att föreslå en höjning som är dubbelt så stor som vad då skulle vara normalt. Man kan därför förutse att den eftersläpning, som, om den i dag kan uppskattas till 100 miljoner kronor, om fem år säkert är fem gånger så stor, d. v. s. bortåt en halv miljard, och att den blir bestående. Detta är en högst allvarlig sak för bilismen och därmed också för trafiksäkerheten.

Kommunikationsministern motiverar sin prutning med att trafikomläggningen kommer att medföra större kostnader än vad man har räknat med. Men, herr kommunikationsminister, på fyra år har det i trafikomläggningsskatt influtit 390 miljoner kronor, och lika mycket har anslagits för omläggningen. Där häftar sålunda bilisterna inte i skuld med ett enda öre. Det är tydligen också me-

ningen att bilisterna skall betala trafikundervisningen i skolorna med löpande bilskatte. Där har man väl ända varit en aning för nitisk i sina krav!

Herr talman! I dag finns det åtminstone sex fullgoda skäl för att höja anslaget till vägbyggande och att alltså göra en omfördelning inom den offentliga sektorn. Det främsta skälet är den obestriddiga eftersläpningen i 1957 års vägplan. Varje år bemödar sig kommunikationsministern att redovisa att investeringarna i vägar ligger i nivå med vad som fastställdes 1957, men då bortser han helt ifrån att penningvärdet stadigt har försämrats år från år. Vi får hoppas att den vägplan som nu är under arbete kommer att uttryckas i antal vägkilometer, inte i antal kronor. Men det ligger kanske inte i regeringens intresse.

Ett fasthållande av fjolårets anslagsnivå på totalt 900 miljoner kronor betyder en minskning av volymen vägbyggande. Eftersom det vägkostnadsindex som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen arbetar med har stigit med 5 procent på ett år, kommer följaktligen antalet vägkilometer som skall byggas att reduceras med samma procenttal. Om man således tar hänsyn till penningvärdets fall, blir eftersläpningen under de år som vägplanen varit i gång drygt en miljard kronor. I belysning av de ökade pålagorna på bilismen tror jag det blir mycket svårt att övertyga människorna om att regeringen driver en modern och framåtsyftande vägpolitik.

Statsrådet skyller sin oförmåga på trafikomläggningen — som om inte just kraven på en bättre trafiksäkerhet gör sig särskilt starkt gällande i samband med omläggningen till högertrafik. När vi här i kammaren talade om den reformen, hoppades vi på en verklig väckelse i vad gäller säkerheten på våra vägar, en väckelse som skulle rädda många liv undan trafikdöden. Med den samtidigt ökande trafikintensiteten går det helt enkelt inte att minska på vägbyggandet.

För något år sedan diskuterade vi den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

statliga trafikpolitiken, och då utlovade statsmakterna en kollektiv biljett till SJ som kompensation för det icke lönsamma järnvägsnätet. Nu har herr Palme prutat på det beloppet och således indirekt krävt nedläggning — vilket i och för sig inte är så mycket att säga om. Men vi får inte glömma att riksdagen bestämt sade ifrån, att då en järnväg lägges ned skall bygden åtnjuta annan liknande trafikservice. Det innebär således att vägnätet samtidigt skall förstärkas och upprustas. Och då hade det väl varit ett blygsamt krav att de pengar som prutades på SJ i stället hade lagts på vägbyggen.

Ytterligare skäl kan emellertid anföras. Statsrådet kan inte gärna ha undgått att observera att riksdagen i fjol beslöt om statsbidrag till tunnelhanor. Om jag inte missminner mig sades det att det bidraget skulle inrymmas i en eljest normal ökning av vägbyggnadsanslaget. Detta uttryck har varit föremål för mycken spekulering, och det har tolkats på många sätt. Men jag måste bekänna att jag i dag är ganska nyfiken på hur herr Palme tolkar uttrycket »eljest normal ökning av vägbyggnadsanslaget». Detta är en synnerligen allvarlig fråga för storstadsregionen.

För två år sedan lade herr Skoglund fram en brett upplagd redovisning i mycket positiv anda över trafikledsbyggen som pågick. Därefter ökade vägförvaltningar och städer sina ansträngningar, eftersom dessa byggen är en förutsättning för fortsatt bostadsbyggnad, och man beslutade om vad som skulle byggas. Men redan efter ett år måste väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i sina petita konstatera att pengarna inte räcker. Projekt efter projekt måste senareläggas. Jag skall inte här gå in på någon uppräknings, herr talman. Det rör sig om bortåt ett 20-tal stora sådana projekt.

När nu väg och vatten begär 130 miljoner för ökat vägbyggande säger herr Palme nej och dekreterar att volymen

vägbyggen i stället skall minska med 5 procent. Jag tror inte det håller, herr kommunikationsminister. I sanningens namn tror jag inte ens att det kommer att hålla vid riksdagsbehandlingen.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Jag vill inte på detta stadium av remissdebatten dra i gång någon längre debatt om vare sig kommunikationerna och vägarna eller det angrepp som herr Franzén i Träkumla lär ha riktat mot mig. Bara i all korthet två observationer.

Herr Bengtson i Solna klagade över att vägbyggandet inte hade ökat i den takt som i och för sig kunde vara önskvärd. Han underlät att nämna att vi — vilket naturligtvis var en samhällsekonomisk bedömning — i ett trängt samhällsekonomiskt läge har satsat i första hand på vägunderhållet, dels därför att det är nödvändigt för att bevara beståndet, dels därför att oljegrusbeläggning och annat har ett högt produktivetsvärde. Han underlät också att nämna den betydande anspänning som vägtrafikomläggningen innebär.

Vi kommer i sinom tid att få diskutera detta i detalj — jag kan inte ta upp alla detaljfrågor nu. Men det är en sak som jag tycker är intressant. Från högerens sida har krävts att man skall minska ökningen av statsutgifterna. Högerledaren sade att statsutgifterna har ökat med 10 procent, och de borde inte få öka med mer än 4 procent, d. v. s. i takt med nationalproduktens ökning. Det betyder alltså en ganska kraftig nedprutning av den offentliga sektorn i jämförelse med de i och för sig hårt prövade förslag som föreligger. Jag förmodar att herr Bengtson delar denna högerens allmänna uppfattning.

Dessutom lägger herr Bengtson fram krav på en ytterligare omläggning av de offentliga utgifterna till vägbyggandets förmån. Jag undrar hur det skall gå till

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att få den ekvationen att gå ihop, och jag tror att vi kan ha en meningsfull debatt om detta först när vi sett hur herr Bengtson själv tänker lösa avvägningsproblemet.

Till herr Franzén vill jag säga att jag inte har läst det referat som han åberopar. Enligt det skulle jag ha sagt att vi är ett folk på 7 miljoner som försöker leva som 17. Jag tror att jag därvidlag citerade direktören i Svenska arbetsgivarföreningen Folke Haldén, som jag tror var den som först gjorde detta uttalande. Jag använde det bara som en enkel illustration till det faktum, att vårt stora expansionsproblem under de närmaste åren blir bristen på arbetskraft. Därvidlag riskerar vi hela tiden i vår vällovliga ambition att överanstänga resurserna.

Herr Franzén sade att jag sagt att mittendeklarationen framstod som norra Europas plattaste dokument. Jag måste på sätt och vis blygt erkänna att kritiken är berättigad, ty jag har bevisligen inte kunnat läsa alla norra Europas dokument. Men har herr Franzén sett något plattare?

Herr BENGTON i Solna (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan hålla med statsrådet om att vi inte nu bör ta upp någon större debatt i dessa frågor — vi får säkerligen tillfälle att återkomma till dem.

Men inom högerpartiet respekterar vi de planer riksdagen antagit och de beslut riksdagen fattat. Jag har i mitt anförande pekat på tre olika punkter där herr Palme — jag vet inte om jag vågar säga direkt går ifrån, men i alla fall går omkring fattade beslut.

För det första gäller det vägplanen, vilken så länge den löper förutsätter en ökning av byggnadsanslagen, vilken tidigare legat på 90 miljoner om året.

För det andra gäller det bidragen till tunnelbanorna. Även därvidlag förutsatte vi väl ett ökat vägbyggande.

För det tredje gäller det forcerad nedläggning av järnvägar — det är ju detta som herr Palme påyrkar. Det har ovillkorligen sagts, att trafikservicen i ifrågavarande bygder skall vara densamma, och det kan, såvitt jag förstår, knappast ske utan att motsvarande medel ställs till förfogande för byggande av vägar.

Vi i högerpartiet kommer att föreslå den omfördelning inom den offentliga sektorn som vi anser påkallad. Jag är säker på att jag kommer att ha mycket gott samvete när vi senare skall diskutera dessa frågor. Men jag skulle gärna, herr Palme, vilja ha svar när det gäller de tre punkter jag nämmt.

Herr FRANZÉN i Träkucla (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag må ju vara tacksam mot statsrådet Palme för att han haft sina vägar förbi statsrådsbänken, så att jag kunde få fråga honom om en sak som var aktuell för mig. Den fråga jag ställde var: Vad har herr statsrådet emot mittenpolitiken såsom vi bedrivit den på Gotland och så som den bedrivits över huvud taget?

Beträffande uttalandet att vi är 7 miljoner invånare men lever som om vi vore 17 miljoner — att det alltså går för snabbt — säger herr statsrådet att det var en direktör i Arbetsgivarföreningen som gjort uttalandet. Men jag har inget referat av ett yttrande av en direktör i Arbetsgivarföreningen, utan i de handlingar jag läst står det att statsrådet Palme yttrat sig på detta sätt.

Herr statsrådet förklarade vidare att han inte haft alla dokument i norra Europa att jämföra med och därför inte kan säga att mittendeklarationen absolut var det plattaste dokumentet. Men herr statsrådet frågade mig om jag sett något plattare dokument. Jag tycker för min del att herr statsrådet fått ett jämförelsematerial i mittenprogrammet och sitt eget anförande i Visby.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Franzén hade inte tillfälle att höra mig tala i Visby, men jag skall inbjuda honom nästa gång, så att han kan anställa jämförelser.

Jag har erkänt att jag gjorde mig skyldig till en retorisk överdrift så till vida att jag omöjligen kan ha läst samtliga dokument i norra Europa. Men jag har inte sett något plattare dokument — det var det jag sade.

Jag har ingenting emot mittenpolitiken i så måtto att jag tror, att det om två partier slås ihop sker en strukturalisering, som det kan finnas skäl för. Jag har vid många tillfällen talat om att det finns goda skäl för en enad borgerlighet. Men om ni nu skall enas, vore det trevligt om ni hade något konkret och konstruktivt att enas om, så att vi kunde få något mer att ta på än dokument av denna typ.

Beträffande yttrandet om de 17 miljonerna skall jag gärna ta ansvaret. Det var bara så att jag tyckte det var ganska kvickt sagt och jag ville inte frånta herr Franzén äran av det. Jag tycker inte bara att det var ganska kvickt utan att det även ligger en viss sanning i det. Det är på arbetskraftssidan, som vi i våra ambitioner att bygga ut över hela fältet har löpt och löper en risk för att överanstränga oss. Det är därför man i hög grad måste ge en rationalisering en viss inriktning.

Till herr Bengtson vill jag framhålla, att jag visserligen inte har dokumenten tillgängliga just nu men att man, när vägplanen antogs av riksdagen, klart sade ifrån att ett genomförande får bli beroende av de samhällsekonomiska och statsfinansiella förutsättningarna varje enskilt år. Detta är klart utsagt. Vidare är det klart att liksom hittills frågan om ersättningstrafiken och trafikservicen vid varje ärende om järnvägsnedläggning kommer att prövas med yttersta omsorg.

För övrigt tyckte jag att det var en

ganska intressant upplysning som herr Bengtson i Solna lämnade om han — såsom han ville göra gällande — talade å sitt partis vägnar, nämligen att högern, som totalt sett eftersträvar en mycket kraftig nedskärning av den offentliga sektorns anspråk på vår samhällsekonomi, vill göra denna nedskärning men likväl vill öka vägbyggandet. Jag kan inte fatta honom på annat sätt. Det skall bli mycket intressant att se hur detta i konkreta termer presenteras.

De konkurrenter som vägbyggandet har är bostadspolitiken, skolorna och sjukhusen. Det är vidare den kommunala utbyggnaden och näringslivets investeringar. Det är denna typ av stora investeringar, som närmast konkurrerar om ett tillgängligt utrymme. Även vi som har primära intressen på vägbyggandets område måste ägna oss åt bostäderna, barnens skolgång och allt det andra.

Men om jag fattade herr Bengtson rätt avser högern att lägga fram ett överbud — ett större bud — på hela väganlagets område samtidigt som man skär ned anslagen inte bara i motsvarande grad utan kraftigt därutöver på flertalet andra områden. Det skall bli intressant att se hur denna ekvation ser ut.

Herr BENGTON i Solna (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme talar i samma andedrag om nedskärningar och överbud från vår sida. Men när det gäller väganlaget, herr Palme, behövs det inte på något sätt överbud för att jämka en minskning, som herr Palme i realiteten föreslagit.

Jag sade att om man räknar med att vägbyggnadsindex gått upp med 5 procent innebär herr Palmes förslag till riksdagen en minskning av antalet vägkilometer i nybyggnad med 5 procent. Det är en sådan ryckighet i planeringen — ty detta måste bli följden efter-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

som det är långtidsarbeten på både två, tre och fyra år som påverkas av herr Palmes förslag — som man inte kan undgå att påtala.

Vägplanen skall dock på tio år vara uppfylld. Om vi nu ligger drygt en miljard efter, skulle jag vilja se herr Palme reparera denna skada nästa år.

Hur högerens linje kommer att utformas får vi väl se när motionstiden utgått. Det är inte nu meningen att diskutera alternativa förslag utan det gäller att framföra kritik mot regeringens förslag.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag vill upplysa herr Bengtson i Solna om att planeringen av vägbyggandet följer de s. k. flerårsplanerna och inte berörs direkt och påtagligt av anslagstilldelningen. Planeringen skall herr Bengtson alltså inte vara orolig för.

Jag konstaterar också att herr Bengtson nu var avsevärt mycket mindre käck. Förra varvet var det klart att högern kräver mera vägbyggande samtidigt som den skär ned överallt. När jag frågade herr Bengtson, om detta var vad han verkligen menade, svarade han emellertid, att han nog behöver tänka litet mer. Ibland kan den kränka blekheten infinna sig våldigt snabbt.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Med hänsyn till att det är tredje dagen remissdebatten pågår, att besättningen i kammaren är, jag höll på att säga klen men jag menar fåtalig, och att jag åtminstone till huvuddelen har skrivit vad jag tänker säga har jag full förståelse för om talmannen, när jag har börjat mitt anförande skulle överväldigas av lusten att slå klubban i bordet och fråga: »Medgiver kammaren att återstoden icke behöver uppläsas?»

Förra året trädde en ny brottsbalk i funktion. Under höstriksdagen tog vi

ställning till en ändring av denna som i stort sett innebar en ökning av möjligheterna till villkorlig frigivning. Allt detta skedde i överensstämmelse med vår strävan att ingreppen mot lagöverträdare i första hand skall syfta till att återinpassa dem bland våra laglydiga medborgare, men det medför ökade krav på den verksamhet som har dessa viktiga arbetsuppgifter på sin lott.

Första lagutskottet skrev i sitt betänkande nr 37 vid höstriksdagen 1965 vid behandlingen av lagen om ökad villkorlig frigivning följande:

Utskottet vill »framhålla vikten av att tillräcklig och kvalificerad personal finns på anstalterna för att förbereda utskrivning av de dömda samt att erforderliga åtgärder vidtas så att vederbörande organ inom frivården får personella och ekonomiska resurser att möta den ökade arbetsbelastning som den nya ordningen kan komma att medföra.»

Så långt första lagutskottet.

Det är förklarligt att det var med viss spänning man slog upp statsverkspropositionen för att se hur detta första lagutskottets önskemål hade burit frukt. Resultatet är följande: Kriminalvårdsstyrelsens förslag om upprustning av skyddsskolekonsulentorganisationen är kraftigt beskuret. Ett förslag om fördubbling av anslaget för ersättning till övervakare är helt avstyrkt. Ersättningen till övervakarna för deras många gånger otacksamma, besvärliga och mycket påkostade uppgifter är skandalöst låg, men deras insatser är — det vet vi alla — mycket väsentliga. Departementschefens motivering för att inte gå med på dessa höjningar är ett välkänt tema i årets statsverksproposition: »Det statsfinansiella läget» och »Utredning pågår».

En mycket stark nedskärning av antalet föreslagna polistjänster är en annan sak som framstår som mycket allvarlig mot bakgrunden av de brottsrapporter från föregående år som nu strömmar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

in. Brottligheten har ökat starkt i både antal och våldsamhet. När det gäller att slå vakt om medborgarnas säkerhet till liv och egendom har vi ett stort ansvar, som vi inte kan komma ifrån.

Herr talman! Jag beklagar att jag måste komma något in på kommunikationsdepartementets område. Jag skall dock försöka uppehålla mig vid en annan fråga än den som hittills har diskuterats så flitigt.

Varje år — det har tidigare nämnts från talarstolen under denna debatt — dödas ett stort antal människor i trafiken, och många lemlästas och förstörs för livet.

Hur skall man komma till rätta med denna samhälleliga farsot? Här som på de flesta andra områden finns det säkerligen inget universalmedel. Man kan dock göra gällande att det finns tre faktorer att angripa: människan, fordonet, vägen.

Det är med tillfredsställelse som man konstaterar att anslaget till trafiksäkerhetsforskningen har höjts. Den vetenskapliga forskning som bedrivs genom statens trafiksäkerhetsråd är värdefull. Genom studiet av olycksorsakerna och genom statistisk bearbetning av materialet får man så småningom underlag för hur den förebyggande verksamheten skall sättas in.

Det arbete som haverikommissionen bedriver för att vetenskapligt analysera olyckorna är ett led i denna strävan. För att öka och bredda denna verksamhet kunde man kanske tänka sig att inom varje länstrafikområde inrätta en motsvarande organisation — låt os kalla även den för haverikommission — som på anmodan av länstrafikchefen kunde analysera sådana olyckor, vilkas orsaker den polistekniska utredningen icke kunnat nöjaktigt klarlägga. I en sådan kommission, som vid behov finge tas i anspråk, skulle ingå lokal trafikteknisk, motorteknisk och medicinsk expertis. Denna lokala haverikommission skulle med sin mer ingående analys ut-

göra ett värdefullt komplement när det gäller att utreda komplicerade olyckor, vid sidan av den rutinmässiga undersökning och utredning som sker genom polisens tekniska avdelning.

Kommunikationsministern tycks ha gått ut ur kammaren igen, men jag vill ändå påtala att för nästa budgetår föreslagits oförändrade anslag till det statliga, kommunala och enskilda vägbygget. På grund av kostnadsökningen innebär detta i realiteten en nedskärning med cirka 5 procent. Trafiken ökar däremot i allt snabbare takt. En snabbare utbyggnad av våra riksvägar än den som nu pågår är, som tidigare talare framhållit, nödvändig, hur vi än skall finansiera den. Huruvida det skall ske genom avgiftsfinansiering av särskilt kostnadskrävande och därför lämpliga objekt eller genom att ta sådana medel i anspråk, som i ökad omfattning tas ut i form av höjd bilaccis och höjda bensinpriser, kan diskuteras, men utbyggnadstakten måste ökas om vi inte obönhörligt skall bli efter på detta område. Det är nödvändigt inte bara ur trafiksynpunkt utan, skulle jag vilja säga, i ännu högre grad ur trafiksäkerhetssynpunkt.

Jag har haft tillfälle att i någon mån studera olycksfallsfrekvensen på E 6 genom Halland. Jag vill här peka på ett par erfarenheter, inte därför att de på något sätt varit överraskande eller märkvärdiga utan därför att jag tycker att de tydligt klargör nödvändigheten av en stark aktivitet för att bygga ut våra större trafikstråk i syfte att minska förlusterna i döda och skadade människor. På de sträckor där vägen är krokig — det är E 6 fortfarande i betydande omfattning — och där sikten är skynd av kurvor eller krön, ligger de svarta olycksbrickorna i ett tätt mönster och på vissa platser i högar. Låt mig också peka på en positiv sak. På en sträcka som börjar söder om Halmstad och slutar söder om Laholm har E 6 motorvägskaraktär och öppna-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

des för trafik för ett och ett halvt år sedan. Där har antalet olyckor kunnat nedbringas påtagligt. 1963, då den gamla vägen användes under hela året, inträffade 103 olyckor, och 1965, då motorvägen tagits i bruk, var antalet olyckor för den gamla E 6 och den nya motorvägen tillsammans 47, detta trots att trafiken har ökat. Dessa siffror tycker jag talar sitt tydliga språk om vad förbättrade vägar betyder när det gäller att öka trafiksäkerheten.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis beröra en annan sak, nämligen försvaret. På försvarsbudgeten har departementschefen föreslagit en besparing på sammanlagt 350 miljoner kronor. Det har visserligen sagts att dessa medel skall kunna tas igen i en kommande budget. Men, det vågar jag påstå, detta får nog betraktas som löften utan reell innebörd. Om så verkligen bleve fallet, skulle det innebära att man i nästa års budgetförslag först räknade upp anslaget med de besparingar som görs nu. Därtill skulle komma motsvarande summa för det då aktuella budgetåret — båda dessa belopp ligger över en kvarts miljard kronor. Läger vi därtill den automatiska kostnadsökningen på nära nog samma belopp, kommer vi upp i en merkostnad i förhållande till vad som förutsatts i årets budgetförslag på ca 1 miljard. Det måste nog betraktas som en illusion, att vi skulle få en sådan uppräknings av anslaget i nästa budgetförslag.

Vad är det då som gjort att departementschefen kunnat föreslå en så kraftig beskärning? Har någonting inträffat som gör att svenska folket inte behöver den garanti för fred och frihet som vi tidigare varit överens om i våra försvarsöverenskommelser, även den senaste? Har vår fred eller frihet blivit mindre värd, eftersom vi anser oss kunna minska försäkringspremierna? Ty det torde väl inte vara lämpligt att anslaget till försvaret används som konjunkturpolitiskt instrument.

Läget i världen har inte undergått någon sådan förändring, att vi på grund därav kan anse oss ha rätt att ta detta steg. Ingenting har skett som berättigar oss till att på detta sätt minska vår försvarskraft. Läget i världen är tvärtom oroligt. Vi kan peka på Vietnam och flera andra platser som utgör farliga oroshärder. Och nya oroshärder uppstår nästan dagligen. De stående styrkorna i vår egen världsdel är i dag bättre upprustade, såväl tekniskt som personellt, än de någonsin varit. Detta är ingenting som vi kan påverka, utan vi kan endast konstatera faktum. Denna upprustning är resultatet av stormakternas *bedömningar* och *beslut* och icke vad vi *tycker*.

Det är i denna situation som vi står i begrepp att minska våra egna säkerhetsgarantier. Det kan icke vara tillräckligt.

Den säkerhet och stabilitet i den långsiktiga planeringen, som var försvarsöverenskommelsens stora och värdefulla resultat, är man nu tydligen beredd att bryta sönder. Detta är till stor nackdel för försvaret. Anslaget till materielanskaffning för den långsiktiga planeringen beskärs med 250 miljoner kronor. Detta kommer att påverka möjligheterna att lägga ut beställningar på lång sikt och får därigenom betydligt större verkningar än vad summan anger.

På kapitalsidan beskärs anslaget för nybyggnader och renoveringar av kaserner, ekonomianläggningar m. m. med 100 miljoner kronor. Även härigenom förrycks planeringen på lång sikt.

Jag skall inte uppehålla mig vid begränsningen av materielanslaget, även om den är allvarligast, eftersom den direkt påverkar vår försvarskraft på lång sikt. Jag skall däremot något beröra de konsekvenser jag anser blir följden av prutningen på 100 miljoner kronor av anslaget till byggnation. Kammarens ledamöter torde vara väl medvetna om att förläggingsförhållandena för våra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

värnpliktiga lämnar mycket övrigt att önska. Jag skall inte gå in på detaljer men påstår bestämt, att stora brister vidlåder de militära förläggningarna — matsalar, badinrättningar, mässar m. m. Man hade på militärt håll hoppats på att få möjligheter att rätta till dessa brister. Men dessa förhoppningar kommer nu att stäckas; i varje fall kommer erforderliga nybyggnads- och renoveringsarbeten att fördröjas avsevärt.

Jag skall som sagt inte gå in på detaljer, men jag kan inte underlåta att berätta vad jag häromdagen kom i kontakt med. Ett av våra förband på västkusten — KA 4 i Göteborg — med en beläggning på i genomsnitt 700 man under större delen av året saknar så väsentliga — som jag ser det — anläggningar för hälsa och hygien som gymnastiksal och bastu. Jag skulle kunna nämna många fler exempel på den undermåliga standarden på många håll inom vårt försvar. Men låt mig i stället i detta sammanhang endast i korthet beröra förhållandena på ett annat område när det gäller planeringen och därmed sammanhängande investeringsbehov inom vår försvarsmakt, som gör att man blir mycket betänksam över tongångarna i det föreliggande budgetförslaget. Inom våra förband pågår kontinuerlig planering på lång sikt. Detta gäller såväl byggnationer som markbehov. Här stöter man på många och svårösta problem. Flera av våra förband, för att inte säga samtliga ligger inom våra mest expansiva områden. Inom dessa pågår en mycket intensiv och ambitiös kommunal och regional planering. Anspråken på mark för nya bostadsområden, områden för fritidsbebyggelse och ströv- och fritidsområden är stora. För de militära förbanden är det redan på många platser trångt, och man har stora besvär med att tillgodose förbandens behov av mark.

Problemen uppstår beträffande markområdenas både läge och storlek. Kraven på större övningsområden växer

ständigt. Detta betingas av den tekniska utvecklingen både på det transporttekniska och på det vapentekniska området. Våra förband får en ökad rörlighet genom att de i allt högre grad motoriseras. Vid övningar med stridslad ammunition med våra moderna vapen krävs ur säkerhetssynpunkt större områden än tidigare. Detta gör att de övningsområden som nu står till buds i många fall icke fyller måttet.

Det är angeläget att åstadkomma en långsiktspnering och en hög grad av aktivitet när det gäller förvärv av lämpliga markområden. Om så inte sker kommer de militära intressena att eftersättas i den aktiva regionala planering som pågår inom stora delar av landet, mest påtagligt, som jag tidigare sagt, i de mest expansiva delarna av landet där också våra förband ligger.

I detta sammanhang vill jag påpeka att det säkert finns anledning att granska huruvida vissa förbands förläggningssorter är de mest lämpliga. Det är hög tid att en generalplanering av förbandens lokalisering i stort och på lång sikt snarast kommer i gång.

Den stora betydelse för vårt lands värnkraft som de frivilliga försvarsorganisationerna har är känd och har omvittnats av våra ledande statsmän både från denna talarstol och från andra talarstolar runt om i vårt land. De svårigheter med vilka de frivilliga försvarsorganisationerna brottas tror jag också är bekanta för flertalet av oss. En av dessa svårigheter vill jag här fästa uppmärksamheten på.

Flera av organisationerna har stora rekryteringsproblem när det gäller att förse totalförsvaret med den personal som krävs. Detta är för organisationerna i mycket en arbetsfråga; man behöver förvärva frivilliga som både inom de centrala och regionala organen kan ägna sig åt rekryteringsarbetet. För att förbättra arbetsförhållandena för rörelsernas aktiva funktionärer och för att i någon ringa mån ersätta dem för de-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ras omkostnader och utlägg i samband med arbetsuppgifterna inom förbund, föreningar, kårer och områden, hade små men för dessa organisationer mycket betydelsefulla höjningar av anslagen begärts. ÖB har också ställt sig bakom dessa framställningar och tillstyrkt dem inom kostnadsramen. Departementschefen har emellertid åstadkommit prutningar. Ofta gäller det mycket små belopp, men det hade för dessa organisationer varit en mycket stor stimulans om de erhållit beloppen, vilka de så väl behövde och hade varit värda.

Herr talman! Jag är medveten om att det är lätt att vara kritisk och att framställa önskemål. Jag är också medveten om det pressade samhällsekonomiska läget och om vårt arbetskraftsproblem. Jag är fullt införstådd med att vi måste begränsa våra offentliga utgifter. Men, herr talman, det finns områden där begränsningar och besparingar direkt kan komma att medföra förluster som är många gånger större än besparingarna. Jag har velat peka på tre områden, där besparingar kan få ödesdigra följder i form av förlust av säkerhet till liv, lem och egendom för samhällets medborgare och förlust av frihet och oberoende för vårt land och vårt folk.

Herr talman! För övrigt anser jag att vi skall bibehålla vår monarki.

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Jag skall inte hålla det tal som jag från början hade tänkt.

I debatten om finansplanen, där det på många områden konstaterats att vi har mycket ont om resurser till bl. a. åldringsvård, familjepolitik och u-landshjälp hade jag tänkt att säga några ord om reformer som ingenting skulle kosta utan i stället ge samhället ökade resurser. I och för sig tycker jag det kunde ge uppslag till en konstruktiv debatt, så att denna inte hela tiden låste sig kring problemställningen: Har vi råd eller har vi inte råd? Det finns nämligen oändligt mycket som skulle kunna bidra till

att öka samhällets resurser, som kunde göras utan direkta ekonomiska insatser och åtaganden ifrån samhällets sida. Det handlar om åtgärder som fördjupar demokratin och skapar större social rättvisa. Det handlar om att samhället mera handlingskraftigt än vad som nu är fallet måste ingripa emot destruktiva tendenser i den samhälleliga utvecklingen.

Jag skulle kunna exemplifiera detta på många områden. Exempelvis skulle en reform som gjorde slut på det nuvarande könsrollsmönstret inte behöva kosta så mycket, men den skulle ge samhället oändligt mycket mera. Det handlar djupast om demokratiens innehåll på olika områden, ökad demokrati inom utbildningen, att göra slut på det nuvarande könsrollsmönstret inom arbetslivet, inom lönepolitiken, att göra slut på det nuvarande könsrollsmönstret inom det offentliga politiska livet och göra slut på det även inom familjen, där samhället ännu inte gör allt vad som är möjligt för att avlägsna förlegade traditioner.

Det skulle göras mer för att ändra på de normer, som för närvarande finns i samhället och som baseras på individens kön, och inriktad bedömningen i stället på anlag och förutsättningar. Får jag erinra om att endast 30 procent av de gifta kvinnorna är förvärvsarbetande, att 70 procent befinner sig i hemmen. Det satsas för litet på åtgärder som skulle bidra till att de stora arbetskraftsresurser som här finns skulle tillgodogöras samhället och bidra till att utveckla de produktiva resurserna.

LO-ekonomen Per Holmberg har beräknat, att vårt nuvarande könsrollsmönster, effekten av outnyttjad arbetskraft, effekten av rådande diskriminering gentemot den kvinnliga arbetskraften, effekten av en dålig arbetsfördelning, effekten av konsumtionsmönstret o. s. v. gör att vi lever på hälften av den standard vi skulle kunna ha, om allt detta undanröjdes. Jag vill inte till 100

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

procent gå i god för Per Holmbergs prognos, men jag tror att det finns rätt mycket sakligt material som underlag för denna.

Men även om Holmberg tar till i överkant och vi bara låt oss säga till 50 procent skulle kunna höja vår standard på de vägar han anvisar vore detta inte att förakta.

Var kunde dessa åtgärder sättas in? De kunde sättas in i grundskolans läroböcker som borde göras mindre föråldrade och ge en bättre bild av könsroll. Skulle det kosta någonting om våra läroböcker var bättre skrivna än vad de nu är i det avseendet? Nej, inte nämnvärt.

Arne Geijer konstaterade häromdagen att utvecklingen i fråga om kvinnolönerna från 1960, då vi spikade principen om lika lön, inte varit särskilt imponerande. De kvinnliga lönerna har ökat från 70 till 77 procent av de manliga lönerna. Kvinnorna är alltså generellt sett placerade i låglöneyrken.

Jag skulle kunna exemplifiera det sagda också genom att hänvisa till ett annat område, nämligen massmedia. Det är ingen överdrift att påstå att massmedias roll ofta konserverar det könsrollsmönster vi nu har. Kanhända att det blir bättre sedan det kommit en ung departementschef på det området. Kanske är han beredd att medverka till att också massmedia gör en insats i detta avseende.

Andra åtgärder och reformer som inte skulle kosta något kunde t. ex. bestå i att göra slut på hajarnas marknad när det gäller bostäder, göra slut på utlämnandet av ungdomen, som är hänvisad till de möblerade rummen, till en fullständigt tygellös spekulation. Det skulle inte heller kosta så mycket om myndigheterna kanske något mer handlingskraftigt satte stopp för den rivning av relativt goda hus som pågår överallt i tätorterna. Det skulle inte kosta så mycket om man drog in allmänheten — jag räknar här bara med vad allmän-

heten själv kan göra — i en kampanj för att göra slut på nedsmutsningen av luften. Vissa åtgärder kunde vidtas av luftföroreningar utan att detta tervade så särskilt stora ekonomiska insatser.

Det är klart att det inte skulle bli en utgift för staten om man gjorde resoluta ingripanden mot markspekulationen. Detta skulle i stället medföra en betydande inkomst.

Nu har regeringen signalerat att det i god tid före valkampanjen skall komma besked om vilka åtgärder man tänkt sig på detta område. Det är i och för sig bara att hälsa med tillfredsställelse, även om inriktningen på dessa områden borde vara mera påfallande även när vi inte står omedelbart inför ett val.

Jag skall inte utveckla dessa tankegångar vidare då det inte är min avsikt att nämnvärt förlänga debatten. Jag skall därför begränsa mig till ett par anmärkningar i anslutning till uttalanden här i debatten, då närmast det inlägg som herr Hagnell gjorde för en stund sedan.

Herr Hagnell sade att kommunisterna står vid sidan om den stora politiska stridslinjen, som går mellan det socialdemokratiska partiet och borgerligheten. Jag tycker inte att herr Hagnell har helt rätt häri. Den stora politiska stridslinjen går mellan demokrati och reaktion i den svenska politiken, mellan de demokratiska krafterna till vilka vi framför allt måste räkna arbetarrörelsens partier, och de reaktionära krafterna, där man måste betrakta högern som den yttersta polen men där betydande delar av övrig borgerlighet är att finna. Kanske vore det emellertid litet för enkelt att dra gränsen enbart mellan arbetarrörelse och borgerlighet, ty vi kan inte blunda för att det inom de borgerliga partierna också träder fram progressiva tendenser och att dessa gör sig starkare gällande i dag än för exempelvis 10 eller 20 år sedan.

Problemet är nog så aktuellt och bör betraktas i samband med strävandena

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

till mittensamverkan mellan de borgerliga partierna. Vad är denna iver till mittensamverkan om inte ett försök att möta en tendens som tar sig uttryck i ökade svårigheter att i dag hålla ihop de borgerliga partierna? Det visar sig också här i kammaren vid voteringar att borgerliga partier är delade i sina ståndpunkter: i sociala frågor, i handelspolitiska frågor, i utrikespolitiska frågor och på många andra områden.

När herr Hagnell säger att kommunisterna står vid sidan om den stora politiska stridslinjen skulle jag vilja erinra om det program som herr Hermansson presenterade i början av remissdebatten. Det innehöll kommunisternas aktuella ståndpunkter i nuläget, de politiska uppgifter som kommunisterna ställer för sitt parti och för hela arbetarrörelsen. Kanske herr Hagnell inte var inne då, men om han hade lyssnat eller läst protokollet borde han ha insett att han hade mycket liten anledning till det yttrande som han gjorde för en stund sedan. Jag tror att jag med rätta vågar säga att de punkter som återfanns i herr Hermanssons tal innehåller just de frågor varom den politiska striden går i svensk politik i dag och under det närmaste årtiondet.

Jag skall inte ge mig tid till att erinra om de punkter — jag tror det var 18 — som rörde den svenska politikens huvudfrågor. Jag tror för övrigt att herr Hagnell är ganska ensam om uppfattningen att kommunisterna skulle stå vid sidan om den politiska striden. Andra talare i riksdagen — även om jag inte alls skall åberopa dem som sanningsvittnen — har tillmätt kommunisterna en mycket stor roll i nuläget, inte minst beträffande de förslag som regeringen har framlagt. Herr Bohman framhöll att den planerade aktievinstbeskattningen kommit till enbart för att behaga herr Hermansson, likaså den förbereddade givna på markpolitikens område. Jag menar inte alls att detta är den enda bakgrunden härtill — långt därifrån.

Herr Turesson talade om att de utlovade åtgärderna på markpolitikens område, som han inom parentes var motståndare till, var »ett köttben som regeringen kastar till vänsterkrafterna». Jag vill inte heller ansluta mig till den värderingen. Jag menar att det måste vara mycket starkare drivkrafter, när regeringen ser sig föranledd att lägga fram ett program för åtgärder på mark- och bostadspolitikens område.

Men det är klart att det kommunistiska partiet och en del grupper av radikala socialdemokrater spelar en kanske inte så liten roll för att påverka eller stimulera regeringen till de förbereddade åtgärderna på dessa områden. Med citaten vill jag inte alls ha ursäktat vare sig herr Bohman eller herr Turesson för den utomordentliga förenkling som de tillåter sig, när de talar i dessa frågor.

För att ge belägg för att herr Hagnell har fel vill jag göra några erinringar. Låt mig ta upp bara ett par frågor. Jag tar först frågan om försvaret och militärutgifterna. När militärfrågorna behandlades i riksdagen här förra året, föreslog kommunisterna utgiftsstopp. Det var tystnad i kammaren, det blev ingen debatt, jag erinrar om att jag var ensam talare i den frågan. I år har regeringen accepterat det förslag till utgiftsstopp på det militära området som vi föreslog 1964 och 1965. Vi tycker det är alldeles riktigt. Men om regeringen efter ett års funderingar har kommit fram till vår ståndpunkt, är det väl en överdrift att säga, herr Hagnell, att vi står helt vid sidan om den politiska stridslinjen och att våra synpunkter inte skulle ha någon relevans i det politiska livet.

Får jag ta upp en annan fråga som herr Hagnell är ganska insatt i, nämligen prisfrågan. I det senaste valet tog vårt parti upp prisfrågan, och det blev en mycket omfattande diskussion i den frågan. Också andra partier trädde fram och sade att det var ett angeläget samhällsintresse att stoppa prisstegring-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ar och fortsatt penningvärdeförsämring och att man borde försöka säkra en fortsatt höjning av reallöner och levnadsstandard. Jag skall inte erinra om alla de förslag till åtgärder som kommunistiska partiet lade fram. Vi föreslog att man skulle undersöka möjligheterna att använda prisregleringslagen, och vi föreslog att man borde skapa ett förhandlingsförfarande på prispolitikens område, där bl. a. LO och TCO och näringslivets organisationer skulle delta, vi föreslog ett system för att prishöjningar i förväg måste anmälas till prisövervakande organ och en rad andra liknande åtgärder. Vi gjorde det från den utgångspunkten att vi inte accepterar tanken att full sysselsättning med nödvändighet skall leda till prishöjningar. Vi accepterar inte invändningen att man inte kan skapa förhandlingsorgan mellan producenter och konsumenter i prisfrågan på samma sätt som i lönefrågan.

Vad beträffar hyrorna har vi ju hyresgästernas riksförbund som förhandlingspart. Vi har sagt att man kunde exempelvis låta motororganisationerna vara förhandlingspart i fråga om t. ex. bilimport och dylikt. Vi vägrar att resignera inför prisstegringarna med hänvisning till den fulla sysselsättningen, goda konjunkturen och för vissa grupper betydligt stigande reallöner.

När vi tog upp denna fråga resulterade det bl. a. i att det tillsattes en statlig kommitté med herr Hagnell som ordförande. Även om resultaten ännu inte har varit så storartade, måste man väl ändå säga att något har väl gjorts och något mer vågar man väl vänta.

Får jag bara ta ytterligare ett exempel. Vi har i riksdagen lagt fram en mängd förslag, jag skulle vilja säga ett helt komplex av förslag, om antimonopolistiska åtgärder — bl. a. om fortsatt förstatligande av försäkringsväsendet, oljehandeln och läkemedelsindustrien. Vi har föreslagit ett ökat samhälleligt inflytande över näringslivet i dess hel-

het, en kontroll över kapitalinvesteringarna och utrikeshandeln, en övergång till lokaliseringpolitik och ekonomisk planering som mer bestäms av samhällets demokratiskt valda organ än av monopolen. Vi har föreslagit kontroll av produktionskostnader och prissättning och framfört tanken att marknaden skall vara i samhällets ägo, och vidare har vi hävdats att vi måste åstadkomma företagsdemokrati.

Detta är väl väsentliga frågor — ja, huvudfrågor — i den svenska politiken. Det är dessa frågor det kommer att röra sig om under de närmaste årtiondena. Och jag vill framhålla för herr Hagnell att eftersom arbetarrörelsen i stort sett är enig om åtgärder på dessa områden, även om vi har delade meningar om tempot för vidtagande av dem, är det en överdrift att påstå att kommunisterna står vid sidan av den stora politiska striden.

Herr talman! Jag vill sluta med att tillägga att arbetarrörelsens partier behöver en större ömsesidighet, en viss samverkan och ett visst stöd. Det är säkert inte herr Hagnell obekant att vi här i kammaren ofta röstar på samma sätt. Ibland blir det en ytterst knapp majoritet men den är tillräcklig för genomförandet av betydande reformer. Varför inte se läget som det är, eftersom ändå alla ser hur det ligger till? Då är det inte heller någon mening med att förneka det i en debatt som denna. Allt talar för att arbetarrörelsens folk bör hålla samman, men det uppstår ett stort och komplicerat problem om man ställer parollen om enpartisystem inom arbetarrörelsen. I varje fall tror jag inte att det är detta som i första hand måste eftersträvas, även om det är möjligt att det ur ett ömsesidigt förtroende så småningom kan växa fram ett sådant resultat, men i alla händelser måste det föregås av andra och bättre uttryck för förtroende, samverkan och ömsesidighet än den herr Hagnell gav exempel på i debatten.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Den borgerliga samordningen inbjuder till en annan frågeställning än herr Hagnells. Jag erinrade om att alla dessa borgerliga ansträngningar för mitten-samverkan m. m. är uttryck för ökade svårigheter att hålla samman borgerliga partier. Denna tendens kommer att bli allt starkare, liksom det över huvud taget blir svårare för borgerliga partier att i det moderna politiska livet framträda med konstruktiva, hållbara ståndpunkter. Jag vill alltså inte överdriva faran av tendenser till borgerlig samverkan, men jag vill å andra sidan ha sagt att de borgerliga försöken till samordning är ett varsel för arbetarrörelsens folk att inte splittra sina krafter.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi ser ju vad det i praktiken betyder i en sådan politisk situation som den vi har här i landet om kommunisterna går fram. Vi har ett praktiskt exempel på det från Norge. De borgerliga partierna hoppas få ett Norgeval också här i landet. De vet att de inte har någon chans att de får majoritet här i Sverige med mittenpartiet ens om man lägger högerns stöd därtill. Deras enda och stora förhoppning är att de skall vinna genom den splittring som det kommunistiska partiet representerar. Oberoende av det »samarbete» inom arbetarrörelsen som herr Jansson här talat om är det som han i praktiken åstadkommer ett samarbete »modell Norge», d. v. s. en hjälp åt de borgerliga att uppnå majoritet här i landet — inflytande över socialpolitiken, arbetstidsförkortningen, den ekonomiska politiken och allt det andra. Det är i realiteten en samverkan med de borgerliga, ett sätt att spela över bollen till de borgerliga.

Vad blir det för resultat när kommunisterna går fram på egen hand och bygger upp en egen »demokrati», som de gör reklam för här i Sverige? Ja, den demokrati som är mest utvecklad

i något kommunistiskt land är väl den som finns i Jugoslavien, men det är ju den misslyckade ekonomiska politiken där som ligger bakom emigrationen från det landet till oss i Sverige. När människor får välja mellan vårt system och det kommunistiska, emigrerar de från det kommunistiska systemet — på samma sätt som de emigrerade från det borgerliga system vi hade här i landet före första världskriget. Där har vi en samarbetspunkt mellan de borgerliga och kommunisterna, och emigranterna visar hur de uppskattar den politiken.

Herr JANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill långt ifrån ta upp någon träta med herr Hagnell, eftersom många av de ståndpunkter han intar i den politiska debatten är sådana att jag helt kan instämma i dem. Men får jag ändå säga att herr Hagnells påstående, att om kommunisterna går fram här i Sverige så får vi ett Norgeval, enligt min mening är helt felaktigt. Jag tror inte på något Norgeval i Sverige. Vid nästa och vid kommande val tror jag att framför allt två partier kommer att gå framåt, nämligen mitt eget och det som herr Hagnell tillhör. Jag är mycket övertygad om det, även om jag inte har någon rätt att svara för andra partier än det som jag själv tillhör.

Utgångspunkten för herr Hagnells resonemang är att om vi går fram, så måste de ytterligare anhängare vi får komma från hans parti. Det är möjligt att det blir så, ty det är inte vanligt att människor så att säga hoppar tresteg i politiken. Men jag skulle tänka mig att herr Hagnells parti kommer att dra till sig åtskilliga anhängare från andra partier som är representerade i denna kammare. Därför behöver man troligen inte befara en sådan utveckling som herr Hagnell siade om.

Får jag sedan bara beträffande Jugo-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

slavien säga att det är mycket svårt att diskutera den ekonomiska politiken i agrarländer, speciellt om de varit så krigshärjade som Jugoslavien. Och i varje fall finns det ingen anledning att ta upp någon stor debatt om den saken här. Jag svarar inte för något annat parti än det jag tillhör. Hur man gör i andra länder kan i och för sig vara intressant att diskutera, men det kan ju inte på något sätt vara avgörande för de åtgärder som vi skall vidta i vårt eget land.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Styrkan i den kommunistiska politiken här i landet i dag är att den är så flexibel — för att tala herr Strängs språk. Man är inte ansvarig för någonting. Det gamla kommunistiska partiets politik här i landet fram till för några år sedan har man nu ingenting med att göra.

Vad ryssarna gör i Ryssland — det är inte sådan kommunism vi vill ha. Östtyskland — nej, det är inte sådan kommunism vi vill ha. Jugoslavien — nej, det är inte sådan. Ni för alltså en alldeles egenartad kommunistisk politik. Ni är inte ansvariga för någonting. Ni har den förmånen nu när ni har en färsk partiledare som inte ännu är bunden av någonting. Men så kan man ju aldrig föra politik i längden. Någon gång måste ni visa var ni hör hemma, och någon gång måste ni visa era sympatier. Ni kan inte bara glida omkring här och vara oansvariga för allting.

Herr Jansson säger: »Nej, vi är inte ansvariga för det här heller.» Emigrationen från Jugoslavien är ett annat exempel på hur det går när man försöker tillämpa den kommunistiska teorien i praktiken, den fungerar inte. Gentemot detta har vi det praktiska svenska socialdemokratiska samhället, som står på den nivån att vi har svårt att hålla gränserna stängda för folk som vill hit. Trängseln härifrån till

Jugoslavien är inte särskilt stor. Men vad det beror på vill herr Jansson inte diskutera — det är naturligtvis inte resultatet av en kommunistisk politik under 20 år efter kriget. Det har gått 20 år också sedan kriget slutade i Tyskland, och det har varit krigshärjningar också där. Märk väl att även om det är agrar politik i ett land brukar industriarbetarna kunna ha full sysselsättning. De brukar kunna ha hyggliga förhållanden, även om man inte hunnit utveckla jordbruket. Men det är förutom bönder ju också industriarbetare, som utvandrar hit. Hur kommer det sig? Inte ens de industriarbetare som har arbetat i sitt yrke i många år i Jugoslavien kan kommunisterna där ta vara på. Detta är en misslyckad kommunistisk politik, och sådant kan ni väl inte begära att vi skall samarbeta med er om?

På samma sätt är det med prisfrågan. Jag tar ett praktiskt exempel, eftersom herr Jansson sade att jag hade sysslat med den frågan. Ni vill att man skall ha en förhandlingsorganisation för priser. Det betyder att vi skall driva ihop oljebolagen till ett enda stort monopol, med vilket motororganisationerna kan förhandla. Vi vill göra vad vi kan för att hindra dem från att utveckla det monopol som er politik skulle driva dem till. Man kan ju inte sitta och förhandla i bensinprisfrågan utan att bolagen gör upp en egen linje och motororganisationerna en annan linje. Er politik motverkar alltså det syfte som ni själva har anfört: att bekämpa monopol. Det skulle ju tvinga fram ett monopol på detta område. Därför gick inte er rekommendation att använda. Men några som har läst igenom den som hastigast blir kanske begeistrade och råkar rösta med ert parti. Det är till de stackarna som jag säger: Går ni den vägen så förstör ni möjligheterna att göra det som är praktiskt möjligt genom socialdemokratisk politik för att fortsätta samhällsutvecklingen.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Jag skall i det sista skedet av remissdebatten bara mycket kort uppehålla mig vid en enda fråga, som av en ren slump har att göra med vad som avhandlades här på slutet mellan herrar Hagnell och Jansson.

Det gäller vår utlänningspolitik, som tidigare flera talare har avhandlat under remissdebatten. Jag hörde med stort intresse på herr Heléns synpunkter. Det var emellertid fråga om ett mer långsiktigt och vittgående perspektiv på de frågor som vi kommer att ställas inför i en framtid med frihet för människor att färdas över gränserna. Stimulerande och stora problem dyker upp i det sammanhanget, men vad jag nu tänkte ta upp är mera nuets bekymmer, som ur mänsklig synpunkt måste bringas ur världen.

Jag är fullt på det klara med att det här är en opinionsfråga som vi måste tänka på, men jag vill påpeka att vi alla och envar har vårt ansvar för att opinionen blir förberedd på denna större frihet att färdas över gränserna.

Det är med tillfredsställelse jag har hört att en arbetsgrupp inom inrikesdepartementet redan har tagit itu med de bekymmer vi ställts inför när det gäller den ökade invandringen till vårt land. Jag har tagit till orda endast för att anlägga några synpunkter på och uttala en förhoppning rörande de resultat gruppens arbete kan resultera i.

Vi har vid flera tillfällen — alltså inte bara under remissdebatten — på senare tid diskuterat dessa problem. Jag tillät mig i en interpellationsdebatt för några dagar sedan påpeka, att det under inga förhållanden får vara så att pengarna avgör huruvida exempelvis jugoslaver — det är väl i första hand den gruppen det gäller — skall få komma in i Sverige och erhålla arbetstillstånd eller skall avvisas. Följer man med denna fråga märker man att människor som reser första klass och kommer i sovvagn samt har reskassa släpps in,

under det att andra får det mycket besvärligt vid ankomsten till vårt land. Detta kan inte vara rimligt. Jag tycker att den nämnda arbetsgruppen främst skall klara ut vad pengarna betyder i detta sammanhang.

Det tycks vara så att de jugoslaviska myndigheterna tillåter endast en ringa reskassa — jag har sett siffran 20 dollar — vid utresan. Om Sverige samtidigt fordrar en betydligt större reskassa vid invandringen uppstår en mycket effektiv spärr, som jag finner synnerligen otrevlig. Ytterligare en sådan spärr uppkommer om de jugoslaviska myndigheterna endast tillåter utbildad arbetskraft att utvandra, medan Sverige helst ser att det är kvalificerad yrkesutbildad arbetskraft som kommer hit.

Jag har tidigare framhållit att jag anser att vi har skyldighet att ta emot utlännings- och ge dem den vidareutbildning de kan behöva för att träda in i vårt näringsliv. Jag tycker att en sådan synpunkt bör beaktas av arbetsgruppen. Det är enligt min mening självfallet att vi skall försöka ta hand om utlänningarna, sedan de kommit hit till Sverige, på ett sådant sätt att de finner sig till rätta.

Vad de kulturella frågorna i detta sammanhang beträffar åhörde jag i går med stort intresse en TV-intervju med ärkebiskopen. Jag förutsätter att vår statskyrka och även våra frikyrkor försöker hjälpa till så att utlänningarna här i Sverige kan utöva sin religion, även om den inte överensstämmer med vår egen statsreligion eller vår frikyrkliga förkunnelse. Hur man skall gå till väga är jag inte mannen att tala om, men jag tycker att kyrkor och samfund har ett ansvar härvidlag.

Arbetsgruppens verksamhet måste också inrikta sig på problemet vad vi skall göra med de turister som kommer hit och söker arbetstillstånd. Den frågan tycks vara obesvarad. Är man klädd på ett hyggligt sätt och har man en reskassa som räcker till, släpps man

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

in som turist, men myndigheterna tycks ännu inte vara på det klara med hur de skall bete sig om vederbörande söker arbetstillstånd. Arbetsgruppen får ganska snart försöka att komma fram till en lösning på detta spörsmål.

Jag tycker över huvud taget att vi i denna fråga har hamnat i ett groteskt läge. De demokratiska staterna — till vilka jag, herr Jansson, inte räknar stater med den ideologi som herr Jansson representerar, bland vilka det finns åtskilliga totalitära regimer — har länge och med rätta kritiserat de totalitära staterna för att de för en politik, som isolerar och omgärdar människor och medborgare med murar, både andliga och sådana som är mycket väl synliga i sinnevärlden.

Skall vi då nu — när tydligen i varje fall vissa totalitära stater är beredda att lätta på människors möjligheter att färdas över sina egna gränser — i Sverige, som tillhör dessa demokratiska stater, på nytt liva upp den gamla svenska igelkotten, som reste sina taggar under de svåra åren 1939—1945 mot utlänningar, vilka försökte komma hit i helt andra syften än de som nu önskar invandra till vårt land?

Jag finner, herr talman, att detta helt enkelt inte får ske.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Om det hade varit formellt möjligt, skulle jag ha begärt en replik i anslutning till herrar Hagnells och Janssons meningsutbyte nyss. När jag i stället fått ordet för ett anförande, lovar jag att inte för den skull bli mångordigare.

Det är bara en liten men viktig definitionsfråga som jag skulle vilja ställa. I detta meningsutbyte mellan en kommunist och en socialdemokrat återkom en term, som vi ständigt hört ända sedan det senaste valet i Norge, nämligen ordet »Norgeval». Detta ord tycks ha en speciell innebörd. Jag har ofta sett det användas så, att socialdemokrater-

na med Norgeval menar att kommunisterna får en röstökning, som dock icke är tillräckligt stor för att ge mandatutdelning men som med tanke på valsystemets utformning kan leda till att ett eller annat riksdagsmandat skulle — såsom det brukar heta — spelas över till något borgerligt parti.

Såvitt jag förstår finns det tre tänkbara utgångar ur kommunistsynvinkel vid nästa val i Sverige. Antingen går det som herr Jansson hoppas och säger sig tro, att kommunisterna får en ordentlig valframgång. Det kan också gå så att kommunisterna får en viss röstökning men ingen mandatvinst, medan möjligen något borgerligt parti får en mandatvinst. Slutligen kan det också gå så, som samtliga utanför herr Janssons grupp är ense om skulle vara det bästa, nämligen att kommunisterna varken får några nya röster eller nya mandat.

Om inte det bästa av dessa fall inträffar, skulle jag vilja veta vilket exempelvis herr Hagnell föredrar. Är ett Norgeval i den meningen, att det blir en eller annan borgerlig riksdagsledamot mer än tidigare, en värre utgång från herr Hagnells synpunkt än att det blir en eller annan kommunist ytterligare i denna kammare?

Detta är faktiskt en synnerligen viktig fråga. Om det nämligen är så att den gamla satsen »Hellre en kommunist än en högerman», utvidgad till att nu gälla »Hellre en kommunist än en borgerlig» alltjämt gäller, måste det även innebära att socialdemokratien är beredd att eventuellt i en eller annan form räkna in den kommunistiska gruppen i sitt regeringsunderlag.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom jag blivit ombedd av herr Carlshamre att hjälpa till med en definitionsfråga vill jag förklara att jag med ett Norgeval menar ett val i vilket kommunisterna hjälper de borgerliga att få tag i makten. Formellt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

går det enligt »modell Norge» till på det sättet att kommunisterna ställer upp också i valkretsar där de inte har skuggan av en chans att få något mandat men där de kan vädja till vissa marginella väljargrupper, med resultat att arbetarpartiet icke kan få det mandatantal det annars skulle ha fått. På den borgerliga kanten å andra sidan samspelar partierna och lägger fram och drar undan sina listor på ett sådant sätt att de valtaktiskt tar ut vad de kan.

Herr Carlshamre frågar också om det är bättre med en borgerlig än en kommunist o.s.v. Jag ser saken från en annan utgångspunkt: det är bättre med två socialdemokrater än med en borgerlig och en kommunist.

Herr CARLSHAMRE (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi fick bara en liten utläggning om hur valsyste­met kan fungera med olika former av manipulationer, men på den enkla frågan om vilket man i ett läge, där så att säga den bästa lösningen har gått oss förbi, föredrar att kommunisterna vinner inte bara röster utan också mandat eller att det stannar vid en röstvinst och den eventuella mandatöverflyttningen — dess värre från socialdemokratisk synpunkt — går till något borgerligt parti, fick vi inte något svar. Vi vet alltså inte ännu om socialdemokratien föredrar en kommunist framför en borgerlig eller tvärtom.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Utgångspunkten för herr Carlshamres funderingar över definitionen av ett Norgeval är de aktuella händelserna i Norge förra året. Med denna utgångspunkt har jag förklarat att för mig är ett Norgeval ett sådant val där kommunisterna går fram och därmed också spelar fram de borgerliga. Resultatet av ett Norgeval i Sverige skulle kunna bli att vi får en kommunist plus en borgerlig i stället för två social-

demokrater. Det praktiska alternativet för att undvika ett Norgeval är alltså två socialdemokrater i stället för en kommunist och en borgerlig.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Under debatten i förrgår framgick det att statsminister Erlander önskade diskutera en hel rad långtgående spörsmål. Bland annat var själva den bärande tanken i hans anförande att den socialdemokratiska utopien hade varit vägledande för hans parti och att detta hade lyckats att till — som jag fattade det — den mest väsentliga delen förverkliga den, även om naturligtvis mycket ännu var ogjort.

Innan jag går in på detta spörsmål och ett par andra skulle jag, eftersom det dock är en remissdebatt, helt kort och utan några tekniska analyser vilja beröra två frågor, på vilka jag gärna skulle se att regeringschefen kunde ge antingen ett kort svar eller ett så långt svar som han önskar.

Den första frågan är denna: Vi har ett nytt utgångsläge för en ekonomisk-politisk debatt i år därför att betalningsbalansen är svag. Alla erkänner att detta reser många allvarliga problem. I England har man haft en sådan problematik flera gånger tidigare, inte minst i förfjol. Labourregeringen har förklarat att ansvaret för denna krissituation vilar på den föregående konservativa regeringen.

I England med dess parlamentariska betraktelsesätt har man väl rätt allmänt accepterat uppfattningen att den förra regeringen till övervägande del bär ansvaret för att landet råkat i ett sådant läge, medan labourregeringen nu får pröva sina krafter och se om den kan rätta till förhållandena. Nu vill jag fråga statsminister Erlander: Erkänner statsministern att det är regeringen som har ansvaret för att Sveriges ekonomi har kommit i detta ganska allvarliga och riskabla läge, eller vill han fortsätta på den melodi som vi under så

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

många år har hört, när han säger: Ja, ja, oppositionen har ju lika stort ansvar som regeringen. Det är tydligen bara när något går bra som det är *regeringens* ansvar, men om det inte är så bra, är det allas fel. Gäller en annan ansvarsfördelning i Sverige än i England?

Jag tror att inte bara labourregeringen i England utan även statsminister Erlander vid något tillfälle har uttalat sig om den föregående, konservativa engelska regeringens ansvar. Gäller motsvarande uttalande också i Sverige?

Nästa fråga är följande: Medger statsministern att budgetplanen är till bl. a. för att inför folket och dess representanter i riksdagen framlägga de skatteförslag regeringen anser nödvändiga med hänsyn till utgifter och andra relevanta omständigheter, naturligtvis om ingenting oförutsett och viktigt skulle inträffa? Eller är principen för socialdemokratisk budgetpolitik den, att Sveriges folk och den svenska riksdagen egentligen inte har fått något besked alls om skattepolitiken under kommande finansår och måste vara beredda på att det kan bli ytterligare väsentliga skattehöjningar efter valet? Detta har ju hänt någon gång förr, så frågan är inte helt teoretisk, utan jag tror att den i dagens läge är naturlig och måste ställas till regeringschefen, eftersom finansminister Sträng svarade så undantagande som han gjorde.

Herr talman! Den socialdemokratiske partichefen Tage Erlander var, som vi alla märkte, ganska irriterad när han kom in på frågan om mittenpartiernas handlingslinjer, d. v. s. den början till sådana som har offentliggjorts. De avsåg närmast fyra specialområden — en ganska ringa del av det antal som finns — och kommer, hoppas jag, att kompletteras inom en nära framtid. Statsministern har kommenterat saken i pressen genom att säga att det egentligen mest var en grinig kritik av regeringspolitiken. Får jag då bara helt kort

meddela följande fakta. Någon gång kan man ju få belysa arten av herr Erlanders polemik, t. ex. när det gäller ett politiskt dokument som jag tror så småningom kommer att visa sig vara av ett icke ringa intresse.

Om jag för det första tar den sju sidor långa, detaljerade handlingen, så kan jag inte finna att den innehåller någon annan kritik av regeringen än påpekandet att dess politik har präglats av dålig planering samt av otillräckligt och ryckigt bostadsbyggande. Det är onekligen mycket stor känslighet en partiledare visar, när han finner anledning att beklaga sig över en sådan sak.

Vidare vill jag beröra sammanfattningen av de angivna specialområdena och ett par andra områden. Den innehåller några rader, där det konstateras att man inte vill ha en socialistisk samhällsomdaning och maktkoncentration. Det konstateras att regeringspolitiken misslyckats på väsentliga områden. »Detta gäller inte minst försvaret av penningvärdet», heter det. Vidare konstaterar man att regeringens »accepterande av stora och årliga prishöjningar har medverkat till att såväl löntagare som övriga inkomsttagare förlorat förtroendet för dess möjligheter att få bukt med inflationen».

Det är i varje fall inte mer än 5 procent av texten i denna deklaration som innehåller ett konstaterande av vad som är ett för alla uppenbart misslyckande. Men herr Erlander hade i sitt offentliga uttalande ingen annan kommentar än att det vi åstadkommit just inte är någonting annat än en grinig kritik av regeringspolitiken.

Det brukar ibland framhållas som en förtjänst hos herr Erlander — det har jag faktiskt själv gjort emellanåt — att man kan kritisera honom för mycket men att han länge visat en aktningvärd förmåga att inte låta sina personliga reaktioner påverkas av att han länge varit regeringschef. Men när han börjar reagera på detta sätt inför en de-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

klaration, som redovisar en mängd sakliga ståndpunkter, så stämmer nog inte det omdömet längre. Man frågar sig vad anledningen kan vara till att han reagerar på detta överraskande sätt. I varje fall är hans påstående fullständigt osakligt och ogrundat.

Vidare sade herr Erlander — och det var kanske mer intressant — att det verkade som om en hel del punkter hade skrivits av från det socialdemokratiska programmet — det föreföll som om han menade att det gällde det allra mesta. Det skulle innebära att herr Erlander i förväg hade godkänt dessa propäer.

Får jag herr talman i största korthet peka på några punkter i deklarationen:

— »En nationalbudget i arbetskraftstermer — en bedömning av det samlade folkhushållets tillgång och behov av *olika slag* av arbetskraft — uppgöres.» Märk alltså att vi säger »olika slag av arbetskraft» och inte någonting mera allmänt.

— Vi säger att sparandet bör stimuleras av värdesäkra sparformer. Jag har inte märkt att regeringen framlagt några förslag om sådana sparformer.

— »Konkurrensens värde för rationalisering, effektivitet och sänkta kostnader inom produktionen, inte minst byggnadsverksamheten, tillvaratas konsekvent.» Vi vet ju att socialdemokratien talar om att konkurrensen skall trängas tillbaka i det fina samhälle de vill bygga.

— Vi föreslår att en rundabordskonferens skall sammankallas. Herr Sträng har tillbakavisat det förslaget och sagt att det bara skulle vara fråga om att komma samman och tycka lika. Han har inte alls gått in på problemet med garantien för att en grupp, som är återhållsam, därmed inte förlorar någon möjlighet att hävda sina reella intressen.

— »En författningsreform med enkammarriksdag, vald direkt vid ett och samma tillfälle enligt en rättvis, proportionell valmetod, bör beslutas 1968 och bekräftas 1969.» Jag har inte märkt

att herr Erlander har godkänt ett sådant förslag.

— »Statens insatser för internationell biståndsverksamhet bör planmässigt ökas till 1 % av bruttonationalprodukten.» När lade regeringen fram en sådan plan?

— »Nordiska rådets befogenheter bör utvidgas.» Jag brukar inte ta någon strid när det gäller den nordiska politiken, men på denna punkt måste jag konstatera att regeringen absolut inte tagit ställning för en sådan utvidgning.

— Vi säger att en framstegsvänlig skattereform måste genomföras och att den förutsätter en mer rationell indirekt beskattning av mervärdeskattens typ. Herr Sträng har på den punkten vikit undan, men han lär vid något tillfälle ha sagt något om saken i någon annan församling än denna.

— »Lägre marginalskatter än för närvarande» föreslås. Det har jag inte märkt att regeringen godkänt. Tala om vad vi har »skrivit av» under den punkten!

— »Regler bör införas som gör att inflationen inte medför en automatisk höjning av inkomstskatternas reella tyngd», lyder ett annat krav. Det är något som vi från olika oppositionspartier motiverat om många gånger, men det förslaget har avvisats.

— »Övergång till särbeskattning bör förberedas», står det vidare i deklarationen. Jag kan inte påminna mig att regeringen har lovat det heller, men på den punkten pågår, hoppas jag, åtminstone utredningsarbete.

— Ökad forskning är ett annat krav som ställs. Detta är ett område där vi tidigare år efter år försökt driva på.

— Införande av resultatutjämningskonton är ett förslag som har förkastats många gånger.

— »Ett livskraftigt och effektivt jordbruk i vilket familj jordbruken utgör kärnan» är en annan punkt. Jag har fattat jordbruksminister Holmqvist så att han ville satsa på tvåfamiljsjordbruket.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Har regeringen på den punkten ändrat mening?

— Vi vill tillgodose »den enskildes krav på valmöjligheter i fråga om bostadsort, arbetsplats, utbildning och miljö», så att samhällets resurser kan utnyttjas så effektivt som möjligt. Det gäller inte minst kravet på arbetstillfällen för den kvinnliga arbetskraften. Detta är uttryck för en målmedveten lokaliseringspolitik som väl ändå alla vet har drivits mest energiskt av centerpartiet men också av folkpartiet, medan regeringen på den punkten släpat efter.

— »Särskilt småhusbyggandet bör ökas väsentligt», har vi skrivit. Detta är någonting som vi förordat i flera år.

— »Hyresregleringen bör avvecklas i snabbare takt än hittills» är ett annat krav som vi framfört utan att vinna gehör för det. Men statsministern tycker att detta är att skriva av regeringens program.

— »Kommunala markmonopol bör undvikas», fastslås det i vår gemensamma deklaration. Det är en princip som åtminstone inte jag sett att regeringen vill fastlägga.

— »Vårdnadsbidrag till familjer med småbarn samt extra barnbidrag till familjer med låga inkomster bör prövas.» Här anges alltså inte när finansieringsmöjligheterna kommer att föreligga, men det är ett uttryck för ett positivt intresse för t. ex. en sådan konstruktion. Såvitt jag vet förordas det inte i något socialdemokratiskt program.

— »Särskild standardförbättring bör ges de ekonomiskt sämst ställda pensionärerna», säger vi. Regeringen har tillsett en utredning, men långt innan det skedde framfördes denna tanke från vår sida.

Herr talman! Jag har nu läst upp mer än ett tjog punkter. Det kan ju hända att regeringen på någon av dessa punkter kan leta upp ett uttalande där socialdemokraterna förordat något liknande. Men då uppkommer ändå svårigheten

att påvisa att vi inte föreslagit det tidigare.

Utöver dessa punkter ställs i det mer preciserade papperet ytterligare en hel del förslag som regeringen ingalunda har godkänt, men av hänsyn till kammarens tid skall jag inte gå in på det.

Hur har herr Erlander nu här i kammaren i onsdags karakteriserat detta politiska grepp? Han har sagt så här: »Att efteråt ansluta sig till ståndpunkter som var aktuella för 5, 10 eller 15 år sedan ger ingen vägledning för hur man skall handla i nuet.» Vad skall man säga om detta sätt att föra en seriös politisk debatt? Jag har här räknat upp ett tjogtal punkter, och statsministern påstår att det gäller sådant som bara var aktuellt för 5, 10 och 15 år sedan. Då talar han på ett sätt som jag avstår från att karakterisera.

Det är klart att vi när det gäller möjligheterna att förverkliga den ena eller den andra reformen, i år, nästa år eller litet längre fram, måste liksom alla andra och såsom socialdemokraterna i viss mån gör i sitt handlingsprogram ta hänsyn till att det skall ske med hänsyn till resursernas tillväxt. Jag ber den socialdemokrat som tvivlar på att detsamma gäller även för socialdemokratiens del att titta på skriften »Resultat och reformer» från 1964 som partiet självt har givit ut. Men kanske borde jag här ändå göra några jämförelser därför att det ligger nära till hands, låt vara att socialdemokratiska partiets handlingslinjer naturligtvis måste vara underverk av precision jämfört med mittenpartiernas ännu mycket ofullständiga deklaration.

Om jag tar detta dokument från maj 1964, finner jag att det där heter — och att »vi» är socialdemokraterna framgår på olika sätt —: »Vem skulle i början på 40-talet haft mod att förutsäga att vi på 20 år skulle mångdubbla den andel av våra ungdomar som får en fortsatt utbildning etc.

Vidare talas det i vi-form om utveck-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ling och standardhöjning. I själva verket beror standardhöjningen i landet på den bättre tekniken, på kapitalbildningen och på alla de arbetande människornas samlade insatser. Skall man bedöma *regeringens* handläggning av sitt värv — jag tröttnar inte på att upprepa detta — bör man se hur regeringen har utnyttjat dessa växande resurser. — Jag vill för övrigt passa på att påpeka att även om reallönerna i stort sett brukar följa produktionsstegringen per huvud — jag nämner detta endast som en liten tankeställare; vi kan måhända återkomma till den diskussionen någon gång — är 1930-talet, då vi till större delen hade en socialdemokratisk regering, den enda period under de senaste 60—70 åren, under vilken jag har kunnat finna att industriarbetarnas reallön steg väsentligt långsammare än nationalinkomsten per huvud. Det kan kanske ge anledning till några reflexioner rörande den socialdemokratiska regimens möjligheter att påverka den reella löneutvecklingen.

Jag skall be att få läsa upp vad som säges på ett annat ställe i skriften: »Om någon på 40-talet sagt, att bil, utlandsresor, fyraveckors semester och femdagars arbetsvecka skulle ligga inom räckhåll för de allra flesta i 60-talets Sverige — så skulle hans spådom bedömts som en utopi. I dag tar vi det för givet — i varje fall håller vi det för oeftergivligt — att vi skall ha trygghet, arbete, bostad och utbildning.» Jag undrar om det där med bostaden är så givet. —

Längre fram heter det: »Samhällsinsatserna har revolutionerat bostadsstandarden.» Det är tydligen dessa samhällsinsatser som har skapat trygghet för bostaden.

Kritiken mot mittenpartidokumentet har bl. a. gått ut på att deklARATIONEN i en del avseenden var litet allmänt hållen. Jag slog därför upp vad den socialdemokratiska deklARATIONEN säger om exempelvis budgetpolitiken, som nu är

aktuell, det kan ju vara bra att veta. Här har vi handlingslinjerna för budgetpolitiken.

»Budgetpolitikens huvuduppgift är att skapa de samhällsekonomiska förutsättningarna för att de offentliga och de enskilda utgiftsbesluten skall kunna förverkligas utan prisstegringar.»

Jag har hört finansminister Sträng säga någonting helt annat om prisstegringar, och jag måste därför fråga: Har ni redan övergett dessa handlingslinjer, eller tänker partichefen Erlander ta herr Gunnar Sträng i örat och säga: »Hör Du! Du skall minsann rätta Dig efter våra handlingslinjer, annars blir de bara till grin.» Det verkar emellertid som om herr Sträng inte var van vid att bli tagen i örat. De interna förhållandena inom regeringskretsen kan jag inte bedöma, men vad jag vet är att herr Strängs deklARATIONER innebär någonting helt annat än vad som framgår av dessa handlingslinjer. Får man utforma handlingslinjer enbart med tanke på att de skall låta bra och sedan föra en helt annan politik är det naturligtvis lätt att skriva handlingsprogram.

Jag tänkte emellertid att jag skulle titta på någon mer sak, t. ex. transportväsendet. Vi har ju fått en ny kommunikationsminister, och det kan vara bra att veta vilka riktlinjer han skall förverkliga för att vi skall få bevittna de stordåd som herr Erlander så gärna vill att herr Palme skall utföra. På denna punkt måste det väl därför föreligga ett konkret program med en helt annan grad av precisering än den som finns i mittenpartiernas uttalande.

I fråga om transportväsendet heter det i socialdemokraternas handlingslinjer: »Ett oavbrutet förbättrat transportväsende ger förutsättningar för en fortsatt industriell expansion. Upprustningen av vårt lands vägnät underlättar differentieringen och strukturrationaliseringen inom näringslivet. Den har möjliggjort ökad exploatering av exempelvis våra skogstillgångar.» — Tänk, det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

var ingen som visste det förstås! — »Långtidsprogram för investeringar i vägar, broar, hamnar, järnvägar och flygplatser siktar till en samhällsekonomiskt riktig fördelning av olika transportuppgifter på skilda trafikmedel.»

Kan man tänka sig en mera koncentrerad samling plattityder än detta? Men det är efter att ha satt sitt namn under ett sådant dokument som statsministern kommer och säger till oss att han tycker inte vi är nog precisa i våra uttalanden — som ju ännu så länge bara täcker vissa områden.

Man kan vända ytterligare ett blad i den socialdemokratiska skriften och se efter vad socialdemokraterna exempelvis säger om utrikeshandeln. Den behandlas, herr talman, på en halv sida. Kanske kammarens ledamöter tror mig utan att jag läser upp innehållet — vilket jag dock gärna senare skall göra om man så önskar — när jag säger att inte heller denna halva sida innehåller annat än plattityder. Det talas om att man skall eftersträva största möjliga avkastning av våra naturreserver och vår teknik, man skall verka för en internationell arbetsfördelning, man skall fullfölja insatserna för utvecklingsländerna och främja konkurrens och utvecklingsvilja inom vårt näringsliv. Vidare heter det att man eftersträvar en expanderande svensk export, fri världshandel och allt möjligt annat.

Den som anser sig bli klokare av detta skulle jag vilja träffa; det är ju f. ö. fråga om saker, varom fullständig och allmän enighet råder. Utöver den politik som det svenska samhället fört länge — och som inom parentes sagt är en liberal politik och inte den socialistiska handelspolitik som 27-punktsprogrammet förordade — finns såvitt jag kan se inte något nytt. Den enda fördelen med denna deklaration är att den ytterligare befäster den 100-procentiga reträtt socialdemokratien gjort från sitt 27-punktsprogram.

Herr talman! Jag kanske nu tillräckligt har belyst det socialdemokratiska

handlingsprogrammet och går över till den andra delen av mitt anförande.

Herr Erlander talar om den socialdemokratiska visionen av samhället, hur den har förverkligats i motsats till liberalismens vision. Tillåt en kommentar. Jag tycker att någon gång kan vi här i kammaren få gå in på detta längre perspektiv.

Vilken var den socialdemokratiska utopien mot slutet av 1800-talet och de första årtiondena av detta århundrade? Ja, socialdemokratien var då, som den kanske fortfarande är i dessa frågor, delad. Det fanns en starkt radikal grupp som förordade att proletariatet skulle överta makten genom revolution, medan andra förordade demokratiska vägar. Även de mera moderata var emellertid anhängare av att de viktigaste produktionsmedlen till mycket väsentlig del skulle överföras i samhällets ägo. Förstatligande av de centrala delarna av näringslivet var den dominerande idén i socialdemokratiens ekonomiska system på den tiden. Vinstmotiv och konkurrens skulle trängas undan. Man talade om profit, d. v. s. vinst, som man inte alls ansåg som något rimligt. Man skulle ersätta profiten med andra slag av vägledning för den ekonomiska verksamheten.

När äntligen socialdemokraterna för första gången bildade en egen regering, på våren 1920, fick socialiseringsnämnden en instruktion som bl. a. innefattade att den skulle »själv verkställa samt låta verkställa utredning angående lämpligheten av och betingelserna för ett överförande i samhällets ägo eller under samhällelig kontroll av naturtillgångar och produktionsmedel som äro för landets ekonomi och landets välförstånd av större vikt eller som eljest böra omhänderhavas av samhälleliga organ» — alltså alla som är *av större vikt* och dessutom de som behöver omhänderhas av samhälleliga organ av *andra* skäl. Det säger en hel del om betraktelsesättet.

Ännu år 1956 fanns i det socialde-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mokratiska principprogrammet sådana yttranden som att man skall ha en samordning under samhällets ledning av den ekonomiska verksamheten. Det hette vidare att »med de arbetandes gemensamma bestämmanderätt följer deras gemensamma ansvar, varje medborgares skyldighet att åtaga sig det arbete och fullgöra de uppgifter som kräves för en effektiv organisation av produktionen» — alltså varje medborgares skyldighet att åta sig det arbete som krävdes för en effektiv organisation av produktionen sådan denna bedömdes av samhällets organ. Om detta uttalande skall tolkas som det står måste det innebära ett potentiellt hot mot arbetsmarknadens frihet och den enskildes frihet att välja arbete och den ort där han vill arbeta.

Man kan väl tillägga att socialdemokratiens försvarsintresse var mycket ljumt under den epok jag nämnde, de första årtiondena av 1900-talet. Ståndpunkten till de internationella frågorna präglades av att man starkt kände intressegemenskapen med arbetarklassen i olika länder och därför hade en något ambivalent inställning till samarbetet mellan staterna.

Vilken var *den liberala utopien* under denna period, t. ex. under Karl Staaffs tid? Det var principer som den liberala folkrörelsen i huvudsak har hållit fast vid även om de nu tillämpas under helt andra förhållanden än då. Genom liberalismen går som en röd tråd och en ledande tanke frihetskravet, kravet på individens rätt till personlighetsutveckling. Det innebär religionsfrihet, yttrandefrihet, församlingsfrihet, i stort sett konsumtionsfrihet, fritt yrkesval, näringsfrihet, frihet att välja bostadsort och privatlivets helgd.

Man ville ha ett samhälle på äganderättens grund men under socialt ansvar och man ville bygga på prisbildning och konkurrens på lika villkor. Man ville ha en långtgående socialpolitik som skulle utbyggas. Jag kanske senare kan få citera vad en ung social-

demokratisk ekonom i en recension säger om det liberala intresset för socialpolitiken. Uppenbart för alla är att den Staaffska regimen var mycket intresserad av socialförsäkringsidén och ville bygga ut socialförsäkringen väsentligt, även om det vid den tiden saknades resurser för att höja förmånerna till en nivå som vi nu finner alldeles självklar. Man kan säga att socialdemokratien vid den tiden var ganska skeptisk mot att socialpolitiken skulle kunna medföra någon avgörande hjälp vid bekämpandet av fattigdomen och ökandet av den sociala tryggheten.

Låt mig bara helt kort få erinra om vad som var karakteristiskt för Karl Staaffs liberalism. Folkstyrelsen var ju självklar, inte ett problem att diskutera som för socialdemokratien. Att kvinnorna skulle ha full medborgarrätt var lika självklart, och kravet härpå drev liberalerna mycket mera energiskt än socialdemokraterna. Lika rätt inför lagen var en hjärtesak för Karl Staaff. Att man skulle motarbeta förekomsten av två nationer, som det kallades då, d. v. s. klasskillnaderna, underströk han ofta. Bildningsidealet var centralt för den liberala tankevärlden. Gemensam grundskola för alla skulle skapas; det hävdade alltså Karl Staaff för mer än 60 år sedan. Till försvaret var hans inställning, som man vet, positiv, även om det blev en konflikt med högern på den punkten. På det internationella området ställde sig liberalismen helt positiv till internationella fredsbevarande organisationer, till skiljedoms-tanken och till nationell självbestämmanderätt.

Herr talman! Jag har nämnt detta för att kunna framställa följande fråga: Vilken utopi, den socialistiska eller den liberala, har utvecklingen i Sverige — och för övrigt även i Västeuropa i stort — mest förverkligat? Är det den socialistiska utopien, ett helt nytt ekonomiskt system, där man till stor del för åt sidan äganderätten, konkurren-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

sen, vinstmotivet, prisbildningen, eller är det den sociala liberalismens bärande idéer?

Det är väl uppenbart för alla att socialismen har fått göra reträtt. Den centrala tanken på förstatligandet har man, som jag nämnt, släppt. Inställningen till prisbildningen är visserligen halvhjärtad, men allt fortfarande gäller att man inte vågar skjuta den åt sidan, utan till och med nu överväger att tillgripa mer prisbildning vad beträffar offentliga tjänster.

Vi fick en kollektivavtalslag och arbetsdomstol i slutet av 20-talet genom en liberal regerings försorg, med stöd av de nuvarande oppositionspartiernas motsvarigheter men under intensivt socialdemokratiskt motstånd. Det hela förklarades vara ett angrepp på de fackliga organisationernas nödvändiga rörelsefrihet och allt möjligt annat. Denna lagstiftning om arbetsdomstol har visat sig vara ett av de bärande fundament på vilka det svenska samhällets sociala utveckling vilar. För den liberala tankevärlden var den ett naturligt uttryck för känslan att det i en rättsstat skall finnas lika rätt för alla och att avtal skall hållas. Socialdemokraterna bekämpade principen bakom en arbetsdomstol och en lagstiftning av detta slag, låt vara att man sade att annat kunde godtas — jag hinner inte nu gå in på några detaljer.

Ännu i 27-punktsprogrammet år 1944 fanns en hel del socialistiska inslag. Man ville centraldirigera och detaljreglera utrikeshandeln, förbereda förstatligande av försäkringsväsendet. Man ville också utreda frågan om oljemonopol, som man på den tiden var mera intresserad av än vad herr Hagnell i dag visade sig vara. Vidare önskade man utredningar om t. ex. skogs-, sten- och möbelindustriens framtida organisation; på dessa områden borde staten träda till och se efter att det blev ordning på det hela.

Statsminister Erlander hade år 1948

en diskussion med före kommunistledaren Linderot om dessa problem. Linderot förebrådde herr Erlander att denne inte hade fullföljt programmet. Vad svarade då herr Erlander? Jo, han sade: »Strukturundersökningar pågår inom elektricitetsindustrien. Det är inte sant när han säger, att vi helt enkelt inte har vågat oss på en undersökning på de områden där ett stort företag dirigerar produktionen. Undersökning pågår alltså om elektricitetsindustrien, om skoindustrien, glasindustrien, försäkringsväsendet, bankväsendet, byggnadsämnesindustrierna, fiskeindustrien. Omfattande utredningar med förslag till åtgärder har framlagts för bl. a. möbelindustrien. Så ser det ut med vårt svek av socialiseringskravet.»

Vad har det då blivit av detta? Kan herr Erlander upplysa om hur löftena infriats? Nej, det har blivit en fullständig reträtt. Då var den liberala skriften »Efterkrigstidens samhälle» som kom ut två månader före 27-punktsprogrammet betydligt mera realistisk.

Herr talman! Jag skall gå förbi frågan om konjunkturpolitiken och bara göra ett enda kort påpekande. Efter första världskriget hade vi en depression. Alla inser nu att den politik som fördes av den socialdemokratiska regeringen 1921—1923 var ägnad att skärpa denna. Socialdemokraterna tvingades inte därtill av någon borgerlig majoritet, utan det var fråga om deras egna förslag. Från socialdemokratiskt håll är man så förtjust över att tala om vad som skedde i början av 30-talet — en period som också jag gärna kan diskutera — men man går alltid förbi början av 20-talet. För jag konstatera att den svenska socialdemokratien då förde en politik, som innebar att man genom att dra in på utgifterna skärpte depressionen och ökade arbetslösheten.

Herr talman! Den liberala framryckningen 1948 gjorde slut på skördetiden och talet om socialisering enligt 27-punktsprogrammet — det har ju konsta-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

terats många gånger. När detta påpekas säger herr Erlander ofta: »Varför är ni då så missnöjda om vi inte längre vågar föra någon socialistisk politik?» Jo, först och främst är er politik i viss mån präglad av socialistiska tankegångar — och det är ett av skälen till att ni begår så många misstag — och dessutom har regeringen handlat felaktigt av andra orsaker. Man har haft gynnsamma förutsättningar i Sverige. Jämför bara med Danmark: smörexporten dåligt betald, massaexporten från Sverige välbetald. Hur regeringen har utnyttjat dessa möjligheter har jag förut vidrört. Bostadspolitik, undervisningsväsendets köer, väntetiderna utanför sjukvårds- och de högre utbildningsanstalterna, allt detta talar sitt tydliga språk.

Regeringen har inte velat ha konkurrens på lika villkor. Där har vi ett socialistiskt inslag med privilegier åt statlig företagsamhet. Man har inte tillräckligt insett konkurrensförmågans produktionshöjande effekt. Man har inte fäst vikt vid sparandets betydelse. Privatkapital var ju från början något misstänkt. Man har inte haft tillräckligt sinne för den orättvisa mot spararna som inflationen utgör och som man åtminstone kunde mildra genom tillfälle till värdefasta placeringar. Man har haft alltför stor lust till statlig maktkoncentration i stället för decentralisering och varit alltför benägen att vid olika tillfällen tillgripa regleringar. Och när det gäller kollektivanslutningen, som näpeliggen kan anses stå i god överensstämmelse med varje medborgares rätt i en demokrati att själv avgöra om han vill tillhöra ett parti och i så fall vilket, har socialdemokratien på grund av bindning vid gamla idéer inte velat veta av någon frigörelse.

Herr talman! Jag skall avstå från att denna gång diskutera vissa andra avsnitt i statsministerns yttrande och i stället sluta med att säga att det liberala samhälle som vi eftersträvar är ett samhälle, där både människorna och sam-

hället känner ett socialt ansvar men där man inte har den maktkoncentration, det regleringsystem och den byråkratisering som socialdemokratien fortfarande eftersträvar. Vi tror att vårt folk får en snabbare standardhöjning på den vägen, att alltför mycket makt på ett ställe verkar skadligt och i längden fördummande, att människornas självständighet och oberoende blir större i ett liberalt samhälle som ger dem mera utrymme för egna insatser av skapande art, att rätten blir tryggare i ett samhälle som inte har så många regleringar — de får även i bästa fall ett betydande inslag av godtycke — samt att demokratin i längden utvecklas bättre, om det inte finns någon stor statlig maktkoncentration.

Detta är några drag i det öppna, liberala samhälle — för att använda herr Heléns och herr Wedéns ord — som vi anser har vida bättre än det socialistiska samhället bestått erfarenhetens prov under det sista halva århundradet och som enligt vår övertygelse också för framtiden kan bättre lösa de samhällsproblem som är centrala för vårt folk.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag är uppriktigt glad över att herr Ohlin velat ha en överläggning av en något förtroiligare karaktär än vi hade i onsdags, då vi ju hade glädjen att få tala inför en något större publik än vi har lyckats engagera i dag.

Herr Ohlin ställde två frågor i början av sitt anförande. Han frågade först, om inte regeringen bär ansvaret för den ekonomiska politiken. Självklart gör vi det. Medan den engelska högerregeringens politik ledde England till en ekonomisk katastrof så anser jag att den svenska regeringens politik har fört

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

fram den svenska välståndsutvecklingen till en av de främsta i världen. Självfallet tar vi ansvaret för detta liksom för de svårigheter som den alltför snabba expansionen kan dra med sig. Därvidlag är alltså herr Ohlin och jag helt överens.

Den andra frågan gällde, om inte regeringen skulle kunna säga någonting om kommande skatter. På det vill jag bara svara, att vi har lagt fram ett budgetförslag som vi anser vara tillräckligt för att klara den bristande budgetbalans som nu hotar. Vi har följaktligen ingen anledning att ta ställning till vad som skulle bli följderna, om man mot förmodan skulle spåda på den ekonomiska aktiviteten exempelvis genom kraftiga ökningar av utgifterna medelst riksdagsbeslut eller på annat sätt. Vi tror att den budget som framlagts är avpassad till den ekonomiska situation som nu kan förutses. Någon möjlighet att ta upp en diskussion om vad som skulle komma att hända om någonting annat inträffade — om man t. ex. skulle möta en mycket kraftig utgiftsökning i den svenska riksdagen — har vi inte för närvarande. Samma fråga har ställts inför varje valrörelse, och samma svar har givits, nämligen att något sådant som skattefrågorna inte kan bedömas annat än i den situation som blir aktuell.

Herr Ohlin hade en hel del att anföra om min karaktäristik av mittenprogrammet. Jag har ingenting att ta tillhaka av vad jag tillät mig att säga om detta dokument. Han ansträngde sig att visa att mittenprogrammet är ungefär lika platt som vad vi presterat i motsvarande sammanhang. Det kanske är ett försvar att herr Ohlin även på denna punkt försöker kopiera socialdemokratien. Men det är inte riktigt fråga om samma sak. »Resultat och reformer» innehöll två ting. Först och främst gjordes en analys av situationen, och där kunde vi inte komma med något nytt; det är bara en redogörelse

för vad som har beslutats. Reformförslagen anknyter sig sedan till den historiska redogörelsen på det sättet att vi vill visa att det finns en kontinuitet i socialdemokratiens samhällsordningsarbete.

Den programskrift från mittenpartierna, som vi nu diskuterar, publicerades under otroligt kraftiga trumpetstötter, som avsåg att förkunna att det var fråga om ett förnyelsens dokument, om någonting nytt som kom fram. Då tillät jag mig, herr talman, säga att det som finns i programmet är bl. a. en grinig och sur kritik av regeringen. Och det kan väl inte vara något nytt; det är precis vad folkpartiet presterat de senaste 20 åren.

Detta sade jag bara för att påvisa att det inte var någonting nytt. Jag har ingenting emot att vi kritiseras. Vi hyser inga som helst anspråk på ofelbarhet — utan jag tror att det är mycket lämpligt att oppositionen kritiserar regeringen.

Mitt kriterium var alltså: Finns någonting nytt i detta dokument? Som första punkt tog jag som sagt upp grinigheten mot regeringen. Den finns där och den kanske är nyttig — men det är ingenting nytt. Sedan gick jag in på de övriga tingen och påpekade, att det inte heller där fanns något nytt mer än på de punkter där folkpartiet gör en försiktig, trevande och litet villsam anknytning till socialdemokratiens reformprogram.

Mitt uttalande om programmet skall sålunda inte ses som en uttömmande kritik av dess innehåll, utan som ett svar på anspråken att här presterats ett förnyelsens dokument. Och då kan jag inte finna annat än att min karaktäristik är fullkomligt riktig. Kritiken mot socialdemokratien är ingenting nytt. Programpunkterna kan man måhända dela upp, när man har mera tid på sig än vad jag hade i ett TT-uttalande som jag skulle göra någon halvtimme efter det att jag läst programmet. Men jag be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tonar än en gång: Jag har ingenting att ta tillbaka.

Jag hade emellertid liksom anat vad som komma skulle, så jag blev inte helt överraskad. Och sedan jag nu haft mera tid till att gå igenom programmet punkt för punkt, skall jag gärna när som helst ta upp en diskussion för att visa riktigheten i vad jag tillät mig säga.

De huvudgrupper som programpunkterna kan delas upp i är enligt min mening tre.

För det första är deklARATIONEN en avskrift av det socialdemokratiska programmet — vill herr Ohlin ha exempel skall jag gärna anföra sådana. Då kan man naturligtvis säga: Är ert program platt, så är vårt program platt. All right, vi får väl då ta varandra i hand när det gäller plattityder.

För det andra finns i programmet några allmänna uttalanden som jag föreställer mig att både högern och vi och kanske även herr Hermansson kan instämna i. Men någon sådan där förnyelsens vind blåser väl inte, när man säger saker som alla är överens om.

För det tredje finns några mycket intressanta ting i programmet. Det är kompromissuttalanden, där det märks att försök gjorts att konkretisera och skriva någonting. Då har det blivit en kompromiss mellan herrar Ohlin och Hedlund — och herr Hedlund är skicklig, det vill jag inte bestrida!

Så ligger det till. Vill ni ha en närmare redogörelse skall jag gärna lämna en sådan.

Herr Ohlin sade att vi socialdemokrater var så pretentiösa i vårt program och använde ordet »vi»: »vi» gör så mycket, »vi» skall fördubbla o. s. v. »Vi» måste ju avse socialdemokraterna, menade herr Ohlin.

Så pretentiösa är emellertid inte vi — nu menar jag med »vi» socialdemokraterna. Det finns en mängd uttalanden som blir groteska, om ordet »socialdemokraterna» sätts in i stället för »vi», som herr Ohlin gör. Med herr

Ohlins sätt att läsa skulle det exempelvis komma att stå: »Socialdemokraterna exporterar för närvarande en fjärdedel av sin produktion.» Det är ungefär lika klyftigt som påståendet att »vi» skall fördubbla antalet elever i skolorna — så duktiga är vi inte.

Ja, det är frestande att skämta om detta. Men jag är en mycket allvarlig man, så jag skall strax lämna den genren.

Att jag var irriterad i onsdags medger jag villigt. Men det fanns i denna irritation icke ett spår av ledsnad över att ni har ett mittenprogram. Det är utmärkt — all rationalisering och bort-rationalisering av »onödiga jordbruk» är naturligtvis en fördel. Om ni har samma uppfattningar är det bara bra att ni går samman — remissdebatterna kommer säkerligen att vinna på det. Jag tycker att det är bra med en sammanslagning och jag hälsar den med tillfredsställelse.

Att jag var irriterad berodde på att herr Ohlin började med ungefär tre minuters klagan över det ofina i att jag klockan åtta på kvällen, då han ännu inte hade begärt ordet för sitt nästa anförande, tillät mig att lägga fram några ideologiska synpunkter. Detta tycker jag var att ha pretentioner som överstiger alla gränser, och jag tillät mig att bli en smula irriterad. Det fanns i min irritation i onsdags kväll inte ett spår av något annat än en känsla av att herr Ohlin uppträdde en aning för-mätet. Men nu har vi god tid på oss och behöver inte vara irriterade av denna anledning.

Jag skulle kunna medge, att herr Ohlin i dag gentemot mig använder en mycket skicklig debattmetod. Han dämpar mycket av min kritik genom att förlägga debatten till ett förflutet. Han tar upp en debatt om Hjalmar Branting och Karl Staaff, och det är självfallet intressant. Men dessa män levde under andra förhållanden, som de försökte att påverka. När Branting kritiseras måste

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

man ha reda på om de citat som anförts är hämtade exempelvis från hans stora programtal i slutet av 1880-talet, som alldeles riktigt sedan blev något av en katekes för socialdemokraterna, alltså det s. k. Gävletalet, eller om det är hämtat från Brantings tal i Lund år 1901, där han bryter med sin marxistiska ideologi och övergår till den Bernsteiniska revisionismen. Det är alltså omöjligt för mig att försvara den store Branting mot de anklagelser som riktas mot honom för att han inte var verklighetstrogen, när jag inte vet, om man avser den mycket unge mannen eller den man, som själv bröt med väsentliga delar av sin ideologi i Gävletalet.

Det är riktigt att Gävletalet hade stor betydelse. Dess påverkan gjorde sig gällande mycket länge, även sedan Branting själv blivit tveksam om dess teser. Det är så med stora andar att de sätter i gång en tankeprocess hos andra, vilken de sedan inte kan avbryta. Tankarna lever kvar även sedan upphovsmannen ställt sig tveksam till deras relevans.

Det är som sagt en intressant debattmetod som herr Ohlin valt, men det var inte just detta som fångade mig. Det var i stället det faktum att herr Ohlin gick in för att framställa Karl Staaff som skaparen av den liberala ideologien och den liberala rörelsen. Detta är mycket skickligt gjort. Herr Ohlin och kanske snart även många andra vet — eftersom jag har upprepat det så ofta — att jag anser Karl Staaff vara en av de stora gestalterna i svensk politik genom tiderna.

Men jag vill fästa herr Ohlins uppmärksamhet på att det var Karl Staaff som — oavsett intermezzot med storstrejken — drog upp riktlinjerna för en fruktbarande samverkan icke med högern utan med socialdemokraterna. Det var Karl Staaff som på punkt efter punkt — medvetet eller icke medvetet — på grund av sin sociala rättfärdighetslidelse och på grund av sin kamp

för friheten fann det naturligt att söka kontakt med den framväxande arbetarrörelsen.

Till dem som talar om Karl Staaff vill jag därför säga, att de som förvaltar arvet från skaparen av den fruktbarande samverkan mellan de liberala framstegskrafterna och arbetarrörelsen inte skall nämna Karl Staaffs namn utan att besinna ansvaret för att det i dag inte finns en sådan fruktbarande samverkan mellan folkparti och arbetarparti.

Utän Karl Staaffs insatser, både under hans regeringstid 1911—1914 och i övrigt under 1910-talet, skulle det demokratiska genombrottet helt naturligt icke ha kommit att präglas av en koalition i regeringsställning mellan Edén och Branting. Detta är en anledning till att jag betraktar Karl Staaff som en av de stora människorna som kunde upptäcka vad som rörde sig i tiden men naturligtvis också utnyttja det för de syften som han ansåg vara väsentliga att befrämja. Som sagt är det emellertid ett skickligt grepp att här föra in Karl Staaffs bild för att dämpa litet av aggressiviteten mot det nuvarande folkpartiet och erinra om att det i alla fall har ett förflutet som det har anledning att vara stolt över.

Kanske jag nu får gå in på det som jag trodde skulle bli överläggningsämnet. Även om vi inte lyckats hålla kammarledamöternas intresse vid makt så att de kommer hit till denna debatt, har det enligt min mening varit en trevlig och rolig remissdebatt i år. Jag delar absolut inte omdömena på vissa håll — där man själv aldrig lyckas formulera en sats — att det var en ytterligt tråkig debatt, att det inte kom fram något nytt o. s. v. Då följer man inte med vad som har hänt. Det har varit en intressant debatt, och jag skall visa vari jag anser att det verkligt intressanta ligger.

Herr Holmberg — jag vågar knappast efter onsdagens felsägningar nämna herr Bohmans namn — har lagt fram

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

något som otvivelaktigt är ett konkret handlingsprogram i en aktuell situation. Det innebär bl. a. följande.

Han kritiserar skarpt reduktionen av försvarsbeställningarna. Vi får väl se om han väcker någon motion, men man kunde inte få något annat intryck än att han ville ha en höjning på denna punkt. — I dag har vi lyssnat till talare som mycket kraftigt krävt en upprustning av vägbyggandet. — Men herr Holmberg och andra har samtidigt uppehållit sig mycket vid att regeringen tillåter statsutgifterna att stiga med 10 procent. Medgäve tiden, skulle jag kanske kunna visa att mycket av detta är transfereringar och att det alltså inte är fråga om 10 procent, men det är högerpartalarens sätt att tala jag refererar. Nationalprodukten stiger emellertid bara med 4 procent; det blir en spänning på 6 procent menar de. Var och en kan räkna ut hur mycket vi skulle behöva spara bort för att komma i jämvikt, om herr Holmbergs siffror vore riktiga. Det räcker inte med bara några hundra miljoner kronor.

Lägg nu märke till att högern har föreslagit en ökning av försvarsutgifterna, såvitt den menar någonting med sina ord. Andra talare från partiet har krävt en kraftig upprustning av vägarna. Högers talesmän vill göra allt detta och samtidigt sänka statsutgifterna, sannolikt ned till en summa som motsvarar en ökning med ungefär 4 procent. På samma gång begär de en väsentlig justering av skatteskalorna för de högre inkomsttagarna o. s. v. De vill ha en snabb avveckling av hyresregleringen — på två år ungefär. De har kritiserat markpolitiken i sådana ordalag att man får intrycket att de tar avstånd från en ordentlig reform; det får vi ju se.

Detta är alltså högerns program i den aktuella situationen, i dag framlagt för Sveriges riksdag — inte konkret; det konkreta får vi se när motionerna kommer.

Mittenpartierna går, såvitt man får

döma av denna remissdebatt, emot högern på alla dessa punkter. På alla de punkter, som är av väsentlig betydelse för bedömningen av den ekonomiska situationen och den ekonomiska politiken, säger mittenpartierna att de inte kan acceptera högerns förslag. Likväl råder borgfred! Nästan alla borgerliga tidningar är så förtjusta över denna borgfred och säger: Det är duktiga gossar de där, de slogs inte inför öppen ridå. Men tror ni att det i längden går att upprätthålla borgfred när det beträffande praktiskt taget alla de väsentliga ting, som vi diskuterar i årets ekonomiska debatt, råder djupgående motsättningar, som icke lär kunna utjämnas. Inte går det att göra som herr Ullsten gjorde i sitt anförande i kammaren, vilket jag antar att många lyssnade på, och säga att »det skall nog gå bra, vi skall nog komma överens med högern». Först sade han att högern »får finna sig i vad vi bestämmer», men sedan ändrade han sig och sade att »vi skall nog komma överens». Hur skall det gå till då? Genom borgfred?

Det måste, herr talman, finnas någonting som gör att man är överens, någonting som är viktigare än den ekonomiska politiken, viktigare än allt det som statsverkspropositionen innehåller: det är kampen mot socialdemokratien. Den enda punkt i mittendeklarationen som har stort intresse är att det gäller att bryta den socialistiska utvecklingen. Jag är inte säker på att jag ordagrant använder deklarationens formulering, men innebörden var denna. Det är det som är det viktiga. Den enighet som uppstått mellan högern och mittenpartierna är alltså framkallad av att det fanns någonting som var mycket mer väsentligt än det kras som regeringen sysslar med, t. ex. statsverkspropositionen och de förslag som där framläggs.

Det gäller att bryta den socialistiska utvecklingen och den samhällsomdanning som pågår. Då, herr Ohlin, är det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

väl ganska naturligt att — såsom jag, irriterad eller icke irriterad, tillät mig göra i onsdags — fråga vad det är i denna socialistiska utveckling som är så farligt för medborgarna, att det är viktigare för det borgerliga blocket att hålla ihop och hindra denna utveckling än att ta en strid om de ekonomiska frågor som jag nyss har redogjort för? Det var den frågan som jag ställde. Vad är det i den hittills förda politiken som det gäller att till varje pris sätta stopp för? Varför är kravet på att sätta stopp för den politiken så viktigt, att man kan stryka ett streck över de betydande meningsskiljaktigheter som i övrigt förefinns? Finns det alltså en socialistisk ideologi som man måste hindra från att prägla samhällsordningen? Finns det en borgerlig ideologi, gemensam för höger, centerparti och folkparti, som är så avskild från den ideologi som socialdemokratien företräder, att det är livsviktigt att socialdemokratien blir tillbakaträngd och att den andra ideologien får göra sig gällande?

Det är mycket intressant, herr Ohlin, att vi för denna diskussion här i dag. En gemensam partivän, Herbert Tingsten — han har ju varit partivän med både herr Ohlin och mig vid olika tidpunkter — har just i dag framlagt sin uppfattning att det egentligen inte finns några ideologier. Det är lika grått alltihop. Herr Ohlin är lika tråkig som herr Erlander, och herr Erlander är lika tråkig som Ohlin — i stort sett alltså; det kan finnas nyanser. Herr Ohlin och jag utsätts för samma fördömlelse i detta angrepp från den intellektuella världen.

Jag skall något uppehålla mig vid den inställning som Tingsten presenterar i sin bok — lysande som vanligt naturligtvis; han är alltid lysande — oberoende av åsikterna — han var lysande även när han inte tyckte om mig. Jag tror jag kan belysa att han har i grunden fel med att hänvisa till en artikel som herr Ohlin skrev, inte under Brantings tid — jag ber om ursäkt att jag

kommer så förfärligt nära nuet, när nu herr Ohlin fört diskussionen tillbaka till sekelskiftet — utan 1956, alltså rena fräsande dagsaktualiteten i jämförelse med herr Ohlins exempel.

1956 led vi ett valnederlag. Folkpartiet gjorde varken förluster eller vinster. Centern förlorade en massa platser. Högern vann, både våra fyra platser och de platser centern förlorade.

Högersegern betydde att vi kom i minoritet. Då skrev herr Ohlin en artikel i Vecko-Journalen som är mycket intressant, så intressant att den borde läsas upp i sin helhet, men det finns ju gränser för kammarledamöternas tålamod. Men huvudtemat är, att nu har socialdemokratien trängts tillbaka — den kan kanske göra något enstaka gott val i fortsättningen, men den har ändå definitivt trängts tillbaka. Vad beror det på? frågar herr Ohlin. Jo, säger han, det beror på att samhällets struktur är i grunden förändrad. Det finns inte längre en massa fattiga människor. Det har blivit ett stort inslag av tjänstemän, som inte känner någon solidaritet med arbetarrörelsen. Dessa människor är inga proletärer, utan de går till borgerligheten. Allt fler löntagare är och känner sig som tjänstemän. Vi får alla femdagarsvecka, och klassgränserna försvinner. Och därmed, menar herr Ohlin, är det slut på socialdemokratiens möjligheter att ta ledningen — ett stort parti kommer vi alltid att vara, men ett stort minoritetsparti.

Det här är intressant. Det är ju ett fantastiskt marxistiskt betraktelsesätt, att det inte är någonting annat än inkomsterna som bestämmer hur folk tänker. Men jag är inte marxist längre. Herr Ohlin har kanske också bytt ståndpunkt och gått över till marxismen, men det bryr jag mig inte om. Men det är enligt min mening att överdriva de ekonomiska faktorernas betydelse när det gäller åsiktsbildningen. Men även om vi ett ögonblick accepterar denna marxistiska-Ohlinska tes, så är Ohlins påstå-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

enden ändå i grunden felaktiga, bl. a. därför att det inte är sant att vi 1956 hade utplånat inkomstskillnaderna här i landet. Det är lika orimligt när Tingsten nu kommer med samma påstående tio år senare. Han måste leva i ett fullkomligt lufttomt rum när han tror, att alla människor nu har det hyggligt och bra och att det därför inte finns några minoriteter att kämpa för: låglönegrupper, gamla, sjuka, bostadslösa o. s. v. Det finns ju massor av minoriteter, och var och en av oss tillhör väl någon gång en minoritet som har det besvärligt, vare sig det sker när vi studerar, när vi bildar familj, när vi blir sjuka eller när vi blir gamla.

Det första grundläggande felet i både herr Ohlins och herr Tingstens resonemang är att de tror att vi har uppnått en sådan utjämning, att småfolkens samling kring en viss ideologi inte längre är aktuell. Det andra och avgörande misstaget är att man tror att när människorna får det bättre — och det har ju lyckligtvis de flesta av oss fått — så skulle vi inte längre ha behov av engagemang från samhällets sida. Det förhåller sig tvärtom.

När jobbaren får sin lön höjd, när han får en tryggad anställning, så är inte det första resultatet att han minskar sina anspråk på den offentliga sektorn. Vad som händer är att han inriktar sina drömmar på och sätter sina förhoppningar och förväntningar till samhällets ingripande på olika områden. Vad som sker då välståndet stiger är inte något söndersprängande i atomer av ideologierna. Drömmarna och förhoppningarna hos arbetaren, som fått en tryggad ställning och stigande inkomster, gör att han börjar efterfråga ting som han själv som enskild människa inte kan skaffa sig. Han efterfrågar utbildning för barnen, han efterfrågar en bostad, han efterfrågar stora, tunga, kapitalkrävande ting, som det fordras en kollektiv ansträngning för. I takt med den stigande standarden kommer män-

niskornas krav på ett kollektivistiskt samhällssystem att växa. Det kommer att gå antingen så, att socialdemokratien tar ledningen i land efter land, eller så att liberalismen i enlighet med de stolta traditioner jag nyss erinrade om förskjuts till någonting som påminner om en socialistisk riktning. Det ena eller det andra är oundgängligt. Den offentliga sektorn kommer följaktligen inte att minska i betydelse. Den kommer att öka i snabbare takt än välståndet. Allt tal om att begränsa den offentliga sektorn till precis 4 procent är felaktigt. Det går inte, och det kommer all erfarenhet att visa; det framgår också av utvecklingen under efterkrigstiden.

Striden mellan ideologierna finns där. Folkpartiet måste ha varit fångat i en liberal ideologis tvångsföreställningar när det under 1950-talet tog strid om dessa ting och ville följa högern — de förlorade naturligtvis — när det gällde en nedskärning av ökningstakten på den offentliga sektorn. Ja, jag är ledsn, men jag har en hel bunt med citat av vad som sades från liberalt håll under hela 1950-talet. Detta måste varit ett resultat av tron att välståndet självt skapar en förutsättning för en liberalisering av samhället. Detta felslut måste bero på att man inte tänkt igenom den problematik som det här är fråga om.

Nej, herr talman, ideologierna är inte döda. De ideologiska motsättningarna finns där, men de är ju inte på långt när så stora som de var tidigare — det är klart att en utjämning har skett.

På en punkt har det skett en mycket avgörande förändring. När Marx, Adam Smith och John Stuart Mill och andra skrev sina tanke-system, så var det nog inget fel på deras metodik; de gick — framför allt gäller detta Karl Marx men det gäller även de stora liberalerna — till verkligheten och studerade den och försökte bilda sig en uppfattning om de tendenser som fanns i denna verklighet. De försökte sedan avgöra vilka tenden-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ser man borde befrämja och vilka tendenser man borde gå emot. Det var inget fel, men det som var fel var att de trodde att världen var mycket enkel. Liberalerna trodde exempelvis att prisbildningsmekanismen skulle klara alla samordningsproblem. Vi tycker nu att det var barnsligt tänkt av dem ty vi vet, oavsett om vi är liberaler eller socialdemokrater, att det måste till styrningar. Men det var inget fel i deras försök att skapa en bild av världen. Felet var att de tyckte att världen var så enkel att den kunde fångas in i ett enhetligt uppbyggt tanke-system.

Både herr Ohlin och jag är mycket mer försiktiga. Vi tror inte att världen är enkel utan att den är otroligt komplicerad. Vi vet att en aktivitet från vår sida utlöser en motaktivitet från den andra sidan. Vi vet att det föreligger ett komplicerat samspel, där vår roll är att handla precis som de gamla liberalerna och Marx gjorde: studera verkligheten och dra slutsatser ur denna verklighet. Men observera att det är en komplicerad materia, och man kan inte komma fram på det enkla sätt som de trodde, dvs. medelst ett tanke-system. Tanke-systemen är alltså föråldrade. Tanken på möjligheten av att fånga in verkligheten i en teologisk analys är föråldrad.

I dagens situation har vi alltså ett lika stort behov av idéer och ideologier som någonsin 1800-talet hade. Vi kan inte bygga upp ett tanke-system och säga: precis så här är det. Det försökte kommunisterna göra under Lenins och Stalins tid. En av anledningarna till att det inte gick så bra är naturligtvis försöken att på 1920-talets komplicerade ekonomiska förhållanden tillämpa systembyggandets metodik. Något sådant går inte. Däremot tror vi att så länge som vi har våldsamma intressemotsättningar mellan försummade minoriteter och oss andra, mellan låglönegrupper och oss andra, mellan avfolkningsbygdernas människor och oss andra, finns det ett behov även av belysning av sam-

hällsförhållandena mot bakgrunden av en uppfattning, en ideologi.

Den ideologi som vi företräder skulle jag, om tiden medgivit det, gärna ha velat illustrera med några exempel. Jag avstår därifrån även om det är mycket lockande. Jag inskränker mig till att rekommendera kammarens ledamöter att studera en av de stora Kennedybiografier som kommit ut på senaste tiden. Jag tror att det är Sörensens, men jag har även läst Schlesingers och kanske syftar jag på den; jag har ju litet svårt för namn! Författaren skildrar vad som hände med Kennedy, som uppenbarligen var fostrad i en rent liberal ideologi, när han tvingades att ta upp en valkampanj i Västvirginia och upptäckte att de stora tekniska framstegen, vilka bl. a. betytt att man bytt ut kolet mot oljan, visserligen medfört oerhörda vinster och stora framsteg för den amerikanske medborgaren i allmänhet men för en förhållandevis liten grupp av människor, några hundratusen kolgruvearbetare, betytt att de kastats ut i arbetslöshet, fattigdom och elände. Han fick en handfast lektion i att det fordrades någonting mer än ett uppmuntrande av den privata konkurrenskraften. Det fordrades att man kände solidaritet tvärs igenom alla statsgränser, tvärs igenom alla klassgränser.

Det är något av den lektionen som jag skulle önska att dagens liberala parti i Sverige skulle få. Människorna skall inte bara hjälpas. Det är inte bara fråga om en humanitär räddningsaktion, utan hela samhällsuppfattningen måste genomsyras av en känsla av ansvar för oss alla, en känsla av solidaritet. Jag tror att detta i grunden är den avgörande skillnaden mellan socialdemokratiens ideologiska uppfattning och den andra. Jag tror att det är det som skapar de besvärligheter och den förvirring som råder på den borgerliga sidan såsom Olof Lagercrantz för en tid sedan skrev i Dagens Nyheter. Det är detta som ger oss den inbördes styrkan, vet-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

skapen om att vi visserligen inte har något recept på allting, icke har en teologi och inte har byggt upp ett system, men att vi har en vilja att försöka genomsyra vårt samhälle med solidaritetens och samverkans principer.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag vill först uttala min tillfredsställelse över att statsministern här har tagit upp ett principiellt resonemang, som gäller relevanta frågeställningar. För att inte trötta kammaren skall jag avstå från att läsa upp det citat, som visar hur liberalismen på ett tidigt stadium var socialpolitiskt inställd och har så förblivit. Jag skall i stället be att helt kort få foga några reflexioner till statsministerns yttrande.

Beträffande England försökte herr Erlander komma undan frågeställningen genom att säga att vi har en hög levnadsstandard i Sverige — och det vill man gärna ta ansvaret för. Jag har redan kommenterat detta. Men när vi i Sverige har goda ekonomiska förutsättningar, är det en regeringens uppgift att hålla samhällsekonomisk balans. Det står till och med i Ert handlingsprogram av 1964, herr statsminister. Skall inte bara herr Sträng utan även Ni börja att göra något helt annat? Läs på! Ert program är bara ett och ett halvt år gammalt.

Det måste alltså vara en regeringens uppgift att hålla både inre och yttre ekonomisk balans. Och då konstaterar jag att herr Erlander inte kan bestrida att regeringen har ansvaret för att vi nu har kommit i ett läge med mycket svag betalningsbalans med risker för valuta-reserv.

Beträffande skattefrågan konstaterar jag bara att de reservationer som gjordes visserligen var något annorlunda än herr Strängs men att innebörden är densamma. Folk vet ingenting om vad regeringen kan ha för planer på att höja skatterna efter valet.

Jag behöver inte längre gå in på frå-

gan om statsministerns tidigare påstående, att mittenpartierna bara har skrivit av gamla saker från socialdemokraternas program, ty herr Erlander avstod visligen från att kommentera det tjugotal punkter som jag pekade på. Statsministern har näppeligen vare sig i dag eller tidigare accepterat flertalet av dessa punkter. Det var alltså bara ett yttrande gripet ur luften för att reducera värdet av mittenpartiuttalandet.

Jag skall kanske även underlåta att säga något om användningen av ordet »vi», trots att det är mycket frestande att citera dokumentet, som bl. a. är så finurligt formulerat att man får intrycket att konsumtionen här i landet på 13 år skall ha långt mer än fördubblats. Jag skall emellertid avstå även härifrån, herr talman.

Statsministern talade sedan om ideologierna vid sekelskiftet. Det som jag sade gällde inte Branting före eller efter en viss tid utan det gällde den svenska socialdemokratien sådan den framstod under detta sekels första årtionden i de upprepade programskrivningar, som måste tillmätas, tror jag, till och med större vikt än tal av Branting. Jag konstaterade förstaligandeidéns dominerande plats och alla de andra frågor där socialdemokratien nu såvitt jag förstår har övergivit sina gamla ståndpunkter.

Det glädde mig naturligtvis att höra vad herr Erlander sade om Karl Staaff. Han tillade att Staaff drog upp riktlinjerna för en samverkan med socialdemokratien för att genomföra demokratien. Jag gör först bara en liten utvikning. Jag skulle gärna samverka med herr Erlander i strävandena att verkligen göra den svenska demokratien mera fullödig och avskaffa de privilegier, de orättvisor, som förefaller ha tillvunnit sig ett mycket stort intresse hos regeringspartiet. Men vi får inte glömma att under Karl Staaffs tid var socialdemokratien ett minoritetsparti. Vid en tidpunkt då socialdemokraterna

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

med hjälp av kommunisterna sedan länge har majoritet i riksdagen tror jag att jag kan säga, att Karl Staaff med sin parlamentariska inställning skulle ha hävdad att det är sunt och naturligt med en växling vid makten. Tror inte, allvarligt talat, herr Erlander också det? De skönhetsfläckar som ännu vidlåder demokrati hoppas vi nu att få bort, ehuru jag ännu ställer mig tvekan till vad herr Erlanders besked verkligen innehåller. Jag är inte optimistisk. I en i huvudsak genomförd demokrati med en socialistisk-kommunistisk majoritet sedan länge, tror jag som sagt inte det kan råda någon tvekan om att Karl Staaff skulle ha hävdad en parlamentarisk tanke om det sunda i en växling vid makten.

Statsministerns reflexion beträffande högerens politik och program framöver är det kanske bäst att högerens talesmän kommenterar. Jag har inte dragit den slutsats, som herr Erlander drog av högeryttrandena under remissdebatten, att det skulle vara fråga om ett så radikalt brott mot tanken att läget motiverar en stark budget — eller att man i varje fall inte bör försvaga budgeten. Jag har alltid uttryckt den meningen, att borgfred mellan partierna förutsätter att ingen av de deltagande parterna gör några extrema utspel, ty då går det naturligtvis inte.

Herr Erlander ställde emellertid en fråga som jag tycker det är rimligt att han får svar på. Han sade: Vad är det i den socialdemokratiska politiken som är så farligt att ni i hela oppositionen tycks vara sams om att ni vill ha en växling vid makten? Det trodde jag att jag hade svarat på. Det är bristerna och misstagen, köerna, bostadsbristen, utestängandet av unga människor från undervisning, väntelistora vid sjukhusen, bristande planering av utbildning av nödvändiga experter, sympatien för reglering, förkärlek för en finansiell makt-koncentration som indirekt ger en kontroll över näringslivet och som kanske

en dag kan föras fram till att bli någonting som inte är så mycket mindre än det gamla ideal som socialdemokraterna tänkte sig uppnå genom förstatligande.

Det är uppenbart att en del av dessa misstag är betingade av inslag av socialism i er tankevärld. En annan del är väl bara resultat av att en regering som har suttit länge vid makten blir litet trött och förbrukad och misslyckas allt emellanåt. Under sådana förhållanden finner jag det vara naturligt med en växling vid makten. Herr Erlander brukar ju skryta med att säga att han har samma mening, att det är sunt i en demokrati att få växling vid makten. Men han brukar tillägga att han ju inte gärna kan hjälpa oss i våra strävanden därvidlag. Jag skall i detta sammanhang vara generös och överse med att han, när han kommit i minoritet, bildat koalition för att slippa växling vid makten.

Nog har jag väl här angivit en lång rad skäl för att vi finner det väsentligt att få till stånd en växling vid makten. Jag finner det alldeles uppenbart, att om det blir en växling vid makten kommer den politik som stödes av de nuvarande tre oppositionspartierna icke att vara någon högerpolitik. Mittenpartisamarbetet har bl. a. den fördelen, att det klargör för folk att tyngdpunkten i fråga om den politik som skulle föras av en ny regim måste ligga åt mitten. Det gör den för övrigt alltid. Till och med i England med dess stora konservativa parti försköts tyngdpunkten åt mitten, därför att det är grupperna i mitten som avgör var majoriteten skall hamna i nästa val. Men det är klart att för oss som är liberaler, progressiva och reformvänliga, är skälet för att driva en sådan politik framför allt att vi anser att den är den bästa och lyckligaste. Men det kan finnas andra, som hellre skulle vilja föra en annan politik men som är tillräckligt goda verklighetsbedömare för att inse att det inte går med någon annan politisk huvudlinje.

Att nu, herr talman, diskutera pro-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

fessor Tingstens teorier tillåter tyvärr inte tiden. Jag gör bara den lilla reflexionen, att professor Tingsten är briljant i många avseenden, men han utmärks, som herr Erlander väl vet, av en egenskap: han har aldrig haft det bittersta intresse för samhällsekonomi och kommer aldrig att få det. De problem som gäller samhällets ekonomiska konstruktion ligger så att säga utanför hans synfält. Hans synfält är mycket vidsträckt i andra avseenden och han gör, tycker jag, mycket imponerande analyser som väl förtjänar övervägas av oss alla. Men hos honom finns liksom en vit fläck just inom det område där skillnaden mellan socialismen och liberalismen framträder tydligast, nämligen i fråga om den ekonomiska strukturen i samhällslivet.

Jag skall, innan jag slutar, säga två saker till. Statsministern kom med påståendet att jag i mitten av 1950-talet med hänvisning till standardhöjningen tycktes vilja reducera betydelsen av motsättningarna mellan olika folkgrupper. Han sade att det finns ju ändå många grupper, många fattiga, många eftersatta grupper etc. Vi skall inte tro att deras problem inte kommer att tränga sig fram och förbli centrala och viktiga för samhället. Får jag läsa upp, herr statsminister, ett stycke ur en motion som vi väckte 1958. Det lyder på följande sätt:

»Vi måste således konstatera, att samtidigt som samhället satsar stora summor för att åstadkomma en standardhöjning hos befolkningsgrupper som redan lever på en acceptabel nivå, har vi i vårt land en rad grupper som på grund av otillräckliga insatser från samhällets sida lider uppenbar nöd eller lever under förhållanden som inte kan accepteras. Den omständigheten att det här rör sig om minoritetsgrupper är inte något skäl varför de skulle ägnas mindre uppmärksamhet. Problemet är för varje individ ändå lika stort och svärbemästrat.

Det är nödvändigt, att socialpolitiken under den närmaste framtiden inriktas på att lösa svårigheterna för de grupper som av skilda anledningar befinner sig på livets skuggsida. Dit hör mentalt sjuka, vissa långvarigt sjuka, alkoholsjuka, ungdomsbrottslingar, handikappade barn m. fl., för vilka samhället fortfarande saknar vårdresurser i tillräcklig omfattning. Men det finns även grupper av friska människor som blivit mer eller mindre bortglömda i våra sociala välfärdssträvanden. Här kan t. ex. nämnas en del äldre människor före pensionsåldern, som inte är nog arbetsförmögna för att erhålla viss invalidpension men inte heller tillräckligt arbetsföra för att kunna skaffa sig en tillfredsställande försörjning. Här kan också nämnas de ensamstående mödrarna, kvinnor som tvingas avstå från förvärvsarbete för att ta hand om sjuka anhöriga m. fl. Vi har i vårt land f. n. ca 80 000 ogifta mödrar. Många av dem lever under mycket små ekonomiska omständigheter men har svårt att presentera sådana motiv för sitt hjälpbehov som passar in på vår sociallagstiftning. Uppmärksamhet bör också ägnas den ensamma moderns möjlighet att ta hand om sitt barn. Samtidigt som det från sakkunnigt håll förkunnas hur viktigt det är att barnet får växa upp tillsammans med modern, tvingas de allra flesta ogifta mödrar att för sin försörjning ha heltidsförvärvsarbete och lämna bort sina barn under dagen. Bättre möjligheter till deltidsarbete för kvinnor och dessutom en mer rationellt ordnad daghemsvård är några av de föga kostnadskrävande åtgärder som skulle vara mycket betydelsefulla i detta sammanhang.»

Jag ber kammarens ledamöter observera, att detta är ett program för en expansiv socialpolitik på områden som vi vid det här laget, åtta år efteråt, är ense om borde ha givits större utrymme i vår sociala omvårdnad än vad som skett. Vi är väl också ense om att dessa frågor nu

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

skall ägnas större uppmärksamhet. Herr Erlander, det var inget lufttomt rum som den befann sig i som skrev dessa ord på folkpartiets vägnar.

Och så till sist, herr talman! Statsministern säger att liberalismen menar att människorna inte skulle vara intresserade av samhällets insatser när de får det bättre. Han invänder att drömmen och förväntningarna på samhället då framträder på ett nytt sätt, kraven på kollektivet närmast växer. Liberalismen har aldrig hävdad att behovet av samhällsåtgärder skulle minska med stigande levnadsstandard, men den har ansett att behovet därav ändrar karaktär. Med stigande standard kan det behövas mindre av t. ex. vissa generella subventioner, medan det kan uppenbarligen vara nödvändigt med mera undervisning och sjukvård. Den offentliga sektorn ändrar alltså karaktär. — Det är dessutom klart att många poster i den offentliga sektorn är sådant som ökar produktiviteten i samhället och därför leder till en större nationalinkomst. Även om den offentliga sektorn således växer i miljoner kronor räknat behöver den inte därför växa med avseende på den procentuella andelen av nationalinkomsten. Herr Erlander och alla andra socialdemokrater förväxlar alltid det absoluta och det relativa.

Jag tror emellertid att det vid stigande levnadsstandard finns en tendens inte bara till saker som framställs i samhällets regi. Det blir också ökade möjligheter för människorna att göra resor — även långa resor med flyg — att köpa böcker, skaffa radio- och TV-apparater, köks- och hushållsmaskiner samt många andra ting som tidigare var utom räckhåll för många av dem. Men, herr statsminister, jag är inte så mycket marxist som Ni kanske tror, därför att jag tillmäter de ekonomiska förhållandena en viss betydelse. Nej, det är mycket annat som också inverkar. Med stigande levnadsstandard och bildning sker det en förändring i samhällslivet som kom-

mer att visa sig ogynnsam för socialdemokratiens försök att bevara sin maktställning. Med stigande standard och stigande bildning släpper myten att det är det socialdemokratiska partiet, som har givit folket dess välstånd, illusionen att om inte det partiet sitter vid makten, så hotar fattigdom och arbetslöshet. Det är en mytbildning som socialdemokratien under valkampanjerna gör sitt bästa för att uppehålla men som herr Erlander i denna mera seriösa debatt väl ändå inte vill försvara. Med stigande standard och stigande bildning växer också sympatierna för det liberala, öppna samhället.

Statsministern talade om Kennedy och sade att denne såg att det behövdes något mera. Ja, Kennedy var uppvuxen i en liberalism som var mindre socialt präglad än den svenska. Och vad Kennedy lärde sig var inte att det behövdes ett socialistiskt system i Förenta staterna. Man kan mycket mera rättvist karakterisera det så att Kennedy lärde sig att det behövdes en *social* liberalism med socialt ansvar såväl hos samhället som hos företagen och de enskilda människorna. Därför är jag mycket glad för att herr Erlander talade om Kennedy.

Herr **BOHMAN** (h):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att störa denna duett i remissdebattens sista akt, men både statsministern och herr Ohlin kom så småningom in på så konkreta ämnen att jag anser mig ha skäl att framföra några synpunkter.

Jag vill då först bemöta statsministern när han plockar ut några lämpligt utvalda punkter ur det program som herr Holmberg i första kammaren och jag i denna kammare redovisade. Statsministern kopplade ihop punkterna på det sätt som han fann passa sina syften och drog slutsatser om jag anser vara helt felaktiga.

Bakgrunden till punkterna och den kritik vi riktat mot regeringspolitiken under denna remissdebatt är, att vi just

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

nu är på väg in i en kris för vår utri- keshandel som kan få allvarliga konsekvenser för vår välståndsutveckling. Om det vill sig illa, kan vi om ett år befinna oss i samma situation som England befinner sig i nu. Och när vi diskuterar vilket recept vi skall ordinera för att klara av den befarade krisen, spelar de offentliga utgifternas andel av samhällsekonomin en betydelsefull roll. För nästa år räknar man med en utgifts- stegring på bortåt 10 procent, om kostnaderna för statstjänstemännens höjda löner inräknas, och när vi då vet att vår produktivitetstillväxt kommer att ligga någonstans i närheten av 4 procent, vet vi också att däri ligger en av de viktigaste orsakerna till den störning som kommer till uttryck i betalningsbalansen.

Det är självfallet inte möjligt att under ett budgetår skära ned ökningen från 10 till 4 procent, vilket i och för sig skulle vara önskvärt. Den nuvarande politiken har drivits så länge att det inte går att vidta sådana drastiska åtgärder. Så orealistiska är vi naturligtvis inte. Men vi menar att det måste vara en riktpunkt för den framtida utvecklingen i vårt land att försöka hålla den statliga utgiftsexpansionen, den offentliga sektorns tillväxt, inom ramen för de resurser som vi själva skapar.

Statsministern tog upp försvaret — vi har en punkt därom i vårt program — och han tog upp vägbyggandet, som inte var med bland våra punkter. Men både försvaret och vägbyggandet har ju det gemensamt, att tillväxttakten har varit på i stort sett samma nivå under de senaste åren som utvecklingen av bruttonationalprodukten. Tillväxten har alltså i stort sett motsvarat det recept som jag har försökt ordinera för statsutgifterna i övrigt.

Försvaret intar ju en alldeles speciell ställning, och det hoppas jag att statsministern kommer att vara villig att erkänna när statsministern om en stund går upp här i talarstolen. Vi har gemen-

samt med de andra demokratiska partierna bestämt oss för en minimiram som vi anser motsvara den målsättning som vårt lands försvar skall uppfylla. Vad vi har sagt i vår programpunkt — den punkt som statsministern nu nämnde — var att den målsättning vi kom överens om 1962 skall upprätthållas. Vi har inte sagt någonting annat än att den målsättningen skall upprätthållas. Nu säger statsministern att vår programpunkt innebär en höjning av försvarsutgifterna. Det måste alltså indirekt betyda ett erkännande från statsministern att den prutning som nu har föreslagits innebär att målsättningen inte längre kan uppnås, och det är ett allvarligt erkännande.

Statsministern tog vidare upp frågan om hyresregleringen. Vi har inte sagt uttryckligen att hyresregleringen skulle avskaffas inom två år. Vi har sagt att de generella subventionerna skall avskaffas inom två år och att i anslutning därtill hyresregleringen skall avskaffas. Det är en betydelsefull nyansskillnad. Vi har den uppfattningen att det är alldeles ofrånkomligt att man på nytt skapar fri prisbildning på bostadsmarknaden. Jag drog den kanske felaktiga slutsatsen av finansplanen, att regeringen äntligen har kommit till samma riktiga uppfattning: att vi inte kan klara bostadsproblemet om vi inte återinför prisbildning inom den sektorn. Jag trodde att vi hade kommit så långt att det rådde så gott som allmän förståelse för att roten och upphovet till mycket av de samhällsekonomiska svårigheter vi har i dag är att söka just inom bostadssektorn. Kombinationen hyresreglering och generella subventioner har skapat en mängd av de samhällsekonomiska problem som vi har att brottas med. Det är inom denna sektor som lönestegringarna sker snabbare än på andra håll. Det finns inte fri konkurrens, och där drivs priserna upp. Byggnadsindustriens arbetare är löneledare inom den svenska marknaden. Man har skapat en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

överkonsumtion genom att de generella subventionerna ger ett intryck hos konsumenterna av att hyrorna är väsentligt lägre än vad de i själva verket är och genom att en stor del av hyrorna, bortåt 30 procent i de nybyggda husen, betalas via skattsedeln och inte på vanligt sätt på hyresblanketten.

Den konsumtionspåspädning som äger rum genom hyressubventionerna är en av anledningarna till den balansrubbing som vi har i samhället. När man nu eftersträvar en åtstramning för att åstadkomma balans, är det naturligt att man angriper i första hand bostadssektorn. Det är tillfredsställande att regeringen själv har förklarat sig villig att göra det genom sitt förslag att väsentligt reducera de generella subventionerna. Vi vill göra det i snabbare takt än regeringen, men i princip föreligger uppenbarligen på den punkten inte någon olikhet.

Beträffande skatterna trodde jag att vi alla var överens om att vi har ett otidsenligt, omodernt skattesystem och att vi verkligen behöver en skattereform. Skatteberedningen kom till den slutsatsen. I skatteberedningen satt företrädare för det parti som statsministern representerar.

Att vi nu särskilt angriper marginalskatterna beror på att den progressiva beskattningen verkar pris- och kostnadsuppdrivande, att i själva systemet ligger inbyggda risker för inflation och att systemet skapar faror för vår konkurrenskraft. Skall vi återställa förtroendet för penningvärdet, skall vi garantera konkurrenskraften och våra möjligheter att sälja på utlandsmarknaderna, är den progressiva beskattningen ett av de områden som måste tas med i kalkylen.

Det är framför allt därför som vi redan i år velat aktualisera frågan om en reform av den progressiva beskattningen. Men statsministern kan känna sig alldeles övertygad om att vi inte kommer att föreslå någon skattesänk-

ning som innebär en reell försvagning av den samhällsekonomiska balansen.

Låt mig så kortfattat beröra den ideologiska eller halvideologiska debatt som förts mellan statsministern och herr Ohlin.

Jag delar deras uppfattning som menar att det moderna samhället kommer att kräva ökade insatser av det allmänna. Den offentliga sektorn måste komma att växa — det är för mig en helt ofrånkomlig slutsats av vad som händer i vårt land och runtom i världen. Men det behöver *inte* innebära att den offentliga sektorn skall öka snabbare än produktivitetstillväxten.

»Jobbarens drömmar, förhoppningar och förväntningar» talade statsministern om. Men de är nog inte inriktade på att betala skatt, att avstå en allt större andel av vad man förtjänar till statsmakterna. När den jobbare som herr Erlander apostroferade får det rätta sammanhanget fullt klart för sig är hans drömmar inte inriktade åt det håll som statsministern förmodar.

Det går inte, sade statsministern, att begränsa den offentliga sektorns tillväxt till 4 procent, det går inte att låta den växa i samma takt som våra resurser. Jag för min del tror att det går mycket bra. Och jag vill erinra om vad jag anförde under debatten i förrgår, att samma problematik som vi har — prisstegringsproblematiken, möjligheten av ökat välstånd — diskuteras över hela världen. Det sker bl. a. i EEC-staterna, och EEC-kommissionen har rekommenderat medlemsstaterna att låta den offentliga sektorn växa i takt med produktionsökningen. 5 procent var den rekommendation som gavs år 1964, och det procenttalet var baserat på den genomsnittliga ökningen av bruttonationalprodukten i EEC-staterna under 60-talet.

Nu kan statsministern naturligtvis säga, att EEC-rekommendationen beror på att flertalet av EEC-staterna inte är socialdemokratiskt styrda. Men jag tror

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

inte att det ligger så till. Rekommendationen utarbetades av EEC-kommisionen, som i detta sammanhang torde arbeta på ungefär samma sätt som vår långtidsutredning — den försöker objektivt analysera vad som kan vara förnuftigt.

Jag tror att det — av två skäl — kommer att gå mycket bra att begränsa den offettliga sektorns tillväxt på det sätt som jag här angivit.

Det första skälet är tvånget att utnyttja de begränsade resurser som kommer att stå till vårt förfogande — resurser av arbetskraft och kapital. Och man utnyttjar bäst resurserna om man bygger på de enskilda människornas insatser. Det gäller att stimulera människorna till att arbeta — stimulera dem genom att de får behålla en större andel av vad de arbetar in och själva får bestämma hur de skall disponera över resultatet av sina arbetsinsatser. Det andra skälet är att jag tycker att det bakom statsministerns syn på den offentliga sektorns tillväxt ligger ett underkännande av individen, av den enskilda människans behov av och vilja att ta ansvar och att göra en insats.

Långtidsutredningen har i sin bedömning av åren fram emot 1970-talet diskuterat dessa avvägningsproblem och kommit fram till att prisbildning inom den offentliga sektorn i större utsträckning än tidigare måste föras in i resonemanget, så att vi kan skapa en god räntabilitet och en behovsgradering av vad vi disponerar över.

Jag tror att ett sådant system med avgiftsfinansiering i betydligt större utsträckning, vilket till min glädje även finansministern skisserat i finansplanen, kan komma att leda till en delegering av uppgifter i betydligt större utsträckning från den allmänna sektorn till den enskilda. Uppgifter som det i dag tett sig fullt naturligt för den offentliga sektorn att ta hand om såsom ett samhällsmonopol skulle då på nytt komma att överlämnas till den enskilda

sektorn för att vi skall få ett riktigt utnyttjande av våra resurser.

Vi har, herr statsminister, faktiskt behov av idéer och ideologier. Om det skall föreligga några motsättningar mellan de borgerliga partierna — och sådana kom glädjande nog inte till uttryck under remissdebatten — är det egentligen bara på en punkt som jag har en annan mening än den som framförts av min gode vän i centerpartiet, nämligen Lars Eliasson, som påstod att idéernas och ideologiernas tid i stort sett skulle vara förbi.

Jag tror inte alls att det är så. Jag tror att vi i hög grad har behov av ideologier. Dessa omformas naturligtvis med en förändrad samhällsutveckling och vi ser annorlunda på problemen i dag än tidigare, men vi måste ha idéer och ideologier att slåss för, annars kan vi inte strida med gott samvete.

Till min ideologi hör en tro på den enskilda människans förmåga att ta ansvar och att göra insatser. Personligen är jag övertygad om att det med växande välstånd, med en högre grad av utbildning och med den utveckling, som vi ser framför oss, kommer att skapas större — inte mindre — rörelsefrihet för de enskilda människorna. Detta är det för mig kanske mest glädjande och väsentliga i den utveckling, som vi skönjer för tiden framöver.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag tror inte att jag med herr Ohlin vill beklaga att Herbert Tingsten inte hade en professur i nationalekonomi, men jag skall inte gå vidare in på detta delikata spörsmål. Jag vill emellertid på en annan punkt försvara Tingsten, nämligen när det gäller dennes nytkomna bok, som här har apotroferats. Jag kan göra detta utan att några speciella misstankar faller vare sig på mig eller på Tingsten, eftersom jag väl är den enda i debatten i dag, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

inte kan beteckna Tingsten som »vår gemensamme partivän»!

Statsministern och även herr Ohlin refererar Tingsten fel på en viktig punkt. Det är inte riktigt att professor Tingsten i sina nya bok skriver att utjämnningen i samhället har gått så långt att vi inte har några klasskillnader o. s. v. Tvärtom refererar Tingsten mycket utförligt den kritik som från vänster riktas mot de låt mig säga extrema teorierna om välfärdssamhället. Han uttalar uttryckligen på s. 66, att välfärdsstaten inte har »realiserat den jämlikhet, som anses ingå i en effektiv utjämnning».

Han skriver vidare »att fördelningen av inkomster och förmögenhet förblivit ytterligt ojämn. Riktigheten av detta allmänna påstående kan inte gärna bestridas.» Och han refererar till och med — som det förefaller mig med instämmande — ett påstående som annars skulle betecknas såsom marxistiskt:

»Några få procent av befolkningen äger huvuddelen av produktionsmedlen. Man kan med nära nog lika stor rätt som under marxismens glansperiod tala om besittande och egendomslösa.»

Detta är visserligen i huvudsak refererat av kritik mot denna teori om välfärdsstaten, men det finns en tydlig underton av instämmande i denna kritik. Detta är det verkligt intressanta i Tingstens nya bok.

På en annan punkt är jag emellertid helt överens med statsminister Erlander. Jag tror att Tingstens grundläggande tes att ideologierna är döda är felaktig. Den kunde möjligen ha litet större berättigande för femton år sedan, när han först lade fram dessa synpunkter — då fanns sådana tendenser till utslätning och utjämnning i debatten och de gick ganska långt — men det har lyckligtvis skett en förändring under de senaste åren. När nu frågan om monarkien genom fru Erikssons behjärtansvärda ingripande har blivit aktuell kanske man får travestera ett gammalt

talesätt: »Ideologierna är döda, leve ideologierna!» De är inte döda. De förnyas och uppstår på nytt, och den ideologiska kampen börjar bli mera intensiv.

Även på ytterligare en punkt tror jag att statsminister Erlander har rätt i denna debatt, nämligen när han gentemot herr Ohlin påpekar att människornas krav på ett kollektivistiskt samhällssystem kommer att öka med den växande välfärden och den höjda levnadsstandard, över huvud taget med den utveckling som det moderna samhället undergår. Jag tror att professor Ohlin och herr Bohman på ett grundläggande sätt tar fel i de synpunkter de har framfört här. Det gäller nämligen inte bara frågan om den offentliga sektorns andel av nationalinkomsten — beträffande vilken de också har fel — utan även en del andra problem, exempelvis den avgörande frågan om företagsdemokratien, om att de anställda, både arbetare och tjänstemän, skall få ett verkligt inflytande över de företag där de utför det produktiva arbetet. Denna fråga kommer att bli allt aktuellare.

Det är inte riktigt, som professor Ohlin påstår, att socialismen fått slå till reträtt. Man kan bara peka på en så enkel sak som att de borgerliga partierna numera utan vidare diskussion anammar de resonemang som förekommer exempelvis i finansplanen, där man utgår från en nationalbudget, dvs. från synpunkten att man om möjligt bör ha en gemensam folkhushållning, och sedan sätter in statens verksamhet i denna allmänna plan. För 10—20 år sedan skulle de borgerliga partierna mycket bestämt ha vänt sig mot att riksdag och regering på detta sätt skulle försöka påverka hela samhällsekonomin. Härvidlag har de på ett betydelsefullt sätt tvingats ändra sig på grund av den faktiska utveckling som har försiggått.

Det kan naturligtvis ligga något i herr Ohlins påstående att det har förts en liberal politik i vissa avseenden. Om man med detta får förstå att det har ta-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

gits alltför stor hänsyn till spekulation, konkurrenskrav o. s. v., kan jag delvis instämma i detta omdöme. Enligt min mening har felet med regeringens politik varit just att den tagit alltför stor hänsyn till spekulationsmoment, till vissa små grupper i samhället som har berikat sig genom den utveckling som de borgerliga partierna sedan demagogiskt kritiserar.

Orsaken till att vi har fått en kraftig prisstegring och inflation är just de lagbundenheter som finns i den kapitalistiska ekonomien och som regeringen icke tillräckligt starkt har velat motverka. Anledningen till att vi fortfarande dras med bostadskris och markkris är att man icke tillräckligt har ingripit på dessa områden.

I dessa sammanhang framför alltså de borgerliga partierna en demagogisk kritik, eftersom de åtgärder som är nödvändiga måste vidtas i strid rakt mot deras ideologi och praktiska förslag här i riksdagen.

Herr Ohlin ställde frågan om liberal eller socialistisk ideologi. Det har väl redan påpekats i debatten att det inte på alla punkter råder en absolut motsättning mellan dessa bägge ideologier.

Herr Ohlin nämnde, att Karl Staaff förde fram kravet om en grundskola för alla medborgare, såsom ett bevis för att man inom den liberala tankeriktningen hade varit långt före sin tid. Jag vill erinra herr Ohlin om att Karl Marx, när han 1847 skrev Kommunistiska manifestet, i det tiopunktsprogram som där finns utvecklat också förde fram kravet på grundskola för alla medborgare. Jag vill inte påstå att herr Staaff sedan tagit upp det kravet, men det är inte uppfunnet av den liberala borgerligheten — med all respekt för Staaffs insatser.

Ideologierna är alltså inte döda. De håller på att förnyas. Det finns avgörande tecken på det.

Herr Erlander ansåg att det hade ägt rum en avgörande förändring jämfört

med förra århundradet. Han menade att Marx och Adam Smith studerade verkligheten och försökte analysera de tendenser, som då kunde förmärkas, men att de gjorde ett avgörande fel, de trodde att världen var mycket enkel. Det omdömet är nog alltför allmänt. Varken i Adam Smiths analys eller i Karl Marx' analys finns det en sådan oerhörd enkel teoribyggnad. Vad båda försöker göra — det gäller framför allt Marx — är att analysera de olika tendenser som finns, de motsättningar som är i verksamhet. Inte för intet talar ju Marx om dialektiken i utvecklingen, utvecklingen genom motsättningar emot en ny enhet. Det var ingen enkel världsbild som där uppmålades, utan det var en mycket komplicerad världsbild, där vissa tendenser kunde blottläggas men där man inte med säkerhet konkret kunde förutsäga den närmaste utvecklingen.

Men det är riktigt på en punkt nämligen att Marx ansåg att utvecklingen obönhörligen gick mot ett socialistiskt samhälle, där samhället skulle komma att äga de avgörande produktionsmedlen.

Jag sade förut att Tingsten i viss mån kanske hade rätt för femton år sedan, när han först formade sina teser. Men i dag har han det absolut inte. Vi behöver, som egentligen alla talare i denna debatt har framhållit, mer än någonsin idéer och ideologier. Det är en rad avgörande frågor, en rad nya frågor som har rests för oss och som på ett mycket viktigt sätt berikar och utvecklar partiernas och rörelsernas idéer.

Jag vill peka på kärnvapenfrågan, som har förändrat hela inställningen till krig och fred och de förutsättningar under vilka fredskampen kan föras, och som — vilket Tingsten också framhåller — gjort ett totalt avståndstagande från kriget nödvändigt.

Jag vill peka på den nya solidaritets-känsla för folken i de fattiga länderna, som under efterkrigstiden har utvecklats

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lats och fått fötfast hos allmänheten och som på ett avgörande sätt måste påverka politiken.

Herr Erlander har själv nämnt låglönegruppernas problem. Jag vill ytterligare peka på frågan om bristen på demokrati i företagen, den finansiella maktkoncentration som vi fortfarande har och som spelar en så viktig roll inom betydelsefulla delar av samhälls-ekonomien. Jag tror att det är helt riktigt när herr Erlander sammanfattar socialismens ideologi i ordet solidaritet.

Jag tror att det går en avgörande skillnad mellan borgerlig och socialistisk ideologi utifrån solidaritetstanken, som måste omfatta inte bara den egna gruppen, den egna klassen, det egna folket, utan hela världen. Jag tror det är utifrån solidaritetstanken som vi måste ta ställning till de aktuella problemen som vi möter.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag skall inte i detta sena skede av remissdebatten säga allt det som de tre senaste anförandena skulle motivera. Framför allt ber jag kammarens ledamöter ursäkta mig om jag inte på nytt drar upp en diskussion med representanten för högerpartiet. Den problematik han skildrade har varit ett av huvudämnena i den tre dagar långa debatten. Jag tog upp högerns inställning bara för att visa, att vi befinner oss i ett egendomligt politiskt läge, där vi har en höger som på alla de punkter vi har anledning att diskutera intagit en annan ståndpunkt än den mittenpartierna säger sig representera. När nu högern har en helt annan uppfattning om allt som rör den aktuella politiken och som skulle kunna vara kontroversiellt med oss och man ändå enar sig under förebärande av att det är så viktigt att det socialistiska våldet bryts, då är det väl naturligt att jag frågar: Vad är det som gör att man med ett enda tag kan skjuta undan alla dags-

aktuella frågor och försöka ge allmänheten uppfattningen att viktigare än allt det som vi diskuterat under dessa tre dagar är kampen mot en socialistisk tendens i Sverige? Det är också naturligt att jag frågar: Vad är det i denna tendens som visat sig vara så olyckligt för medborgarna, att man utan vidare kan skjuta bort allt det andra för att koncentreras sig på kampen mot socialdemokratien?

Det var av den anledningen herr Bohman, som jag tog upp dessa ting och inte för att återigen få en sakkussion i de frågor som vi hela tiden diskuterat under dessa tre dagar.

Herr Hermansson stödde mig på många punkter, och jag skall därför inte ta upp någon längre diskussion med honom heller. Herr Hermansson har rätt när det gäller detaljerna i Tingstens bok; det är alldeles riktigt att Tingsten skildrar utvecklingen så att vissa grupper skulle ha blivit efterlämnade. Jag uppfattade det så, att vad han skrev i detta avseende mera var en hänvisning till engelska förhållanden — det framträder därmed ännu kraftigare — men det är möjligt att man skall fatta det som om det gällde svenska förhållanden.

Men det var inte det som var poängen i min kritik. Vad jag ville kritisera var Tingstens uppfattning, att alla flyttats upp på en så hög nivå, att ingen kan gå omkring och vara proletär; det anser tydligen Tingsten vara en förutsättning för att man skall ha en ideologi. Jag vidhåller min kritik av Tingstens uppfattning, att det numera inte skulle finnas utrymme för några ideologier därför att standarden höjts. Att det sedan finns nivåskillnader i standardhöjningen är naturligtvis en riktig iakttagelse.

Herr Ohlin har huvudsakligast resonerat om hur socialdemokratien såg ut under Brantings tid. Vi är stolta över vårt förflutna och vill gärna diskutera det. Herr Hermansson som jag föreställer mig är litet radikalare, tog steget

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tillbaka till 1847 och det Kommunistiska manifestet för att visa, att det inte var Karl Staaff som hittat på grundskolan. Ja, herr Hermansson, skall också vi nu börja rota i 1800-talet, vill jag påpeka att Sveriges riksdag — visserligen under motstånd av en del av de lysande representanter som satt där, exempelvis biskopen Esaias Tegnér, men med livligt stöd av en annan föregångsman, nämligen Geijer — redan 1842 beslöt att svenska folket skulle få en gemensam grundskola. Skall vi alltså börja konkurrera med Marx, så står vi oss ganska bra.

Jag skulle också vilja påpeka — om vi nu skall förvandla den lilla grupp som är församlad här till en studiecirkel i socialism — att felet med Marx, som jag sagt förut, inte var att han studerade verkligheten, tendenser och allt sådant som både herr Hermansson och jag talat om. Felet var att han var fången i en hegelsk dialektisk ideologi. Hans sätt att tänka följde alltså detta mönster: tes — antites, framryckning — tillbakagång.

Herr Hermansson är även i sin praktiska politik en god marxist; han rycker för närvarande åt alla möjliga håll. Felet med Marx var alltså inte att han studerade verkligheten utan att han trodde att utvecklingen gick i väldiga stötar. Han var inte ensam om det — Darwin hade precis samma bedömning, många trodde på den tiden att det förhöll sig så.

Den moderna socialdemokratien har en helt annan uppfattning: Vi tror på kontinuiteten, vi tror att man när man gör en reform måste ta lika mycket hänsyn till det som har varit som till den aktuella situationen. Annars kan det hända att man vidtar åtgärder som visar sig vara fullkomligt omöjliga i framtiden. Vi tror på en kontinuerlig utveckling, och det är väl däri den grundläggande skillnaden mellan marxismen och socialdemokratien består. Marx trodde alltså att denna dialektiska utveckling skulle komma att koncentre-

ras till kampen mellan klasserna. På den punkten har vi en annan bedömning av vad som är essentiellt och vad som lämnar den säkraste vägledningen för bedömningen av historien.

När man kritiserar den nuvarande regeringens politik säger man bl. a. att avskaffandet av bristerna inte gått tillräckligt fort. Men en av våra grundläggande principer har varit att se till att vi har möjligheter att genomföra de reformer vi har velat genomföra. Vi har alltså hela tiden byggt på teorien att man bör expandera i den takt som resurserna möjliggör. Det misstag herr Ohlin kritiserar oss för är att vi har låtit utvecklingen gå för fort genom att vi har överansträngt resurserna. Kritiken från båda hållen kan vara berättigad; köbildningen och allt det andra som kritiseras finns. Den ena teorien vill alltså att vi skulle gått fram snabbare, och den andra vill att vi ännu noggrannare skall undersöka de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för framåtskridandet, d. v. s. planlägga. Båda dessa åsikter kan det ligga någonting i. Herr Ohlin säger att han om någon väl varit pigg på kraftiga ingripanden för minoritetsgrupperna, och det är riktigt. Men han har fel på en avgörande punkt: Han har icke — jag skulle kunna anföra massor av citat — velat medverka till en så snabb utbyggnad av den offentliga sektorn som skulle ha möjliggjort för oss att avskaffa dessa brister.

I debatten om omsättningsskatten förekom just denna problematik. Vill man avskaffa köerna, vill man lätta på trycket på utbildningsfronten och vill man ha nya tandläkarinstitut — allt detta är ting som är mycket viktiga — så måste man vara beredd att ge samhället de resurser som behövs för att åstadkomma detta. Kritiken blir meningslös om man inte samtidigt kan påstå att man varit beredd att slåss för t. ex. omsättningsskatt, att man varit beredd att ställa medel till förfogande. Det räcker

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

inte med att säga att man gärna vill vara med om alla dessa reformer. Man måste samtidigt förbereda väljarna på att det kostar pengar. Man kan inte samtidigt som man ställer krav på ökade resurser för samhället tala om skattesänkningar.

Det där har vi ju rättat till nu, men herr Ohlin har själv fört debatten tio år tillbaka i tiden. »Växling vid makten» hette det. Tänk, jag tror inte på teorien att Karl Staaff skulle ha varit så förhäxad av tanken på växlingen vid makten att han avstod från att realisera ting som han ansåg vara viktiga att genomföra, bara för att han tyckte att det bör förekomma växling vid makten. Jag tror att Staaff, när han tog sina kontakter med socialdemokratien, tänkte sig ett mycket långvarigt engagemang. Han dog mitt uppe i detta, 1915, så vi kan inte säkert veta det, men jag kan aldrig tänka mig att han ville driva den engelska parlamentarismens teori så in absurdum att han resonerade så här: »Vi har visserligen mycket framför oss som vi vill göra, men nu är det tid för en växling vid makten.» Aldrig! Han var en allför utpräglad viljemänniska, när det gällde att genomföra sina idéer och låta dem sätta sin prägel på samhället, för att han skulle låta sig hejda av den tanken att man skulle bryta kontinuiteten. Nej, det tror jag inte på.

Jag har naturligtvis gjort vad jag har kunnat för att förhindra herrarna från att ta regeringsmakten. Det vill jag inte bestrida. Jag kommer att göra det i fortsättningen också — så länge det behövs, höll jag på att säga. Men jag kommer aldrig att säga: »Nu är det verkligen tid för en växling vid makten. Nu gäller det att förpassa sig bort härifrån för att andra skall få komma till.» Men jag kommer ständigt att fråga er: »Vad skall ni ha makten till? Vad är det ni vill göra? Inte är det någon idé att växla vid makten om ni inte vet hur makten skall användas.» Mitt

huvudanförande har präglats av denna inställning.

Jag sade i onsdags: Mittenprogrammet är ett program, varigenom man försöker att avsocialisera samhället genom att på punkt efter punkt kräva ytterligare samhällsngripanden. Man tar upp en kamp mot samhällsngripanden och för den kampen i termer, som tyder på att man vill ha ökade samhällsngripanden.

Som bundsförvant i denna kamp för ökade samhällsngripanden har ni högern, som vill ha minskade samhällsngripanden. Detta är ert dilemma. Där sitter ni i — det är en så vänlig dag i dag så jag vill inte säga vad jag tänkte på — men ni sitter fast och kan inte komma ur dilemmat att ni å ena sidan vill ha ökade samhällsngripanden på de konkreta punkterna men ni anför i er ideologi krav på minskade samhällliga engagemang på det sättet att ni talar om maktkoncentration och risker. Det är dessa ting som förlamar er handlingskraft och som skapar tvehågenhet och villrådighet i varje situation. Om ni är tvehågsna och villrådiga nu när ni sitter i den bekväma oppositionsställningen, hur tror ni då att det kommer att se ut om ni med högerns hjälp erövrar makten?

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Även om vi här i studentcirkeln ägnar oss åt ideologisk debatt, vilket jag tycker är ovanligt trevligt, skall jag naturligtvis inte hålla någon längre föreläsning om hur jag uppfattar den marxistiska teorien, ehuru statsministern har tagit upp vissa viktiga element av densamma i sitt anförande.

Jag vill bara mycket kort peka på att när han ställer en dialektisk samhällsyn i motsättning till kontinuitet i politiken, tror jag att han har fel. Dessa bägge saker går väl att förena. Man kan ha en dialektisk metod när det gäller att analysera den faktiska samhälls-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

utvecklingen, som ofta försiggår i termerna tes och antites o. s. v., och samtidigt föra en mycket kontinuerlig politik, som präglas av trohet mot idealen jämsides med att formerna för politiken kan växla efter olika samhällsförhållanden. Jag vill också göra det tillägget att jämte idéer och ideologier, d. v. s. sammanfattning av de värderingar som är nödvändiga för en politisk rörelse, behövs rörelsen också en metod för analys av verkligheten. Jag tror fortfarande att marxismens metod trots bristfälligheter är den bästa när det gäller att analysera den faktiska utveckling som försiggår framför våra ögon.

Herr Erlander refererade i ett tidigare anförande till Hjalmar Branting och sade att denne bröt med marxismen år 1901 och övergick till den Bernsteinska revisionismen.

Jag vill erinra om att en avgörande tvistefråga vid den tidpunkten var frågan huruvida koncentrationsteorien var riktig. Detta betvivlades av många. Våra mera kända ekonomiska historiker, t. ex. professor Heckscher m. fl., har också skrivit artiklar och vetenskapliga arbeten kring detta tema. Men i dag är det väl ingen som vill förneka att koncentrationsteorien, tendenserna till finansiell maktkoncentration, monopol, sammanslagningar etc., i mycket hög grad präglar vårt ekonomiska liv.

Herr statsminister! Jag får naturligtvis i fråga om grundskolan låta Marx stryka på foten för den svenska riksdagen. Men jag vill erinra om att det finns ytterligare några punkter i det aktuella program som Marx skisserade, det Kommunistiska manifestet. På en av dessa punkter har han fortfarande ett visst företräde. Han kräver där bl. a. en radikal jordreform. Vi får väl i alla fall erkänna att vi inte före 1847 genomförde någon sådan, men jag hoppas att det skall kunna ske snart, om det än är något sent.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten särskilt mycket. Låt mig bara säga några ord till herr Hermansson.

Jag tror att han misstar sig när han säger att vi för 15 år sedan skulle ha motsatt oss tanken på att använda statsfinanserna för att uppnå samhällsutveckling och samhällsbalans. Jag var i alla fall, om jag får nämna mig själv ett ögonblick, med i den krets av ekonomer som diskuterade förutsättningarna för en politik av den typen redan på 1930-talet. Den har utvecklats något senare men är i princip fortfarande densamma. Jag har alltid vänt mig mot tron på att prisbildningsmekanismen automatiskt åstadkommer samhällsekonomisk balans. Det gör den inte. Prisbildningsmekanismen kan göra mycket, men inte detta. Det är därför som vi behöver konjunkturpolitik. Och eftersom konjunkturpolitiken är litet för snäv, måste vi vidga den på det sätt som gjorts till behandling av det inkomstbildningsproblem som ligger bakom den fulla sysselsättningen.

Det som Wigforss och jag diskuterade på sin tid behandlade vi utifrån en positiv inställning på båda håll till en sådan politik. Möjligtvis ville Wigforss ha ett tillägg i form av litet detaljregleringar här och där, något som jag ställde mig skeptisk till på samma sätt som denna politikens grundläggare i England, Keynes och Beveridge, i stort sett gjorde.

Statsministern kommer tillbaka till frågan om ett regimskifte och frågar: Vad är det som ni vill uppnå inom oppositionen med en växling vid makten som är viktigare än skillnaderna mellan regering och opposition i fråga om olika punkter i budgeten? Ja, ännu så länge vet inte statsministern hur olika meningarna är när det gäller budgeten. Jag hoppas att man inom högerpartiet inte föreslår några överraskande åtgärder. Det får vi i så fall återkomma till. Men den saken är ändå inte relevant, ty om det blir en växling vid makten kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mer högerpartiet inte att kunna driva någon extrem politik. Det måste bli en politik som så att säga har tyngdpunkten åt mitten. Mittenpartiernas samverkan i ett första program har framkallat oro på socialdemokratiskt håll. Man är rädd för att det skall bli klart för Sveriges folk att det inte blir någon högerpolitik av detta.

I Norge predikade även det liberala partiet och centerpartiet denna sak för folket i senaste valrörelsen och sade att det inte kan bli fråga om någon högerpolitik. Man kan inte gärna begära att högern skall tycka så särskilt mycket om att höra det, men man förstår att det kan vara nödvändigt att det säges ut. Vad ni socialdemokrater försöker, herr statsminister, är att ge ett annat intryck, därför att ni tror att det skulle gagna era möjligheter att bevara makten om ni kunde skrämja folket med att ett regimskifte betyder starka inslag av en extrem högerpolitik. Men den manövern är för genomskinlig och alldeles fjärran från verkligheten.

Vad jag här säger betyder naturligtvis inte i och för sig att de som företräder högerpartiet skulle sakna allt inflytande, men det betyder att de politiska huvudlinjerna måste vara mittenpolitikens — precis som man framhållit i Norge och som väl alla människor inser. Men jag förstår att ni tycker det är tråkigt att bli av med detta argument, som ni använt i årtionden, att skrämja allmänheten med högerinflyttandet. Jag har märkt hur statsministern, särskilt i första kammaren, har försökt spela på de strängarna.

Det föreligger ett avgörande misstag i herr Erlanders argumentering. Han säger att »herr Ohlin och folkpartiet inte har velat medverka till en utbyggnad av den offentliga sektorn, ni har inte velat ställa medel till förfogande för utgifterna». Vi har ställt till förfogande mer pengar än som har behövts för alla dessa utgifter. Däremot har det varit en strid om hur stor del av sparandet i

landet som skulle åstadkommas genom budgetöverskott — och därvid gäller det överskott på driftbudgeten — och hur stor del av sparandet som i stället skulle åstadkommas genom uppmuntran av frivilligt sparande. Beträffande den frågan har vi haft olika meningar. På den punkten kan jag inte finna annat än att både centerpartiet och högerpartiet har samma åsikt som vi. Vi vill uppmuntra det enskilda sparandet, så att det spelar en större roll, medan ni vill ha mera av en skattepolitik som inte beaktar det enskilda sparandet utan lägger vikten vid det statliga budgetöverskottssparandet.

Ni kan kritisera vår ståndpunkt för att vi driver det enskilda sparandet kontra det offentliga sparandet, men ni kan inte säga att vi inte ställt till förfogande mer än nog medel för att täcka samtliga statliga utgifter. Detta har vi gjort genom våra röstningar. Jag förstår emellertid att det låter bättre att i tysthet utgå från att ni bara tar ut precis vad som behövs till utgifterna och att vi vissa år velat ge mindre. Så förhåller det sig emellertid inte. Vi har båda tillhandahållit mer medel än vad som behövs för att täcka utgifterna.

Vi kan väl inte fortsätta att spekulera över hur Karl Staaff skulle ha handlat om han hade levat i vår tid. Hade han gjort det hade han haft en annan bakgrund, varit en annan människa. Jag kan inte riktigt föreställa mig Tage Erlander för femtio år sedan — i varje fall inte som en vuxen politiker. Han är i så hög grad ett barn av vår tid, att jag inte kan se honom som motpol till Karl Staaff. Herr Erlander sade: »Jag kan inte tro att Karl Staaff skulle ha varit så angelägen om en växling vid makten att han skulle ha avstått från att realisera viktiga ting som han önskade genomföra.»

Nej, vem skulle göra det? Det skulle inte vi heller göra. Vi ser växling vid makten som en metod för att genomföra frågor som vi anser väsentliga för land och folk. Men om det hade varit en so-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

cialdemokratisk-kommunistisk majoritet i riksdagen under ganska lång tid, tror jag att Karl Staaffs parlamentariska inställning skulle ha lett honom till att inta en annan hållning mot socialdemokratien än den han hade när socialdemokratien var ett demokratiskt minoritetsparti, som verkligen var angeläget om att medverka till en demokratisering av det svenska samhället. Man kan inte säga att den nuvarande regeringen visat något intresse för en författningsreform, som skulle underlätta för folkmajoriteten att på en gång få avgöra rikets styrelse.

Glöm inte, herr statsminister, att 1957 var situationen den, att oppositionen företrädde majoriteten bland folket och majoriteten i andra kammaren, men ni kunde med hjälp av en något större socialdemokratisk-kommunistisk majoritet i första kammaren, byggd på eftersläpning och överrepresentation, förhindra oppositionspartierna att få majoritet vid gemensamma omröstningar om skatter och dylikt och därigenom förhindra en växling vid makten. Med anledning av herr Erlanders tal om att vi inte kan begära att han skall verka för en växling vid makten vill jag framhålla att det inte är fråga om det, utan att han tydligen med närbar och klör försvarar en sådan anordning i den svenska riksdagen — det må nu bli enkammar- eller tvåkammerssystem — att den skall medge en socialdemokratisk överrepresentation och ha ytterligare vissa egenskaper som kan tjänstgöra som skydds nät för en regering som han tydligen fruktar skall kunna bli hotad till sin existens ganska snart.

Statsministern upprepar att mittenpartierna har ett fruktansvärt dilemma. De vill bekämpa samhällsengripanden, som socialdemokraterna företräder, genom en politik där de begär mera samhällsengripanden än vad vi har för närvarande. Det är ju ett försök att tillämpa samma logik som när man i min barndom sade, att livet är en strid, stri-

den är en kamp, kampen är en häst, alltså är livet en häst. Ni använder ordet »samhällsengripanden» i minst två bemärkelser.

Vi är för samhällsätgärder som ger oss bättre undervisningsväsende, mera bostäder, bättre bostadsmarknad, mera sjukvård, bättre utbildning av läkare och sjuksköterskor i relation till tillgången på sjukhus etc. Ni kan kalla det för samhällsengripanden om Ni vill. Men vi är emot det socialistiska slaget av samhällsengripanden, som innebär ständig preferens att öka den politiska makten hos regeringen och staten, sympatier för reglering i fråga om kapitalmarknad, byggnadsverksamhet och andra ting, privilegier åt statliga företag och många andra sådana ting. Skulle det vara någon motsättning mellan att man å ena sidan är emot dessa socialistiska inslag och för ett mera liberalt ekonomiskt system och å andra sidan vill medverka till den utvidgning av vårt undervisningsväsende som är ett självklart krav i vårt svenska samhälle och som vi minst lika mycket som någon annan begärt sedan mycket länge?

Herr BOHMAN (h):

Herr talman och herr statsminister! Jag var inte heller inställd på att ta upp en samhällsekonomisk debatt med statsministern. I och för sig skulle jag gärna vilja göra det, eftersom jag gick miste om den möjligheten tidigare under remissdebatten. Att jag tog upp den handduk som statsministern slängde in beror på den missvisande redovisning av våra programpunkter som statsministern gjorde och den missvisande redovisning av slutsatser som han också gjorde och även på att när vi talar om den offentliga sektorn — det har vi nu gjort en god stund — vi inte kan bortse ifrån frågan om samhällsekonomiska konsekvenser.

Den offentliga sektorns tillväxt är inte bara ett ideologisk-politiskt problem utan även ett samhällsekonomiskt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

problem. Om vi skall kunna klara vårt välstånd här i Sverige, kan vi inte låta den offentliga sektorn växa på det sätt som statsministern tydligen anser att den av ideologiska skäl bör växa. Vi kan väl se hur det ser ut runt omkring oss i Välståndssverige i dag: köer på bostadsområdet, köer på vårdområdet, köer på utbildningsområdet och nya s. k. reformer — jag säger »så kallade» därför att reformer som inte är förverkligade är inga reformer — aviseras.

Vi har brist på arbetskraft och på kapital och vår bytesbalans är verkligen oroande. Borde inte utvecklingen fram till i dag ändå ge statsministern en tankeställare, borde han inte börja grubbla över om det inte kan vara något fel, och om det inte kan finnas anledning att Sverige, liksom andra länder där den offentliga sektorn inte har växt lika snabbt, tänker om och tar det litet försiktigare, angriper problemet och håller igen några år och ser vilket resultat det blir?

Jag skall sedan ta upp frågan om växling vid makten. Personligen tror jag att de politiska partier som bara går in för att åstadkomma växling vid makten inte når det eftersträvade resultatet — härvidlag tror jag statsministern och jag är överens. Man måste komma med idéer och program, man måste liksom bära på ett plakat när man skall samla sina skaror för att åstadkomma växling vid makten. Men jag tycker att statsministern i alla fall bagatelliserar frågan om maktväxlingen alltför mycket.

Det har snart blivit så betydelsefullt att i Sverige åstadkomma en sådan växling att det är nästan ett självändamål. Att ett och samma parti har suttit så länge som fallet är med det socialdemokratiska skapar risk för maktfullkomlighet och maktmissbruk. Även med de bästa avsikter är det risk för ett parti och *med* ett parti som sitter så länge i samma ställning. Och vi ser i dag på många områden, inom den cen-

trala förvaltningen och ute i landet, tendenser till missbruk. Statsministern kan inte vara okunnig om det förhållandet.

Bara den omständigheten att nära hälften av det svenska folket är utestängt från att medverka i regeringspolitik, och därmed också utestängt från den verkliga makten, medför utomordentligt otillfredsställande konsekvenser i många hänseenden. Det är alltför många unga, begåvade intellektuella människor inom denna halva av det svenska folket som tappar lusten att engagera sig politiskt och som förlorar intresset för politik.

Jag tror att det bristande intresset för politik som blir en följd av ett alltför långt regeringsinnehav är allvarligt för demokratin. Jag fick en känsla av att statsministern var omedveten om dessa risker, som jag tror finns och som jag bedömer som allvarliga. Jag har fördenskull inte begärt att statsministern skall hoppa av och ställa regeringens platser till förfogande — långt därifrån. Det vore högst besynnerligt. Men jag tycker att man skall vara *medveten* om de risker som ändå föreligger och inte halvt ironisera över situationen. Jag kanske missförstod statsministern, men jag fick en känsla av att det var ironi bakom vissa av de synpunkter som framfördes. Är det så har man suttit för länge vid makten.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag beundrar talmanens tålmod då han låter oss fortsätta så här, men det är verkligen en intressant diskussion — i varje fall för dem som deltar i den. Vi kunde kanske träffas privatim och diskutera dessa problem, ty vi kommer nog aldrig att sluta om det kommer an på oss. Jag skall emellertid försöka vara så kortfattad som möjligt, även om formuleringarna då kanske retar till ytterligare debattin-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lägg, så att man i alla fall inte vinner så mycket på idén.

Herr Bohman! Jag förstår mycket väl att det kan finnas unga intellektuella människor som känner ledsnad över att de inte får utlopp för sin skapar-kraft, därför att ett och samma parti, som de tycker, monopoliserar den verkliga politiska makten, men det finns bara ett recept, nämligen att skaffa sig ett program som är attraktivt för de unga.

Jag kan försäkra att när de socialdemokratiska ungdomarna bröt fram som en stor rörelse, så skedde det inte därför att de sade att det måste bli ett slut på den högerregim vi hade fram till 1917. Den var ju gammal — om man bortser från det lilla avbrott som den Staaffska regimen innebar. Nej, det skedde därför att det hade utarbetats ett program som kunde entusiasmera ungdomarna. Det finns ingen annan metod, jag försäkrar det. Att försöka framställa det taktiska spelet som någonting som kan engagera medborgarna kommer inte att gå. Det framskymtade också delvis i första delen av herr Bohmans anförande, när han sade att det får inte ske att människorna får det intrycket att oppositionen kämpar bara för att få makten, utan det måste också finnas en vilja att utöva denna makt på ett bestämt sätt.

Sedan vill jag säga till herr Bohman att vi begär inte av ideologiska skäl en utvidgning av den offentliga sektorn. Den ideologi vi företräder motsvarar människornas förhoppningar om hur framtiden skall gestalta sig. Och i dessa framtidsförhoppningar ingår en rad ting som inte kan ordnas på annat sätt än med kollektiva anordningar, vidtagna genom samhällets försorg. Att visa på en enda reform som vi genomfört av ideologiska skäl, för att tillfredsställa vår ideologiska girighet eller liknande, skulle vara oerhört svårt. Den ideologi vi företräder försöker att i varje situation motsvara vad människorna be-

höver. Därför har det blivit som det blivit.

Vidare vill jag säga till herr Ohlin, att när han nu har fått besked om att vi kanske kan överväga att avskaffa första kammaren, så skall herr Ohlin väl inte motverka det genom att stå här och göra första kammaren så populär som han gjorde nyss, när han sade att hade inte första kammaren funnits, så skulle vi haft en borgerlig regering redan 1957. Då säger man naturligtvis från vårt håll att det var ju väl att första kammaren fanns då, ty annars hade vi inte haft den regering som lade fram förslaget om tjänstepensionering och var ansvarig för hela reformperioden. Nu när vi är överens om att vi skall ha en enkammarriksdag, förstör då inte det hela, herr Ohlin, genom att höja första kammarens anseende så högt att jag aldrig i livet får folk med på att avskaffa den!

Det är alldeles riktigt att vi inte skall gräla om det förflutna. Det har jag inte heller försökt göra. Jag har hållit mig till tiden innan jag var född, för att undvika att vi här slår varandra i huvudet med gamla citat. Men när herr Ohlin med stort patos talar om att han minsann har varit med om att ställa krav på samhället och även skaffat pengar för att uppfylla kraven, så är det ganska frestande att läsa upp en del citat från diskussionerna om omsättningsskatten. Jag har dem här, men jag skall bara läsa upp ett enda. Herr Ohlin sade den 28 oktober 1959 bl. a. följande:

»Det vore bättre att låta bli att införa omsättningsskatt och i stället gå in för att beskära statliga utgifter och lägga om den statliga politiken i andra hänseenden, så att man kan balansera budgeten nästa finansår utan omsättningsskatt.»

Man kan naturligtvis säga att man vill avskaffa fattigdomen och mycket annat, men för att göra det måste man ha pengar. Och var hade vi stått i dag,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

om vi inte hade infört omsättningsskatten?

Slutligen vill jag säga att vi behöver egentligen inte några frihandsteckningar om det borgerliga blocket. De tre borgerliga partierna har ju varit mycket eniga under denna remissdebatt. Vi har ett borgerligt block emot oss. Högern är det enda parti som har lagt fram ett konkret förslag. Och det kan jag säga, herr Ohlin, att om man förhandlar med en part som vet vad den vill, så går det inte bra för den som inte vill någonting.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Utan att nu gå in i något citatkrig vill jag bara konstatera en sak. Statsministern använder metoden att låtsas glömma att vi röstade emot omsen av skäl som var giltiga då med betoning av att vi inte var principiellt mot en höjning av den indirekta beskattningen med en sänkning av den direkta. Sedan vill han för alla år därefter säga: »Jaha, de ville inte ha oms och därför blir de årligen av med så och så många tusen miljoner.» Men ett faktum är ju att vi har röstat för skatter som har givit väsentligt mer pengar än vad de statliga utgifterna har krävt. Det kan statsministern inte bestrida. Skillnaden är den att ni velat ha ett ännu större sparande genom statliga överskott, medan vi velat ha en politik som skulle leda till större enskilt sparande därför att vi tror att det är bättre på olika sätt, som alla vet.

Jag tror att statsministern underskattar sitt eget partis anhängare om han menar att de inte känner någonting till om tvåkammerssystemets roll. Men statsministern har ju möjlighet att själv litet mera aktivt verka för att vi får ett sådant system att om Sveriges folk säger ifrån på en valdag att man vill ha en ny regering, så blir det också så. Tyvärr har statsministern inte velat göra detta.

Det finns väl ingen i denna kammare som inte vet att skall man vinna resultat

är det därför att man har ett program som folket vill ha. Men inte är det någon motsättning mellan detta och vårt krav, när vi säger att vi dessutom vill konstatera att när en regering har suttit länge vid makten så finns det ett extra skäl för växling. Det är både därför att vi tror att vi kan föra en bättre politik på grundval av ett bättre program och därför att vi menar att de som har regerat länge kan behöva bytas ut.

Statsministerns råd kan vara bra, men jag tror att han inte behöver ge oss råd på den punkten, även om vi annars naturligtvis är tacksamma för att han med sin långa erfarenhet är villig att ge oss råd. Vad vi nu väntar på är dock mera handling än råd.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositionerna hänvisades till statsutskottet, varjämte de i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen

propositionen nr 1, i vad den rörde dels riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnaderna för riksdagens hus och riksdagens verk, dels kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen, till bankoutskottet, såvitt propositionen angick det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skulle utgå, till bevillningsutskottet och, i vad propositionen avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet; samt

propositionen nr 2, såvitt den angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren avgivna yttrandena.

§ 2

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 20, angående ändrade bestämmelser om ersättning av allmänna medel till vittnen, m. m.

Interpellation ang. bordsbön vid barndaghem

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till konstitutionsutskottet motionen nr 87;

till statsutskottet motionerna nr 88—91;

till bevillningsutskottet motionerna nr 92—97;

till lagutskott motionerna nr 98—103;

till jordbruksutskottet motionen nr 104;

till allmänna beredningsutskottet motionen nr 105;

till statsutskottet motionerna nr 106—121;

till bevillningsutskottet motionerna nr 122—124;

till bankoutskottet motionen nr 125;

till lagutskott motionerna nr 126—132;

till statsutskottet motionen nr 133;

till lagutskott motionerna nr 134

och 135;

till jordbruksutskottet motionerna nr 136—140; samt

till allmänna beredningsutskottet motionerna nr 141—148.

§ 4

Interpellation ang. bordsbön vid barndaghem

Ordet lämnades på begäran till

Herr FRIDOLFSSON i Stockholm (h), som yttrade:

Herr talman! Efter framstötter från radikalt håll och en viss offentlig debatt har barnvårdsdirektören i Stockholm i en PM uttalat att bordsbönen vid barndaghemmen i Stockholm efter hand bör avvecklas och vid behov ersättas med samling i annan form.

Ett faktiskt förbud mot bordsbön strider enligt min mening mot religionsfrihetens principer. »Samling i annan form», d. v. s. någon på kristet innehåll

blottad ceremoni, skulle för barn vana vid bordsbön te sig minst lika främmande som bordsbönen möjligen kan göra för barn från hem där bordsbön ej förekommer. Själva den form som valts för aktualiserande av frågan i Stockholm finner jag anmärkningsvärd: En tjänsteman ingriper i administrationsordningen för att ändra ett existerande förhållande som för många människor har väsentlig och principiell betydelse.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ställa följande frågor:

Anser statsrådet ett faktiskt förbud mot bordsbön i barndaghem vara förenligt med religionsfrihetens principer?

Vill statsrådet inför kammaren redovisa sin uppfattning om formen för aktualiserande av frågor av denna art?

Denna anhållan bordlades.

§ 5

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 15, till Konungen angående val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

§ 6

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 149, av herrar *Nilsson* i Agnäs och *Petersson*, om en teologisk fakultet i Umeå, m. m.,

nr 150, av herr *Nordstrandh*, angående tilldelningen av tjänster vid de teologiska fakulteterna,

nr 151, av fru *Gärde Widemar*, om inrättande vid Stockholms universitet av en professur i komparativ rätt,

nr 152, av herr *Holmberg m. fl.*, om anslag för en statlig verkstadsindustri i det norra stödområdet,

nr 153, av herr *Ohlin m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om

anslag till Viss rationaliseringsverksamhet inom sjukvården,

nr 154, av herr *Wiklund m. fl.*, om förstärkning av polispersonalen,

nr 155, av herrar *Bengtson* i Solna och *Oskarson*, om avskaffande av bilradiolicensen,

nr 156, av herrar *Franzén* i Träkumla och *Gustafsson* i Stenkyrka, om Gotlands placering i ortsgruppshänseende,

nr 157, av herr *Oskarson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken,

nr 158, av herrar *Rimmerfors* och *Anderson* i Sundsvall, om höjt anslag till De Blindas Förenings biblioteksverksamhet,

nr 159, av fru *Ryding m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Undervisnings- och upplysningsverksamhet på arbetarskyddets område,

nr 160, av herr *Öhvall*, angående ränta å restituerad skatt,

nr 161, av herr *Öhvall m. fl.*, angående visst undantag för stat och kommun från den allmänna varubeskattningen,

nr 162, av herr *Holmberg m. fl.*, om viss utvidgning av den statliga lokaliseringspolitiken,

nr 163, av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.*, om tillskapande av ett allmänägt byggnadsföretag,

nr 164, av herr *Wiklund*, om utredning angående häktades ställning och rättssäkerhet,

nr 165, av herr *Lothigius*, om rapporteringsskyldighet till hemkommun beträffande vissa elever,

nr 166, av herr *Regnéll m. fl.*, angående behovsprövningen vid studiesocialt stöd,

nr 167, av herr *Wiklund m. fl.*, om obligatorisk avgasrenare på motorfordon,

nr 168, av herr *Ohlin m. fl.*, om åtgärder mot narkotikamissbruket,

nr 169, av herr *Oskarson m. fl.*, om viss instruktion för åtgärder vid trafikolyckor,

nr 170, av fru *Renström-Ingenäs m. fl.*, om reserabatter åt studerande, samt

nr 171, av fru *Sundberg* och herr *Nordstrandh*, om reserabatt åt handikappade.

Dessa motioner bordlades.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.32.

In fidem

Sune K. Johansson

Måndagen den 24 januari

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmanen.

§ 1

Justerades protokollet för den 18 innevarande januari.

§ 2

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 149—159;

till bevillningsutskottet motionerna nr 160 och 161;

till bankoutskottet motionerna nr 162 och 163;

till lagutskott motionerna nr 164—167; samt

till allmänna beredningsutskottet motionerna nr 168—171.

§ 3

Föredrogs den av herr *Fridolfsson* i Stockholm vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående bordsbön vid barndaghem.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 4

Interpellation ang. glesbygdernas speciella problem

Ordet lämnades på begäran till

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp), som yttrade:

Herr talman! I samband med beslutet

om den statliga lokaliseringpolitiken aktualiserades också frågan om glesbygdernas speciella problem. Kommittén för näringslivets lokalisering angrep frågan främst med utgångspunkt från skogsindustriens behov av arbetskraft i dessa områden. Kommittén menade att tillvaratagandet av den naturtillgång skogen utgör kräver — även efter en intensiv rationaliseringsprocess — ett visst mått av arbetskraft, som måste vara bosatt inom området. Det är numera inte realistiskt att räkna med att skogsarbetarna är villiga att bo i förläggningar i direkt anslutning till arbetsplatserna, menade kommittén. Man får i stället utgå ifrån att de vill övernatta i hemmet.

Skogsarbetarna och deras familjer torde i allt högre grad vilja bosätta sig i samhällen, som kan erbjuda viss service, som i princip inte är underlägsen den som tätortsbefolkningen kan er hålla. Om sådan service inte står till buds, föreligger risk för att skogsbruket icke kan er hålla den arbetskraft det behöver. Kommittén föreslog, att förhöjda statsbidrag skulle utgå i syfte att åstadkomma en rimlig samhällelig service i vissa tätorter i Norrlands inland och nordvästra Svealand. För att ett mera fullständigt utnyttjande av skogstillgångarna skall bli möjligt måste arbetskraft kunna repliera på ett betydligt större antal tätorter än centralorterna. Även dessa tätorter bör kunna erbjuda en rimlig standard i fråga om samhällelig service. Som exempel på angelägna serviceanordningar i sådana mindre tätorter nämnde kommittén skola, närhetsbutik, vissa fritidsanläggningar samt kollektiva anläggningar för vatten och avlopp jämte serviceverkstad.

I en promemoria som regeringen

Interpellation ang. glesbygdernas speciella problem

offentliggjorde före valet 1964 fanns en formulering som antydde att inrikesministern hade vissa planer på åtgärder i den riktning kommittén föreslog. Han anförde nämligen följande: »Även glesbygdsbefolkningen måste emellertid tillförsäkras en rimlig social service. I dessa områden kan lokaliseringpolitiska insatser som regel inte förväntas bli aktuella. Det torde i stället bli fråga om åtgärder av socialpolitisk art, där hela samhället solidariskt bär ett socialt ansvar.»

I proposition nr 185/1964 framhöll departementschefen följande angående glesbygdernas problem: »För stora delar av glesbygderna och åtskilliga små tätorter inom det norra stödområdet måste man realistiskt räkna med en fortsatt successiv utflyttning och därmed ytterligare försämrade förutsättningar att tillhandahålla den kvarvarande befolkningen en samhällelig service som motsvarar tidens krav. Även i de områden, där lokaliseringpolitiska åtgärder inte blir möjliga, måste enligt min mening samhället bära ansvaret för att befolkningen tillförsäkras en rimlig servicestandard, varvid åtgärder av annan art får övervägas.»

Frågan om glesbygdernas problem togs upp i flera motioner, vari föreslogs åtgärder för att befolkningen i landets glesbygder skulle erbjudas en mera tillfredsställande social och kulturell service, trots att de inte förmår bära en sådan på grundvalen av det egna näringslivet.

Bankoutskottet framhöll med anledning av dessa motioner i sitt utlåtande nr 48/1964, att det måste betraktas som realistiskt att en fortsatt successiv utflyttning kommer att ske från glesbygder och åtskilliga små tätorter inom norra stödområdet. »Därmed försämrats ytterligare förutsättningarna för att upprätthålla en tillfredsställande servicestandard för den kvarvarande befolkningen. Även i områden där lokaliseringpolitiska insatser inte blir möjliga,

måste», uttalar departementschefen, »samhället bära ansvaret för att befolkningen tillförsäkras en rimlig servicestandard; för ändamålet får övervägas åtgärder av annan art.»

Under debatten i andra kammaren ställdes en fråga till inrikesministern om glesbygdernas problem. Han svarade: »Här är det närmast skatteutjämning och socialpolitiska åtgärder som kan komma i fråga. På vilket sätt och efter vilka vägar vi där skall gå fram får vi överväga närmare, sedan erfarenhet vunnits framför allt av en kommunal skatteutjämning och sedan vi sett vad de åtgärder socialpolitiska kommittén föreslagit kan ge för resultat. Det kan också visa sig nödvändigt gå längre, och då får vi överväga på vad sätt det ska ske.»

Det vore förhastat påstå, att lokaliseringsåtgärderna icke kan bli aktuella i Norrlands inland. Centralorterna i inlandet kan mycket väl visa sig vara lämpliga förläggningssorter för en del industrier, som inte är alltför känsliga för fraktkostnader. Ett starkt motiv för dylik lokalisering är en strävan att ge husmödrarna i dessa orter möjlighet att välja att arbeta utanför hemmet. Det är emellertid inte troligt att företagslokalisering kan komma till stånd i sådan omfattning, att befolkningsunderlaget annat än i undantagsfall blir tillräckligt för att bära upp en hygglig service. Det är enligt min mening hög tid att nu infria de mer eller mindre klart uttalade löften om speciella åtgärder för glesbygderna, som från olika håll gjordes under riksdagsbehandlingen av lokaliseringspolitiken.

Med stöd av vad ovan anförts anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att nu upptaga glesbygdernas speciella problem till behandling samt efter företagen snabbutredning för riksdagen framlägga förslag till åtgärder, avsedda att ge

Interpellation ang. glesbygdernas speciella problem

glesbygdernas befolkning tillgång till en godtagbar samhällelig service?

Denna anhållan bordlades.

§ 5

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 21, angående ytterligare avsättning av viss del av statens vinst från Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag till Norrlandsfonden och Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 6

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr andre vice talmannen:

nr 172, av herr *Helén*, om inrättande av professur i geriatrik,

nr 173, av herr *Regnéll*, om inrättande vid universitetet i Lund av tjänster i musikforskning och musikteori,

nr 174, av herr *Bohman m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Polisverket: Inköp av motorfordon m. m.,

nr 175, av herr *Lorentzon m. fl.*, om upprustning av arbetarskyddsverket,

nr 176, av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.*, angående bostadsbyggandets omfattning, m. m.,

nr 177, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*, angående det statliga stödet till de handikappade,

nr 178, av herrar *Rimmerfors* och *Gomér*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till Hörselfrämjandets riksförbund,

nr 179, av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.*, angående televerkets taxesättning,

nr 180, av herr *Hedlund m. fl.*, angående kapitalförsörjningen inom lastbilstrafikbranschen,

nr 181, av herr *Jansson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Ersättning åt författare m. fl.

för utlåning av deras verk genom bibliotek m. m.,

nr 182, av herr *Nihlfors* och fröken *Elmén*, om förbättrad konsumentupplysning,

nr 183, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*, angående det statliga stödet till de handikappade,

nr 184, av fru *Renström-Ingenäs m. fl.*, angående det svenska atomenergiprogrammet,

nr 185, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Sundkvist*, om rätt till avdrag vid beskattningen för lagfartskostnader,

nr 186, av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*, angående tillhandahållande av riksdagstryck till bibliotek,

nr 187, av herr *Börjesson* i Falköping, om befrielse från skyldigheten att inge bouppteckning i vissa fall,

nr 188, av herr *Regnéll*, om utredning rörande permutation,

nr 189, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Johansson* i Växjö, angående frivillig tilläggsjukpenning vid barnsbörd i vissa fall,

nr 190, av herr *Hedlund m. fl.*, om ett nytt arbetslöshetsförsäkringssystem,

nr 191, av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*, om kontroll över rulettspelverksamhet,

nr 192, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*, om samplanering av det allmänna och det enskilda vägväsendet,

nr 193, av herr *Hermansson m. fl.*, om inflytande för de anställda inom offentlig verksamhet, samt

nr 194, av herr *Sjönell*, angående bestämmelserna om kungörelseannonsering, m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.05.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 25 januari

Kl. 15.30

§ 1

Svar på fråga ang. befrielse från ränta å kvarstående skatt i visst fall

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Sjöholm har frågat mig, om jag anser den nuvarande ordningen beträffande äkta makars rätt att få befrielse från ränta på kvarstående skatt riktig.

Såsom herr Sjöholm framhåller förutsätts för närvarande för befrielse att ansökan inges till länsstyrelsen. Inom finansdepartementet upprättades för något år sedan en promemoria med förslag innebärande att myndigheten skulle befria från ränta utan ansökan av de skattskyldiga. Vid remissbehandlingen utsattes förslaget emellertid för så stark kritik, att jag inte ansåg mig kunna föreslå genomförande därav.

Frågan kommer emellertid i ett annat läge i samband med den planerade övergången till automatisk databehandling av skatteberäkningen. Jag utgår ifrån att centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden prövar möjligheterna till en reform vid fullgörandet av sitt uppdrag att överarbeta uppborädsförordningen i anledning av övergången till ADB-system.

Vidare anförde

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag tackar finansministern för svaret. Det är det bästa svar jag fått av finansministern — det säger kanske i och för sig inte så mycket, men jag är glad och tacksam i alla fall.

Detta problem gäller äkta makar, som båda har inkomst. Om exempelvis man-

nen får en mycket hög kvars-katt och alltså får betala ränta på den, medan hustrun har betalt in för mycket skatt och får skatteåterbäring, kan mannen bli befriad från räntan efter ansökan hos länsstyrelsen.

En förutsättning härför är alltså att man skriver till länsstyrelsen. Men alla känner inte till denna bestämmelse. Myndigheterna har visserligen för att hjälpa allmänheten givit ut denna broschyr, som finansministern och jag utbytte så vänliga tankar om före jul. Men just beträffande denna sak har skrivningen blivit alldeles kolossalt missvisande. Det talas nämligen i broschyren om »en femtedel av inkomsten»; det skall i stället vara »en femtedel av den slutliga skatten».

Den upplysning som allmänheten får på denna punkt är alltså fullständigt obegriplig. Jag vill inte lägga skulden härför på finansministern, men han måste nog tillstå att detta är ett stort fel som gör att broschyren i detta avsnitt blir alldeles missvisande. Många människor, som alltså skulle ha kunnat få denna räntebefrielse, har gått miste om den dels därför att de inte känt till denna möjlighet, dels därför att de blivit fullständigt konfysa av denna broschyr.

Det sker ingen prövning av dessa ansökningar i länsstyrelsen, utan i alla de fall, där de förhållanden föreligger som förutsätts i författningen, skall de skattskyldiga befrias från denna ränta. Jag anser att det då inte skulle behövas någon ansökan, utan att de lokala skattemyndigheterna borde kunna reglera detta. De nuvarande bestämmelserna skapar bara extra krångel och orättvisa på grund av den ojämna rättstillämpning som blir följden.

Svar på fråga ang. bestämmelserna om uppsägning av svensk militär FN-personal

Det är emellertid tydligt att även finansministern uppfattar detta som en felaktighet och en orättvisa. Om det behövs en datamaskin för att klara detta problem, så låt gå för det — bara det går fort! Finansministern säger i svaret att han utgår från att man bör kunna ordna denna fråga. Jag hade hellre sett att finansministern lovar att se till att det blir så, helst före nästa riksdagsmannanaval.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2**Svar på fråga ang. bestämmelserna om uppsägning av svensk militär FN-personal**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Werbro har frågat mig, om jag uppmärksammat att nu gällande bestämmelser i avlöningskontrakten för svensk militär FN-personal medger att uppsägning av personalen sker utan uppsägningstid bl. a. när en kontingent inskränks, vilket skulle kunna få obilliga följder t. ex. genom att ifrågavarande personal står utan arbete vid återkomsten till hemlandet, samt om jag är villig att företa åtgärder för att motverka sådana följder.

Den personal som skall ingå i svensk FN-bataljon tecknar anställningsavtal med chefen för armén. Enligt dessa avtal kan arméchefen häva anställningen utan uppsägningstid om kontingenten avlöses, upplöses eller inskränks eller om ändrad organisation av kontingenten anbefalls. Sådan avtalsuppsägning blev nödvändig i samband med att den svenska militära kontingenten på Cypern på begäran av FN reducerades med 200 man vid mitten av januari.

Jag vill erinra om att numera ingen kan skiljas från sin civila anställning på grund av tjänstgöring i svensk FN-

styrka. De som inte lämnat sin anställning i Sverige kunde således omedelbart återgå till denna. Detta var fallet med huvuddelen av personalen. För att underlätta civilianställning av personalen i övrigt kontaktade militära myndigheter länsarbetsnämnder för att söka uppnå förtur vid anställning. Vid I 4 anställdes socialkuratorer för att under avrustningsperioden hjälpa enskilda befattningshavare att lösa ekonomiska, sociala och medicinska problem som uppstod i samband med uppsägningen från FN-tjänsten. Det visade sig att sammanlagt ett 20-tal man behövde hjälp. Enligt uppgift från arméstabens FN-avdelning har dessa förklarat sig nöjda med de åtgärder som vidtogs.

Eventuella personalproblem i samband med att Gaza-bataljonen avvecklas med början omkring den 15 februari i år kommer att behandlas på samma sätt som vid minskningen av Cypern-bataljonen.

Vidare anförde:

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Jag är väl medveten om att de gällande bestämmelserna — vilka återfinns i kungl. brev av den 14 december 1963 — ger chefen för armén möjlighet att utan uppsägningstid uppsäga personalen i ett sådant fall som vid minskningen av Cypern-bataljonen. Jag anser dock att dessa bestämmelser inte är skäliga. Den som antagits som frivillig till tjänstgöring vid en FN-bataljon räknar med att tjänstgöringstiden skall ha en varaktighet av minst sex månader, vilket han också bundit sig för. Det stora flertalet av dem som tagit denna anställning har ordnat sina anställnings- och arbetsförhållanden här hemma med hänsyn till detta.

Vid en ordinarie bataljons avlösning erhåller personalen ungefär två månader före hemresan besked om tiden för anställningens upphörande. Denna frist torde vara nödvändig för att personalen

Svar på fråga ang. bestämmelserna om uppsägning av svensk militär FN-personal

skall hinna dels ordna sina anställningsförhållanden i Sverige, dels avveckla sitt arbete på tjänstgöringsorten.

Den beslutade inskränkningen av Cypern-bataljonen kom mycket oväntat för personalen därnere; vilka som skulle åka hem blev enligt uppgift inte bestämt förrän dagen före julafton, och de som var förlagda längst bort på bataljonens område fick besked först efter jul. Tiden för avresan var vid denna tidpunkt inte bestämd, men alla skulle redan den 15 januari vara klara för hemresa.

Jag har velat redovisa detta för att visa vilken kort tid personalen hade till sitt förfogande. Det torde också föreligga stora svårigheter att så långt från hemlandet och på den korta tid som stod till buds ordna anställningsförhållanden i Sverige — förbindelserna är ju inte de bästa i samband med en högtid, och det förekom många helgdagar mellan tiden för beskedet och tiden för avresan.

Det har visat sig — vilket också försvarsministern nämnde — att ett tjugotal behövde hjälp för att skaffa arbete. De som tar anställning vid FN-bataljonerna under vintertid kommer i stor utsträckning från Norrland, där arbetstillgången då är sämre än i övriga landet. De kommer nu hem under den sämsta tiden på året och får svårt att skaffa en skälig inkomst. Jag anser därför att den tid som stod till buds var för kort; man borde tagit mer hänsyn till den skrivelse som chefen för kontingenten på Cypern den 7 januari sände till chefen för armén och i vilken han hemställde att en månadslön måtte utbetalas till personalen efter kontraktstidens utgång såsom uppsägningslön. Denna skrivelse lämnades helt utan avseende. Jag anser att den borde ha behandlats något mer välvilligt.

Herr talman! Jag har velat ta upp detta för att få uttrycka en förhoppning om nya bestämmelser, som ger större möjlighet för personalen att söka sig en

anställning och komma hem under ordnade förhållanden. Jag tror att det också för den framtida rekryteringen av FN-kontingenterna skulle vara av mycket stor betydelse att sådana förmånligare bestämmelser åstadkoms.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Endast några få ord. Denna inskränkning av **personalstyrkan**, som naturligtvis kom mycket olägligt för personalen, var beordrad av FN och sammanhänge med Förenta Nationernas dåliga finanser. Det är klart att vi försöker göra avvecklingskostnaderna så låga som möjligt, eftersom det är FN som skall betala dem. Vi har inte ansett oss ha någon rätt att utbetala månadslöner sedan tjänsten har upphört. I praktiken har det så långt jag vet, som väl är, visat sig att i nästan samtliga fall — undantagna är ett eller två — har det kunnat gå att klara upp såväl frågan om anställningen som de många andra problem som uppstått. När Gaza-bataljonen nu kommer hem i mitten på februari, har den haft en längre tid på sig, och vi kommer att vidta samma åtgärder eller kanske om möjligt ännu effektivare åtgärder sedan vi nu har fått erfarenhet av hur en sådan avveckling skall gå till.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Jag är mycket tacksam för försvarsministerns senaste inlägg, i vilket han omtalar att man nu gett personal längre uppsägningstid. Om man inte kunde betala ut en månadslön, borde man i alla fall ha efterskänkt det traktamente som personalen tvingades återbetala vid hemkomsten. Enligt bestämmelserna utbetalas traktamente i förskott till personalen därnere, och när denna sedan kom hem till Sverige fick den avdrag på lönen för det traktamente som hade utbetalats. Enligt uppgift var det vissa som när de lämnade sin tjänst endast fick

Svar på fråga ang. stölderna av undervisningsmateriel och skadegörelsen på skolornas inventarier

behålla 7 kronor efter verkställt avdrag för det traktamente som tidigare hade utbetalats.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. stölderna av undervisningsmateriel och skadegörelsen på skolornas inventarier.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs har frågat chefen för justitiedepartementet, om han anser att stölderna av undervisningsmateriel och den årligen för staten allt kostsammare skadegörelsen på våra skolors inventarier som utförs av vissa elever kan få fortgå utan att de skyldiga på något sätt tillrättavisas.

Eftersom frågan avser skolväsendet, ankommer det på mig att besvara den.

Elev som har begått någon gärning av det slag som herr Nilsson nämnt skall enligt gällande regler bli föremål för ingripande från samhällets sida. Jag vill hänvisa till bestämmelserna i skolstadgan om åtgärder för elevs tillrättaförande och till barnavårdslagen. I fråga om elev som fyllt 15 år kan även brottsbalkens bestämmelser om påföljder bli tillämpliga.

I den utsträckning det klarläggs vem som begått en viss gärning tillämpas självfallet de regler som jag här hänvisat till.

Vidare anförde

Herr NILSSON i Agnäs (h):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Edenman för svaret på min fråga, som jag hade riktat till justitieministern, eftersom den delvis berörde tjuvnad och dess påföljd eller bestraffning. Men

eftersom det rör förseelser som sker i skolan, förstår jag det riktiga i att frågan besvaras av ecklesiastikministern.

I anledning av svaret vill jag nämna att jag något känner till gällande regler och att jag kan läsa skolstadgan och barnavårdslagen om elevs tillrättaförande. Jag undrar dock om reglerna kan tillämpas och om det är nog.

Vad gäller anledningen till min fråga hänvisar jag till de uppgifter, som återkommer allt oftare i pressen om skadegörelser i skolorna. Man skriver om vandalism — och det torde vara riktigt enligt ordets hävdvunna betydelse. Men jag tycker att det vore dags att lägga bort det ordet, eftersom vandalerna enligt många historiker visst inte var värre än andra folk eller moderna stater när de under sina härtåg utförde förstörelser. De hade en mening med sina ingrepp, men det som i växande utsträckning förekommer i svenska skolor är något som ter sig helt meningslöst. Vilken vinst eller glädje kan det ligga i att slå sönder toaletter, fönster och bänkar, att bryta ned väggar och skända konstverk?

Därtill kommer uppgifter om enligt min mening grova stölder i skolorna. Ett enda läroverk uppges sålunda ha fått köpa nya bandspelare för 38 000 kronor. Det sägs att det är populärt »att lägga sig till med» audiovisuell materiel. Vad innebär då uttrycket »att lägga sig till med»? Tydligt är det detsamma som i den gamla, jag höll på att säga, onda tiden kallades att stjåla.

En skola »har blivit av med» musikinstrument för 2 250 kronor, läser jag. Det innebär tydligen att musikinstrumenten blivit stulna, att man inte sett dem mer på skolan. Kanske ljuder gitarrerna i stället i något gnälligt popband. Man stjälar också kameror, dyrbara projektorer och konstverk.

Jag frågar: Uppspåras de skyldiga? Kan de föras till rätta? Är det fråga

Svar på fråga ang. rätt för i USA fränskilda svenskar att ingå nytt äktenskap i Sverige

om några notoriska kriminella element bland eleverna eller är det många elever som gör sig skyldiga till sådana stölder? Hur blir det med påföljderna? Kan denna brottslighet undvikas? Om svaret är ja: varför fortsätter den att öka? Och vem betalar värdet av det stulna?

Då det gäller den direkta skadegörelsen i olika former påstås det att man känner till att denna för 1965 skulle förorsaka kostnader på en halv miljon kronor. Samtidigt som detta sker måste vi säga nej till en utbyggnad av skolan därför att vi inte har pengar. Man måste fråga sig, om vi har råd att bygga nya toaletterum i de sönderslagnas ställe och låta dem sönderslås på nytt eller om det inte måste bli fråga om en ändring. Det är ju ändå skattebetalarna som får svara för dessa kostnader och de bör ha rätt att säga sitt ord i denna sak. Jag tror att ersättningskyldigheten borde betonas mera än vad som nu är fallet.

Den fråga vi här diskuterar gäller till slut mycket mer än pengar, nämligen trivseln i skolan — trivseln för dem som vill leva ordentligt. Den gäller lärarnas nerver och arbetsro, skolans möjlighet att fungera och fylla sin uppgift. Frågan gäller också hela vårt samhälles fortbestånd. Hur skall det gå om vågen av brott i skolan tillåtes stiga? Det är ännu inte någon lavin; jag vet att de flesta ungdomar är ordentliga, men jag vet också att svårigheterna är störst i tätorterna och att befolkningsströmmen går dit. Morgondagens barn skall alltså i större utsträckning än nu gå i skola i de miljöer där laviner kan väntas.

Hur skall vi kunna skapa respekt för lagen och förvänta oss att lagen efterlevs av vuxna människor, om de unga inte kan visas till rätta och om tjuvnad i skolan inte leder till påföljder som gör att den inte upprepas?

En talare i remissdebatten — ty-

vär inte på TV-tid — herr Gustafsson i Borås, sade: »Vilken medicin har regeringen för att hejda den stigande brottslighetskurvan?» Det ligger samma undran bakom min enkla fråga. Jag tror att ecklesiastikministern har samma uppfattning som många av oss andra medborgare, nämligen att krafttag behövs, men det skulle också ha varit av intresse att höra justitieministerns uppfattning. Det är ju ändå han som främst svarar för rättsvården och rättslagstiftningen i Sverige.

Det är framför allt inte min mening att klaga på ungdomen. Den är nog inte sämre nu än förr. Avsikten är att än en gång rikta uppmärksamheten på att det måste vara något fel med vår samhällsplanering när det mitt i välfärden kan finnas ett växande antal människor som är så olyckliga att de stjälar »gymnastiksalsinredningar» i skolan och slår sönder banker och dörrar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. rätt för i USA fränskilda svenskar att ingå nytt äktenskap i Sverige

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Nordgren har frågat mig, om jag har för avsikt att, som han uttrycker sig, »justera den brist i giftermålsbalken som föranleder att svensk man, som varit gift i USA och där erhållit skilsmässa, inte äger rätt att ingå nytt äktenskap i Sverige, detta trots att hans f. d. fru är omgift».

Vad herr Nordgren tydligen avser hänför sig till våra internationellrättsliga bestämmelser på området. I lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption uppställs vissa villkor för

Svar på fråga ang. undanflykt från betalning av böter för falskdeklaration

att en dom på äktenskapsskillnad som har meddelats utomlands skall vinna erkännande i Sverige. Dessa bestämmelser är liksom vår internationella familjerättslagstiftning i övrigt föremål för översyn av familjerättskommittén. Frågor av det slag som nu har berörts har också uppmärksamats av kommittén. Bl. a. skedde år 1964 på kommitténs förslag en viss utvidgning av möjligheterna att erkänna utländsk dom på äktenskapsskillnad genom den då antagna lagen om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall. Förslag till ytterligare ändringar i samma riktning kan väntas. Jag kan också tillägga, att Sverige deltar i internationellt arbete på en konvention om erkännande av utländska domar på hem- och äktenskapsskillnad.

Vidare anförde

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret på min fråga.

Frågan är, som framgår av dess formulering, föranledd av det märkliga förhållandet att en svensk man, som varit gift i Amerika och där erhållit skilsmässa, förvägrats att få gifta om sig sedan han flyttat tillbaka till Sverige, trots att hans f. d. hustru redan är omgift i Amerika. Det märkliga förhållandet synes även föreligga att om det hade gällt den kvinnliga kontrahenten hade enligt svensk lag intet hinder förelegat. Om vederbörande man tar sin nuvarande fästmö med sig över till Amerika och gifter sig därstädes, godkännes hans skilsmässa här i Sverige. Vederbörande kan emellertid i det fallet åtalas och bestraffas för bigami.

Detta och en del andra förhållanden i den svenska lagstiftningen på dessa områden, som kan sätta den svenske mannen i en egendomlig, diskriminerande särställning, gör — speciellt nu när kontakterna över gränserna har

ökat — att 1904 års lag och även vissa efter den tidpunkten tillkomna lagar beträffande äktenskap, skilsmässor m. m. synes behöva en grundlig översyn. Detta är exakt vad statsrådet har utlovat i svaret. Statsrådet har dessutom meddelat att den kommitté som arbetar med dessa frågor har uppmärksammat problemen och att förslag i den riktningen kan väntas.

Jag ber därför att än en gång få tacka statsrådet för det positiva svaret och hoppas att förslag snart kommer på riksdagens bord.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på fråga ang. undanflykt från betalning av böter för falskdeklaration

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**, som yttrade:

Herr talman! Herr Gustafsson i Borås har frågat mig vilka åtgärder jag vill vidtaga för att komma till rätta med falskdeklarationer, som håller sig undan till dess preskriptionstiden utgått för att därigenom undgå att betala ådömda böter. Som svar får jag anföra följande.

I princip bör de som har dömts för falskdeklaration i verkställighetshänsende behandlas på samma sätt som andra lagöverträdare. Herr Gustafsson har särskilt tagit upp frågan om preskription av ådömda böter. Jag vill då hänvisa till att i direktiven för skattestrafflagsutredningen preskriptionsfrågor särskilt har nämnts bland de frågor som bör uppmärksammas under utredningsarbetet. I detta sammanhang vill jag erinra om att önskemålet om smidiga och effektiva exekutiva åtgärder var en vägledande synpunkt vid förstatligandet av exekutionsväsendet. Jag räknar med att denna reform skall komma att ge goda resultat i framtiden, bl. a. i form av en effektivare bötesindrivning.

Svar på fråga ang. undanflykt från betalning av böter för falskdeklaration

Vidare anförde:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag är fullt medveten om att den fråga jag har fört på tal är mycket svår att komma till rätta med, men den borde inte vara oövertvinnelig.

Om en person anträffas före ett bestämt klockslag kan han få böta avsevärda belopp för falskdeklaration enligt domstolsutslag, men om han kan hålla sig dold till efter det klockslaget, så att delgivning av stämning inte kunnat ske, kan han faktiskt utan vidare skratta polis och myndigheter i ansiktet. Hans förseelse är preskriberad.

Så är förhållandet med ett nu aktuellt fall, som är refererat i Sydsvenska Dagbladet denna månad. En gång tidigare har samme person lyckats med samma sak. Han dök då upp dagen efter det att preskriptionstiden för brottet utgick. Kan mannen nu klara sig till den 9 februari, slipper han undan böter på mellan 60 000 och 70 000 kronor.

Jag har svårt att tänka mig att det inte skall vara möjligt att få till stånd en sådan ordning, att stämning med laga verkan skall kunna delges en sådan person, även om han håller sig undan. Det är — om jag får uttrycka mig så — ganska snopet att polisen skall jaga personer i flera månader för att till sist få konstatera att man inte lyckats få tag i vederbörande förrän det är för sent, alltså med andra ord när han själv vill.

Det är inte min sak att presentera förslag till framkomliga vägar för att komma till rätta med detta problem som är nog så omfattande. Men jag har med utgångspunkt från detta konkreta fall velat påvisa det för rättskänslan otillfredsställande i att falskdeklarationer gång efter annan skall kunna gäcka samhället och de myndigheter som har att övervaka en rättvis beskattning. Att den som är skattskyldig enligt lag skall betala skatt är väl en ordning som vi alla vill och måste värna om. Undan-

tag från regeln kan endast motiveras med nedsatt skatteförmåga.

Jag tackar statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret som jag tycker är ganska tillfredsställande. Det visar att en lösning tydligen kommer att genomföras.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag ber att få rikta kammarens uppmärksamhet på att herr Gustafsson i Borås i sitt anförande nyss berörde en helt annan sak än den han tagit upp i den till mig ställda frågan. Denna fråga gällde preskription av ådömda böter. Nu talar herr Gustafsson enbart om preskription av åtal. Det är en helt annan sak. Den som har blivit dömd till böter kan inte gärna undgå påföljderna, om han har tillgångar i landet. I det aktuella fallet var det tydligen fråga om någon som ännu inte var dömd. Hur vet då herr Gustafsson att det kan bli fråga om det belopp som herr Gustafsson angav? Det räcker ju inte med att herr Gustafsson dömer i saken.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! I det aktuella fall som jag åberopat här får man veta, att det gäller en person som har stora chanser att slippa betala böter på 60 000—70 000 kronor för falskdeklaration. Den 9 februari är tiden ute. Om polisen inte innan dess lyckats få tag i honom går han fri.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Herr talmannen meddelade, att herr Nilssons i Östersund fråga angående fördelningen av lokaliseringsstödet mellan olika län inom norra stödområdet icke komme att besvaras vid dagens sammanträde.

§ 7

Svar på fråga ang. handläggningen av besvärssärenden avseende statligt bostadsstöd åt innehavare av jordbruksfastighet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Lindström har frågat, om det sker något samråd mellan inrikes- och jordbruksdepartementen vid handläggning av besvärssärenden angående statligt stöd till nybyggnad eller förbättring av bostad åt innehavare av jordbruksfastighet.

Ärende som faller inom två eller flera departements verksamhetsområden skall enligt departementsstadgan handläggas inom det departement, till vilket ärendet huvudsakligen hör, och beredas i samråd med cheferna för det eller de övriga departementen.

Besvärssärenden angående bostadslån eller förbättringslån handläggs inom inrikesdepartementet. Avser ärendet byggnad på jordbruksfastighet bereds det gemensamt med chefen för jordbruksdepartementet om jordbrukspolitiska bedömningar kan inverka på avgörandet. I sådana ärenden har yttrandena inhämtats av lantbruksnämnd och ofta även av lantbruksstyrelsen.

Vidare anförde

Herr LINDSTRÖM (s):

Herr talman! Efter den stora inventeringen av åldringsbostäder i detta land har åtminstone lantbruksnämnden i mitt hemlän drabbats av en formlig syndafloed av bostadsremisser från länsbostadsnämnden, vilka remisser vi skall bedöma ur synpunkten av jordbrukets rationalisering. Det är klart att detta har ställt oss inför problemet att tjäna praktiskt taget två herrar. Detta skall ju enligt skriften inte vara lätt, och det är det sannerligen inte heller.

Anledningen till att jag framställt

denna fråga nu är att vi visste att det för närvarande ligger några besvärssärenden hos Kungl. Maj:t, till vilka lantbruksnämnden har tagit ställning och i vilka den har fått stöd av lantbruksstyrelsen.

Beträffande de fastigheter, som det i de allra flesta fall är fråga om, finns det mer eller mindre jord och skog, som jordbruket skulle behöva för sin rationalisering. Till övervägande del gäller det äldre människor som inte har kunnat sköta jorden, och vi har därför ansett att det vore bra om de kunde få besked om att ifall de låter avstycka hus och tomt och ställer jord och skog till disposition för jordbrukets rationalisering, så finns det inte något som hindrar en upprustning. Vi har kallat detta för tredje graden. Jag vet inte om det kan tänkas strida mot lag och förordning, men vi har funnit att det är en framkomlig väg.

Det är emellertid klart att det uppstår mycket missnöje. I ett fall hade de gamla inte skött sin jord på flera år. Själva var de villiga att avstå från jorden, men vid nästa besök hos de gamla visade det sig att deras barn hade sagt, att de inte borde avhända sig den. Då bad lantbruksnämndens representanter dem att låta avstycka några fritidstomter, men de var inte nöjda med detta utan önskade använda alltihop som strövområde. Hur skall det se ut här i landet när befolkningen uppgår till 8—9 miljoner, om alla skall ha 40—50 ha till strövområde? Då finns det inte mycket kvar av vårt avlånga land. Jag tackar statsrådet för svaret, ty det inger åtminstone ett visst lugn.

Herr talman! Låt mig ta upp ytterligare en fråga som i någon mån sammanhänger med den nyss berörda, nämligen det fall då människor som innehar små jordbruk har fått fast anställning och inte kan sköta jordbruket och därför uppsöker lantbruksnämnden och erbjuder sig att sälja jord och skog för att nämnden skall kunna

Svar på frågor ang. åtgärder mot barnmisshandel

komplettera andra jordbruk. Ibland har dessa människor, som ofta är i sina bästa år, byggt eller förbättrat så att de har en riktigt bra bostad. Men när lantbruksnämnden hos länsbostadsnämnden begär relaxering för den skuld på jord och skog som åvilar fastigheten går det inte. Ätminstone gäller detta några besvärliga fall som vi i vår nämnd hade att brottas med, där skuldbördan var rätt blygsam i förhållande till den nya bostadens fastighetsvärde. Vi har fått vänta länge för att få besked härom. Först efter rätt hård påtryckning har länsbostadsnämnden till sist medgivit relaxering. Jag känner emellertid till ett fall där vederbörande hade bekostat barnens utbildning och därför inte kunnat göra amorteringar på sin skuld. Vederbörande framhöll då för lantbruksnämndens tjänstemän, att när det låg till på det sättet var det lika bra att han behöll jorden. Han skulle därmed ha satt in en sprängkil i det rationaliseringsarbete som vi var mitt uppe i.

Jag tror att det skulle vara tacknämligt om vi kunde få någon sorts tumskruv på de bokstavsträlar och paragrafryttare, som bromsar i dylika frågor.

Herr talman! Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på frågor ang. åtgärder mot barnmisshandel

Ordet lämnades på begäran till

Statsrådet fru LINDSTRÖM, som yttrade:

Herr Nihlfors har frågat socialministern, om han kan ge besked om möjligheterna att förstärka skyddet för barn mot misshandel från föräldrarnas sida genom lagstiftning eller på annat sätt och om han i så fall ämnar vidtaga åtgärder i detta hänseende. Vidare har

herr Hedin frågat socialministern när förslag om åtgärder mot barnmisshandel kan beräknas från den utredning som tillsatts i anledning av motioner vid förra årets riksdag.

Enligt fastställd fördelning av ärendena inom socialdepartementet ankommer det på mig att besvara frågorna.

Lagbestämmelser till skydd för barnen finns bl. a. i föräldrabalken, barnavårdslagen och brottsbalken.

I anledning av motioner till 1965 års riksdag om åtgärder för att förhindra barnmisshandel yttrade allmänna beredningsutskottet i sitt utlåtande nr 26, som riksdagen godkände, att en undersökning med anlitan av bl. a. medicinsk, psykologisk och sociologisk expertis bör granska de fall av barnmisshandel som är kända och att de psykologiska faktorernas och miljöfaktorernas roll i detta sammanhang bör utredas för att ge fastare underlag åt praktiska åtgärder av olika slag. Utskottet berörde även möjligheten av ett utökat sekretesskydd för dem som anmäler misstanke om barnmisshandel, erinrade om att frågan om en allmän anmälningsplikt i likhet med den man har i Danmark har studerats inom justitiedepartementet och ansåg att jämväl frågan om en omprövning av rätten att aga skulle kunna komma att aktualiseras av den förordade undersökningen.

Sedan någon tid pågår inom justitiedepartementet en översyn av vissa paragrafer i föräldrabalken. Såsom anges i propositionsförteckningen kommer proposition med ändringar i balken att föreläggas vårriksdagen. Ett förslag till ändring av 6 kap. 3 §, som handlar om föräldrars tillrättavisande av sina barn och uppfostringsmedel därvidlag, håller på att utarbetas.

I samband härmed övervägs att införa en bestämmelse om allmän anmälningsplikt i barnavårdslagen.

Vidare har Kungl. Maj:t den 1 oktober 1965 givit medicinalstyrelsen i uppdrag att verkställa en undersök-

Svar på frågor ang. åtgärder mot barnmisshandel

ning beträffande barnmisshandel med beaktande av vad allmänna beredningsutskottet förordat i sitt nyssnämnda utlåtande. Medicinalstyrelsen har därefter genom sin försöksverksamhet med patientstatistik i den s. k. Uppsalaregionen och i Malmö stad registrerat antalet barnolycksfall som kommit under sjukhusbehandling år 1964 och konstaterat möjligheten av att med specialbearbetning av diagnoserna få fram närmare data, att användas i arbetet på att inringa förekomsten av barnmisshandel. För detta ändamål jämte övriga utredningsuppgifter i sammanhanget har medicinalstyrelsen tillkallat sex sakkunniga under ordförandeskap av professor Rolf Zetterström. När resultatet av deras arbete kan väntas är det för tidigt att yttra sig om.

Till sist kan nämnas att socialstyrelsen utarbetat en publikation, som inom kort utkommer, med råd och anvisningar för hur de barnvårdande myndigheterna skall kunna upptäcka och ingripa mot barnmisshandel.

Sammantagna är dessa åtgärder ett uttryck för hur allvarligt regeringen ser på fallen av barnmisshandel och hur inställd den är på att angripa denna upprörande företeelse på bred front.

Vidare anförde:

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet fru Lindström för det svar, som hon här lämnat och som gäller en fråga som mycket har upprört stora delar av svenska folket.

Det är inte första gången som vi haft att göra med fall av barnmisshandel av grövsta slag. Det har via läkare och sjukhus — kanske också på andra sätt — titt och tätt kommit rapporter om otäcka misshandelsfall, vilka ibland t. o. m. har fått dödlig utgång. Tyvärr har vi också kunnat konstatera att vår lagstiftning på området sådan den nu

är utformad inte ger tillräckliga möjligheter att ingripa.

Som statsrådet nämnde var denna fråga före i våras. Jag har tagit reda på att det var den 6 april som riksdagen i enighetens tecken och utan ett ord till debatt beslöt att hos Kungl. Maj:t begära en utredning angående barnmisshandel. Tyvärr har den dröjt, och fråga är om den inte förrän först nu kan anses vara i gång på fullt allvar. Jag skall inte gå närmare in på problemet med denna fördröjning — jag vet att herr Hedin som tidigare motionär kommer att ta upp den saken. Jag vill bara stryka under att min personliga uppfattning är att den rättsenliga agan inte längre kan tolereras. Med hjälp av de nuvarande rättsreglerna kan mycken misshandel juridiskt inte bevisas vara annat än aga, som alltså skulle vara tillåten.

Kammarens ledamöter kanske erinrar sig den brutala misshandeln av en liten pojke för några år sedan. Han stängdes in i en potatislår, och hans fingrar blev fördärvade under den misshandel som han utsattes för. I rätten förekom sedan en lång diskussion hurvida inte denna misshandel i alla fall var att betrakta som aga, som alltså kunde tolereras därför att den skedde inom hemmet. Sådana exempel visar att denna fråga måste angripas med största skyndsamt.

Den undersökning, som SIFO nyligen verkställt och som publicerats i dag, kanske för många är uppseendeväckande, därför att det verkar som om en majoritet av svenska folket i alla fall tycker — trots vad som skrivs i pressen — att aga skall vara tillåten. Men jag tror att folk i allmänhet uppfattar inte ordet aga på det sätt som vi gör, när vi följer denna fråga litet närmare i dess detaljer, såsom när vi konfronterras med otäcka intriörer, t. ex. misshandel av spädbarn, vilkas armar och ben kan brytas mycket lätt av oförståndiga och brutala föräldrar.

Svar på frågor ang. åtgärder mot barnmisshandel

En fråga, som i svaret beröres helt kort men som var föremål för diskussion här i kammaren redan hösten 1964, gällde möjligheterna att skydda den som anser sig absolut nödsakad att anmäla att misshandel av ett litet barn pågår i ett hem. Genom sitt ingripande, som får sägas vara tacknämligt, kan anmälaren komma att utsättas för represalier från misshandlaren, som nog är en person som också kan tänkas vilja skada den som anmäler honom. I svaret talas om en allmän anmälningsplikt, och det är möjligt att man i det sammanhanget kan få bestämmelser som ger skydd för den som anmäler. Jag vore tacksam om därvidlag ett besked kunde lämnas av statsrådet.

Den broschyr, som har annonserats i tidningarna helt nyligen, tror jag blir till nytta — det vore väl underligt annars — men den kommer naturligtvis inte i händerna på de människor som vid tillfälle brutalt kan misshandla sina barn. Jag tror därför att vi måste försöka få alla massmedia att hjälpa oss i vår strävan att komma till rätta med dessa problem. Dagspressen har ju på senare tid verkligen ägnat sig åt att belysa dem, liksom radio och TV — TV kanske inte minst i kväll, då man enligt uppgift kommer att ge ett reportage som berör misshandel av barn. Jag hoppas att detta TV-reportage kommer att ses av så många som möjligt, som kanske då får sig en allvarlig tankeställare.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Också jag ber att få tacka statsrådet fru Lindström för svaret.

Det är egentligen ofattbart att misshandel av små barn över huvud taget kan förekomma. Men tyvärr har det ju visat sig att sådan misshandel inte är så ovanlig, och det var anledningen till att frågan togs upp förra året i olika motioner, bl. a. i en av fru Hultell i första kammaren och mig här i andra kammaren. Motionerna i sin tur föran-

ledde riksdagen att begära en utredning av det slag som statsrådet berörde i sitt svar.

Som herr Nihlfors påpekade var det den 6 april 1965 som riksdagen behandlade frågan om utredningen. Inte förrän den 1 oktober vände sig regeringen till medicinalstyrelsen och gav denna i uppdrag att verkställa utredningen, och först den 19 januari i år, efter det upprörande fall som togs upp i pressen den 16 januari, synes utredningen ha tillsatts och vara beredd att sätta i gång att arbeta.

Tycker inte statsrådet som jag att statens kvarnar i detta fall malt ovanligt sakta, i en så viktig fråga? Det rimmar inte riktigt med slutet av statsrådets svar, där det heter att regeringen ser så ytterst allvarligt på frågan.

När kan denna utredning då lämna förslag till åtgärder? Det var min fråga. Statsrådet säger att det är för tidigt att yttra sig om den saken. Det har jag en viss förståelse för, mot bakgrund av den redovisade utvecklingen. Men jag vill fråga: Har regeringen begärt att utredningen skall ske i form av en snabbutredning? Och om så inte är fallet, har statsrådet för avsikt att tillse att utredningen verkligen blir snabbt genomförd?

När det sedan gäller åtgärderna är jag väl medveten om att det är mycket svårt att säga, vilka åtgärder som det kan anses klokt och riktigt att vidtaga, och det är just därför som det är så angeläget att en utredning görs. Jag vill bara beröra ett par ting som statsrådet nämner i sitt svar.

Det första är frågan om anmälnings tvång. Jag hoppas verkligen att anmälnings tvång inte kommer att genomföras — jag tycker inte att ett sådant anmälnings tvång hör hemma i ett demokratiskt rättssamhälle, även om jag vet att man har det i Danmark. Det kan ge anledning till ett angiverisystem som blir mycket påfrestande för grannsamman.

Svar på frågor ang. åtgärder mot barnmisshandel

Det andra är agaparafrafen. Därvidlag vill jag hänvisa till att barnavårdsnämnden i Stockholm i remissyttrandet över motionerna förra våren var mycket tveksam huruvida det skulle innebära ett effektivt skydd för barnen att slopa agaparafrafen. Personligen anser jag att måttlig aga och barnmisshandel inte har ett dugg med varandra att göra. Däremot är det möjligt att ett tillrättaliggande av vad som menas med den aga föräldrarna har rätt att ge kan vara erforderligt. I övrigt anser jag absolut att man inte skall ta bort möjligheten för föräldrarna till aga i uppfostringssyfte. Självfallet skall eventuell aga ske på ett måttfullt sätt.

De åtgärder som jag för min del hoppas att utredningen kan komma att föreslå är framför allt av förebyggande art, t. ex. genom mödravårdscentralerna. Jag tror också på utbyggnad av institutionen med barnavårdsmän; därvidlag skulle man skanske kunna komma fram till något förslag.

Statsrådet fru LINDSTRÖM:

Herr talman! I svar på enkla frågor är det ju inte möjligt att hinna ange mer än konturerna av de problem och åtgärder som det refererats till. Jag kan därför inte nu gå in på alla de delfrågor som herrar Nihlfors och Hedin har rullat upp, utan jag skall bara göra några få kommentarer.

Till herr Nihlfors vill jag säga, när han yttrade att lagstiftningen ju inte ger helt tillräckliga möjligheter att ingripa, att jag nog för egen del har den uppfattningen, att nuvarande barnavårdslag ger tillräckliga befogenheter för barnavårdsnämnderna att ingripa mot barnmisshandel, bara barnavårdsnämnderna får kännedom om fallen. Vad som krävs är skärpt uppmärksamhet och en rask tillämpning av lagens bestämmelser, något som också kommer att framgå av socialstyrelsens kommande handledning.

Herrar Nihlfors och Hedin menade att »statens kvarnar mal långsamt» och pekade på att det tyvärr dröjt med utredningen, som först nu hade kommit i gång. Jag vill med anledning därav framhålla, att jag inte anser att vare sig Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen varit senfärdiga när det gäller att utföra riksdagens beställning om en utredning. Att utredningen har tillsatts först nu i januari, medan riksdagen beslutade om en utredning i april i fjol, beror på att man använt en annan metodik än den som herrarna räknar med, nämligen att först insamla visst tekniskt material åt utredarna i stället för att först utse utredare, som anskaffar detta tekniska material. Jag syftar närmast på statistiken över barnolycksfall i Uppsala-regionen och i Malmö stad, ett sjukvårdsområde, som omfattar sex län, hela eller delar av, och som motsvarar ungefär en femtedel av rikets sjukhuspotential.

Jag vill även påpeka, att de lagändringar vilka, såsom jag i förbigående nämnt, håller på att aktualiseras ju varit föremål för förberedelser en längre tid. Jag vågar därför hoppas och tro, att herrarna när ni hör denna katalog av åtgärder räknas upp vill medge, att det har arbetats på flera händer för att öka möjligheterna att förhindra att barn utsätts för misshandel.

Med anledning av de kommentarer, som herr Hedin gjorde både till frågan om en anmälningsskyldighet — jag föredrar denna term framför »anmälnings-tvång» — och till frågan om agaparafrafen, vill jag framhålla, att vi naturligtvis inte nu kan ta upp en remissdebatt om ändringsförslag, som ännu ingen av debattörerna sett. Detta måste sparas till ett tillfälle, när dessa förslag blivit framlagda.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Jag vill bara i all korthet anföra, att jag tror att man ändå

på många håll har svårt att ingripa från barnavårdsmyndigheternas sida. Att av-göra vad som är »klara fall» kan näm-ligen också vara svårt.

Avslutningsvis vill jag understryka, att jag tycker att regeringen på ett tidi-gare stadium kunde ha vänt sig till pressen för att redogöra för sina utred-ningsplaner. Trots allt vad som sagts tror jag ändå att det blivit en hel del brådskan under de allra senaste dagar-na för att få fram något som visar att något är på gång.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Statsrådet Lindström försvarade förhållandet att utredningen inte hade kommit i gång förrän så sent som den 19 januari och framhöll att förberedande arbete pågått vid sidan om denna utredning. Men detta hade inte hindrat att man tillsatt utredningen långt tidigare samtidigt som material insamlades. Utredningsmännen bör väl också få påverka insamlandet av ma-terialet. Det är ändå de som skall ta ställning till denna fråga.

Till slut vill jag, herr talman, bara påpeka att jag tycker att man i dessa fall kan se ett klart samband med trass-liga familjeförhållanden. Det figurerar i misshandelsfallen inte sällan en fäst-man eller man, som inte är far till barnet. Jag anser för min del att det på denna punkt föreligger ett klart in-direkt samband med översexualisering-en i vår tid. Jag vet inte om statsrå-det delar min uppfattning på denna punkt, men jag tror att detta är en ganska allmän mening.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Herr talmannen meddelade, att herr Wikners fråga angående persontrafiken på järnvägslinjen Sveg—Östersund icke komme att besvaras vid dagens samman-träde.

§ 10

Svar på frågor ang. vissa flygsäkerhets-åtgärder

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdeparte-mentet, herr statsrådet PALME, som yttrade:

Herr talman! Jag anhåller att i ett sammanhang få besvara herrar Rubins och Gustafssons i Borås frågor om olyckstillbud i den civila luftfarten.

Under år 1965 rapporterades till luft-fartsverket 13 händelser, som ansetts innebära risk för kollision mellan flyg-plan. Under år 1966 har rapporterats ett fall.

Jag vill — utan att på något sätt förringa det allvarliga i vad som inträffat — framhålla att det i flertalet rap-porterade fall inte förelegat kollisions-risk.

För att förbättra flygsäkerheten har genomförts och planeras betydande för-stärkning av flygtrafikledningen såväl materiellt som personellt. Hösten 1965 togs en ny kontrollcentral vid Arlanda i drift. Kontrollcentralen i Göteborg har utrustats med nya tekniska hjälpmedel och i Malmö pågår en omfattande upp-rustning av kontrollcentralen. I årets statsverksproposition föreslår regering-en ytterligare åtgärder för att effekti-visera flygtrafikledningen.

Vissa problem vid flygtrafikledningen är, framför allt i södra Sverige, f. n. huvudsakligen föranledda av det be-gränsade utrymmet i luften. Fr. o. m. den 10 mars i år kommer därför Malmö terminalområde att utökas ös-terut. Samtidigt kommer även Göte-borgs och Visby terminalområden att utvidgas. En svensk-dansk arbetsgrupp, den s. k. Sveda-gruppen, utreder frå-gan om en mera långsiktig lösning av luftrumsproblemen i Malmö—Köpen-hamnsområdet.

För närvarande är det brist på ut-bildade trafikledare. Förbättrade löne-förmåner, ändrade antagningsvillkor och vidgad utbildningskapacitet torde

Svar på frågor ang. vissa flygsäkerhetsåtgärder

emellertid ha förbättrat möjligheterna att rekrytera lämplig personal för trafikledarutbildning. Luftfartsverket räknar nu med att kunna besätta såväl tidigare vakanta tjänster som de 18, vilka föreslagits i årets statsverksproposition. Under februari och maj i år kommer dessutom sammanlagt 13 trafikledarelever att ha genomgått utbildningen vid trafikskolan och de kommer därefter att tjänstgöra vid trafikledningarna.

Jag vill försäkra herrar Rubin och Gustafsson att dessa frågor ägnas mycket stor uppmärksamhet såväl inom luftfartsverket som inom kommunikationsdepartementet.

Vidare anförde:

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Palme för svaret på min fråga — ett svar som jag dock i vissa stycken finner knapphändigt och inte fullt tillfredsställande ur flygsäkerhets-synpunkt. Allt fler av trafikflygets passagerare ställer i dessa dagar frågan: Vågar vi fortsätta flyga? Inte mindre än fjorton allvarliga tillbud har inträffat i luften sedan den 1 januari 1965. Nu senast, i mitten av januari, var det två SAS-plan av typen Convair Metropolitan med sammanlagt 83 personer ombord som höll på att kollidera i luftleden mellan Malmö och Stockholm. Ena planets förare berättar i en kvällstidning att det berodde på en lycklig tillfällighet att det inte blev en kollision, när planen med en sammanlagd hastighet av drygt 800 kilometer i timmen svepte förbi varandra. »Hade vi haft», uppger piloten, »exakt kontrakurs hade inget av planen kunnat väja. I själva verket hade vi knappast kunnat registrera katastrofen förrän den varit ett faktum.» Säkert minns alla också det katastroftillbud som inträffade i november 1964 — också i luftrummet över Skåne — då en frakt-

maskin på norrgående kurs höll på att kollidera med en DC 6 från Transair. De strök förbi varandra på bara ungefär 300 meters håll.

Den 12 december 1964 skrev pilotföreningen och trafikledareföreningen till berörda myndigheter, dock utan något större resultat. Vi kan således ännu i dag tyvärr konstatera, som jag förut nämnde, att ytterligare fjorton olyckstillbud sedan dess inträffat i luften.

Särskilt stora är olycksfallsriskerna i luftrummet över Skåne, som numera kan betraktas som en flaskhals för den svenska flygtrafiken. Trafiken från det övriga Sverige möter här trafiken från Norge och Finland och inte att förglömma en alltmer expanderande chartertrafik sydifrån, och dessutom de militära flygningarna, främst från Ljungbyhed, vilka inte lämnat tillräckligt stort utrymme åt den civila luftfarten.

Statsrådet Palme har delvis bekräftat de uppgifter som varit synliga i pressen att man från mitten av mars skulle göra trafikleden Stockholm—Malmö dubbelspårig från Småland och nedåt och att Bulltoftas terminalområde skall utökas österut. Den lösningen måste enligt min mening betraktas som synnerligen provisorisk. Det heter att man skall »låna luftrum» från militären. Hur kan man för resten låna luftrum? Är det flygvapnet som äger luftrummet och därmed bestämmer? Enligt det förslag som lagts fram skulle trafikflyget få disponera ytterligare luftrum före klockan 8 och efter klockan 16 vardagar och — hör och häpna så frikostigt — alla lördagar och söndagar under dygnets alla timmar. Vad innebär det egentligen för en flygpasagerare? Skall han behöva ringa till något slags upplysningstjänst och fråga om det bedrivs militära övningar eller inte? Riskerna för olyckstillbud kommer alltså att finnas kvar under vissa tider även efter mars — det måste ju

Svar på frågor ang. vissa flygsäkerhetsåtgärder

konstateras. Detta är ingenting mindre än en skandal.

Lika givet som det måste vara att flygvapnet får flyga när det vill flyga, lika givet måste det vara att den svenska allmänheten betjänas av ett trafikflyg, som är trafiksäkert, och inte utsätts för faror som kan undvikas. Enda sättet att nå detta mål i de olika flyginformationsregionerna är att dessa för- ses med ett — jag betonar *ett* — trafikledningsorgan för all luftfart, d. v. s. såväl civil som militär, precis som statsrådet Palme påpekar har skett på prov vid Arlanda.

Vidare anser jag att statsrådet Palme som nybliven kommunikationsminister bör ta initiativet till en utredning om förutsättningarna att skapa en helt fristående luftfartsinspektion för övervakning och kontroll av flygsäkerheten. Enligt min mening är det fullkomligt vansinne att luftfartsverkets tjänstemän utser en luftfartsinspektion, vars chef är byråchef i luftfartsverket. Var förekommer det för resten annars att ett organ kontrollerar den egna verksamheten?

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! De åtgärder i syfte att förebygga olyckor av ifrågavarande slag, som statsrådet Palme här redovisat, tycker jag är mycket tillfredsställande, och jag ber att få tacka för det beskedet.

Jag är fullt övertygad om att alla, som har med flyget att göra, vill göra allt för att öka säkerheten. Olyckor inträffar, och det kommer man väl aldrig ifrån. Den mänskliga faktorn gör sig ju alltid gällande, och naturens krafter är flyget kanske mer än någon annan kommunikationsform utsatt för.

Det var bara en sak i svaret som gjorde mig litet tveksam, om inte rent av ängslig. Statsrådet sade att man i flertalet av de fall som har rapporterats inte kan säga att det har förelegat någon kollisionsrisk. Jag är dock över-

tygad om att statsrådet inte har någon matematik i tankarna. Ett enda fall är ju ett för mycket. Det får inte hända, och det bör kunna undvikas, vad som inträffade den 11 denna månad och som skildras av flygkapten Sven Bertilsson i SAS: »Jag var på stigning ur en molnbank när det andra planet svepte förbi» — som här har nämnts, med hög hastighet. Piloten på det andra planet var lika överraskad och visste lika litet.

Jag har ingen anledning att här repetera herr Rubins inlägg, men jag hoppas att SAS' ledning tillsammans med luftfartsstyrelsen och statsrådet Palme finner utvägar att få dessa gång efter annan uppdykande olyckstillbud att upphöra. Det räcker, herr talman, om vi »gå mot döden var vi gå, vår väg bland dolda skiften», som det står i psalmen 549. Låt oss så långt möjligt slippa flyga mot den med en fart av 400 kilometer i timmen!

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Rubin klagade över att mitt svar var för knapphändigt. Nu skall, om man vill försöka följa kammarens tankegångar, svaren på enkla frågor vara knapphändiga. Jag tycker snarast att mitt svar var litet väl långt, men ämnets vikt gjorde att det fick den längden. Jag är i alla fall tvungen att ta upp ett par saker som herr Rubin har berört.

För det första har man sedan rätt länge ett särskilt formulär, på vilket piloterna rapporterar händelser som de anser kunna vara riskabla. Under 1950-talet rapporterades i genomsnitt 20 sådana händelser per år. I början av 1960-talet gick antalet rapporter ned till mellan 4 och 9. Ökningen 1965 hänger samman med den ökade flygverksamheten. Ingen kollision har under de senaste tio åren inträffat mellan civila motorflygplan, men 1963 inträffade en kollision mellan två segelflygplan.

Svar på frågor ang. vissa flygsäkerhetsåtgärder

Det var inte alls för att förringa allvaret i denna fråga som jag ville hävda att det, så långt undersökningarna beträffande dessa 14 fall framskridit, har visat sig att det i flertalet av dem inte varit någon verklig kollisionsrisk. Denna upplysning behövs för att nyansera bilden; man kan inte säga att det varit 14 mycket allvarliga tillbud.

Beträffande det senaste fallet, den 11 januari, är utredningen ännu inte slutförd, och jag vill inte yttra mig förrän sakkunnigrapporten föreligger.

Av dessa 14 fall hänför sig sju till Stockholms, fem till Malmös och ett till vardera av Göteborgs och Sundsvalls flyginformationsregioner. Det är alltså inte bara i Skåne som dessa fall inträffat.

Herr Rubin sade, att militären »lånat ut» luftrum. Därefter krävde han å ena sidan att militären skulle få flyga när den ville och å andra sidan att det civila flyget skulle få flyga när det ville. Här lånas inte luftrum. Men vi måste ha en civil flygförvaltning och en militär flygförvaltning, och mellan dem måste det förekomma en samordning. Det är det problemet gäller.

Det militära flyget har vissa speciella krav, vilket gör att det inte kan dirigeras exakt lika som det civila flyget. Tidigare förelåg det emellertid vissa oklarheter när det gäller samordningen av säkerhetsbestämmelserna för det militära flyget och för det civila flyget. Därför har det fastställts, att det civila flyget inom militärt luftrum och på militära flygfält från den 1 juli 1965 skall rätta sig efter de trafikledningsbestämmelser som chefen för flygvapnet meddelar i samråd med luftfartsstyrelsen.

Till sist, herr talman, vill jag säga att jag helt delar herr Gustafssons i Borås mening, att ett allvarligt tillbud är ett tillbud för mycket. Därför har man också försökt att systematiskt rusta upp kontrollcentralerna och trafikledarutbildningen, och man har även

vidtagit andra åtgärder som kan förbättra säkerheten i luften. I årets budgetarbete har åtgärder av den typen tillmätts särskilt stor vikt, och jag kan försäkra herrar Rubin och Gustafsson i Borås, att kommunikationsdepartementet och vederbörande myndigheter målmedvetet kommer att fortsätta sina strävanden att förbättra flygsäkerheten.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Kommunikationsministern försöker på allt sätt, bagatellisera denna fråga genom att säga att det inte kunnat konstateras att det förelegat någon kollisionsrisk. Jag vill påminna statsrådet om att fyra fall fortfarande ligger under utredning och att man alltså eventuellt tänkt sig att åtala vederbörande tjänstemän. Att det under året innan man började med dessa undersökningar kunde ha skett fler olyckstillbud än nu gör väl saken ännu mer beklämmande. Är det för övrigt så säkert att alla olyckstillbud rapporterats? Det är ju enskilda tjänstemän som kan komma att få sitta emellan.

Vad jag bad statsrådet om var att försöka verka för att civil och militär flygtrafik samordnas i en och samma luftledningscentral, precis som nu är fallet i Stockholm.

Jag tillåter mig citera vad Svensk pilotförenings ombudsman, Gösta Lindgren, sade i ett uttalande för en tid sedan:

»Trafikledningsorganisationen saknar tillräckliga resurser såväl personellt som materiellt. Oförmåga hos och motsättningar mellan luftfartsstyrelsen och flygvapnet har omöjliggjort en naturlig och nödvändig samordning av trafikledningen för all luftfart såväl civil som militär. Luftrummet över södra delarna av vårt land måste snarast i sin helhet övervakas av ett trafikledningsorgan. Aviserat 'lån av luftrum' och temporär breddning av Röd-ettan (som det kallas på flygmilitärt språk) be-

Svar på frågor ang. vissa flygsäkerhetsåtgärder

traktar jag som ett lappverk, som inte löser några problem. Statsmakterna måste överväga — i säkerhetens intresse — att snarast flytta flygvapnets utbildningscentrum för piloter från Ljungbyhed till ett mera ändamålsenligt 'luftrum' i vårt land. Under år 1965 inträffade inom den internationella luftfarten 4 kollisioner i luften mellan flygplan, varvid 94 människor dödades. Man kan förutse liknande allvarliga olyckor i vårt land om icke snaba och radikala åtgärder vidtas.»

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag tror att herr Rubin är ute på farliga vägar när han säger att man vill bagatellisera olycksriskerna i luften; den enda strävan jag har haft är att ge kammaren en korrekt redovisning av vad som hänt. Till denna korrekta redovisning hör att i en del av dessa fall har det icke — det har den verkställda utredningen visat — förelegat någon kollisionsrisk; det är allvarligt nog om en sådan har förelegat i några fall, men vi skall ha en korrekt redovisning av fakta.

Det är fyra fall som är under utredning. Det är nog, herr Rubin, litet riskabelt att säga att det talas om åtal mot vissa tjänstemän, när utredningen ännu pågår och den frågan alltså inte har aktualiserats och inte kan aktualiseras förrän utredningen är verkställd.

Slutligen vill jag säga att det hade varit positivt om herr Rubin hade tagit del av svaret. Då hade han kunnat konstatera att en upprustning av trafikledarutbildningen och av kontrollsystemet pågår. I denna upprustning ingår, som jag har sagt, en strävan till en effektivare samordning av den civila och militära luftfarten. Så länge vi har ett försvar måste det ju finnas en militär luftfart som måste ha möjlighet att uppehålla sig i luften. Det problem vi står inför är att åstadkomma en sådan samordning av den civila

och militära luftfarten att vi undviker olyckstillbud och naturligtvis också olyckor. Arbetet på att lösa det problemet pågår för närvarande, och jag tror att vi steg för steg kommer att nå resultat; en rad konkreta resultat har redan uppnåtts.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11

Justerades protokollen för den 19 innevarande januari.

§ 12

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 21, angående ytterligare avsättning av viss del av statens vinst från Luossavaara-Kiirunavaara aktieföretag till Norrlandsfonden och Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete.

§ 13

Föredrogs var efter annan och hänvisades till statsutskottet de å bordet vilande motionerna nr 172 och 173.

Vid föredragning av den å bordet vilande motionen nr 174, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Polisverket: Inköp av motorfordon m. m., hänvisades motionen, såvitt avsåg anvisande av anslag, till statsutskottet och i övrigt till allmänna beredningsutskottet.

Vidare föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 175—184;

till bevillningsutskottet motionen nr 185;

till bankoutskottet motionen nr 186; till lagutskott motionerna nr 187—192; samt

till allmänna beredningsutskottet motionerna nr 193 och 194.

Interpellation ang. hälsokontrollen av invandrad utländsk arbetskraft

§ 14

Föredrogs den av herr *Gustafsson* i Skellefteå vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående glesbygdernas speciella problem.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 15

Interpellation ang. hälsokontrollen av invandrad utländsk arbetskraft

Ordet lämnades på begäran till

Herr BERGLUND (fp), som yttrade:

Herr talman! Den utländska arbetskraftens ställning i vårt land har under senaste tid diskuterats intensivt såväl i riksdagen som i den allmänna offentliga debatten. Man har berört ett stort antal frågor bl. a. hur invandringen skall ske, hur olika humanitära aspekter skall kunna tillgodoses på bästa sätt och hur man skall kunna hjälpa den invandrade utländska arbetskraften att anpassa sig i vårt samhälle.

En sak som däremot i detta sammanhang inte kommit att beröras är frågan om de invandrades hälsotillstånd.

Spörsmålet har aktualiserats bl. a. av länsläkarorganisationen i Örebro län. Efter att ha gjort en hygienisk inspektion av de läger för jugoslaviska arbetssökande — de allra flesta arbetssökande — som finns anordnat i länet, har länsläkaren och länsveterinären tillrätt, att de arbetssökande, som vistas i och kommer att passera detta, erbjudes, nu och i framtiden, möjligheter till läkarundersökning av viss omfattning.

Samtliga där inkvarterade arbetssökande förklarade sig på förfrågan vara villiga att delta i en sådan undersökning.

En undersökning kom också till stånd. Därvid visade det sig att de flesta undersökningsfallen var relativt

friska; 21,5 procent av de undersökta (totalt undersöktes 143 personer) var emellertid behäftade med olika, mer eller mindre uttalade defekter eller sjukdomssymtom. Bl. a. befanns 4 personer vid lungröntgenundersökning ha sådana förändringar att akuta tuberkulösa förändringar inte kunde uteslutas.

Enligt min uppfattning är det synnerligen angeläget att statsmakterna, som ställt sig positiva till invandring av arbetskraft och som ju även föranstaltat om ifrågavarande uppsamlingsläger, vidtar åtgärder för att hjälpa de invandrade till hälsoundersökning och — i förekommande fall — läkarvård. De invandrade kommer ofta från länder där hälso- och sjukvård inte står på samma höga standard som i vårt land. Det kan därför inte uteslutas att en del av dem som kommer hit kan vara behäftade med sjukdomar av olika slag, t. ex. tuberkulos eller salmonellainfektion. En systematiskt genomförd läkarundersökning i samband med att invandrande arbetssökande anländer till Sverige måste ligga såväl i de invandrandes eget som i samhällets intresse. En sådan undersökning kan också vara av väsentlig betydelse för att avgöra i vilket slag av arbete som en utlänning kan eller bör placeras. I samband med invandringen bör också enligt min mening föreligga möjlighet för de invandrande att erhålla poliovaccinering, i den mån de inte tidigare erhållit sådan.

Vissa författningsstadganden finns beträffande vilka ersättningar som skall utgå till läkare som verkställer undersökning och behandling av flyktingar. Dessa taxor, som fastställdes 1957, är utomordentligt låga. Det kan därför icke vara lämpligt att dessa analogt tillämpas även beträffande utlänningar som kommit hit som arbetssökande och som vistas i särskilda för dem inrättade läger.

I samband med den avsedda planmässiga invandringen av arbetskraft till

Interpellation ang. de nya sedlarnas format

vårt land skall vårt land utomlands inrätta särskilda invandringskontor, som skall vara utlänningskontor behjälpliga med anskaffande av arbetstillstånd. Önskvärt vore att man redan i det sammanhanget föranstaltade om hälsoundersökning.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa följande frågor:

1. Är socialministern medveten om att den hälsoundersökning av den invandrade utländska arbetskraften, som är önskvärd såväl ur den enskilde utlänningsens som ur samhällets synvinkel, för närvarande inte är tillfredsställande ordnad?

2. Om så är fallet: Ämnar socialministern vidtagna några åtgärder för att få till stånd förbättrade möjligheter till sådan hälsokontroll antingen här i Sverige eller — i förekommande fall — i vederbörandes hemland?

Denna anhållan bordlades.

§ 16

Interpellation ang. de nya sedlarnas format

Ordet lämnades på begäran till

Herr LÖFGREN (fp), som yttrade:

Herr talman! Under senaste tiden har en omgestaltning av de svenska sedeltyperna genomförts. Det är fullt förståeligt att en utformning av våra sedlar kan vara angelägen ur olika synpunkter. En anpassning till nyare och rationellare framställningsmetoder måste accepteras, och den tekniska utformning, som enligt sakkunskapen kan motiveras av säkerhetsskäl, får också godtagas, även om olika meningar härvid gör sig gällande. Den konstnärliga utformningen är alltid en fråga om tycke och smak, och denna sida kan i detta sammanhang helt förbigås.

Från allmänhetens sida har en betydande

reaktion uppstått med anledning av de storlekar, som användes för de nya sedlarna, speciellt då av valörerna 50 kronor och 100 kronor. Mot dimensionerna av valörerna 10 kronor och 5 kronor finns säkerligen inte samma anledning till anmärkning.

Ganska snart efter det att de nya sedlarna av valören 50 kronor utkom kunde man iakttaga att dessa sedlar mycket ofta var skadade och allmänt sjaskiga, vilket säkerligen berott på det ur allmän sedelstorlek ovanliga formatet och eventuellt också på att papperskvaliteten ej är den bästa. Sedan valören 100 kronor utkommit har allmänheten mött nya formatproblem. Sedlarna passar dåligt i gängse plånböcker och börsar och en allmän olustkänsla har kunnat konstateras.

Det är fullt förklarligt om det förefinnes särskilda problem under den övergångstid, då såväl de äldre sedeltyperna som de nya användes, men man kan i detta sammanhang bortse från dessa bekymmer, eftersom de är av övergående art.

Jag är fullt medveten om att de olika nya sedelstorlekar, som kommit till användning, uppges vara valda med hänsyn till de blinda och personer med starkt försvagad syn. Skulle så vara att hänsynen till dessa medmänniskor ej kan tillgodoses på annat sätt än som nu skett, så skulle jag inte vilja ifrågasätta de nya sedeltypernas lämplighet, men efter samtal med företrädare även för de blinda har jag erfarit att andra lösningar mycket väl kunnat övervägas.

Med hänvisning till vad jag här anförd anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få rikta följande frågor:

1) Delar herr statsrådet min uppfattning om att formaten på de nya sedlarna är ur allmänhetens synpunkt olämpligt avvägda?

2) Finns det enligt herr statsrådets uppfattning inga andra möjligheter att

Interpellation ang. verkningarna av rationaliseringen inom postverket

tillgodose de synsvagas och blindas intressen än att acceptera de ur allmänhetens synpunkt olämpliga formaten?

Denna anhållan bordlades.

§ 17

Interpellation ang. verkningarna av rationaliseringen inom postverket

Ordet lämnades på begäran till

Herr LINDSTRÖM (s), som yttrade:

Herr talman! Den omfattande rationalisering som pågår inom postverket ställer stora krav på den personal, som skall planera och verkställa indragningen av de många poststationerna och ersätta dem med lantbrevbärare. Det smidiga handlaget och åtminstone ett minimum av hänsyn till de för den berörda allmänheten högst berättigade kraven på bibehållen servicestandard är tyvärr ej alltid till finnas.

Denna utan tvekan högst nödvändiga rationalisering möts med allmän förståelse om den sker i samförstånd med ortsbefolkningen och därigenom får förnuftiga lösningar, men om den genomförs efter diktat av någon byråkratisk tjänsteman blir missnöjet ofta stort. Det finns skrämmande exempel på det senare förfaringsättet.

Med hänvisning till förestående motivering anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande fråga:

Anser statsrådet att en betydande del av rationaliseringsvinsterna inom postverket skall ske till priset av en försämrad service för den berörda allmänheten?

Denna anhållan bordlades.

§ 18

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 195, av herr *Bengtsson* i Landskrona *m. fl.*, om kungörande av röstlängd,

nr 196, av herrar *Gomér* och *Jonasson*, angående motionsrätten i landsling,

nr 197, av herr *Hamrin* i Jönköping, angående statsrådets rätt att erhålla ordet vid kamrarnas överläggningar,

nr 198, av herr *Hermansson m. fl.*, om redovisningsskyldighet för bidrag till politiska partier,

nr 199, av herr *Larsson* i Luttra *m. fl.*, angående kommunal självstyrelse och demokrati,

nr 200, av herr *Magnusson* i Tumhult, angående rätten för ordförande och vice ordförande i kommunal församling att deltaga i förhandlingarna,

nr 201, av herr *Mundebo m. fl.*, om sänkning av rösträttsåldern,

nr 202, av herr *Nyberg*, angående formerna för riksdagens högtidliga öppnande,

nr 203, av herrar *Nyberg* och *Hamrin* i Jönköping, angående rätten att inge förslag till landstingsmöte,

nr 204, av herr *Bohman m. fl.*, om höjt anslag till Informationsverksamhet om Sverige i utlandet,

nr 205, av herr *Bohman m. fl.*, angående anslagen till försvarets anskaffnings- och anläggningsverksamhet,

nr 206, av herrar *Edlund* och *Oskarsson*, angående kostnaderna för utflyttning från Stockholm av vissa militära förband,

nr 207, av herr *Hermansson m. fl.*, angående de svenska insatserna för internationell biståndsverksamhet,

nr 208, av herrar *Nilsson* i Gävle och *Hector*, om militär avrustning,

nr 209, av herr *Regnéll m. fl.*, angående undervisningen i allmänna läroämnen vid försvarets skolor,

nr 210, av herrar *Svensson* i Kungälv och *Rimmerfors*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Upplysningsarbete rörande mellan-

folkligt samarbete och utrikespolitiska frågor,

nr 211, av herrar *Edlund* och *Oskarson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Yrkespedagogiska institut,

nr 212, av herr *Enskog m. fl.*, angående medicinsk teknik,

nr 213, av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*, om bibehållande av professuren i fotografi vid tekniska högskolan i Stockholm,

nr 214, av herr *Källstad*, angående utbildning genom radio och television,

nr 215, av herr *Lothigius m. fl.*, om statsbidrag till Grännaskolan,

nr 216, av herr *Martinsson m. fl.*, om inrättande vid karolinska institutet av en laboratur i perifer kärkirurgi,

nr 217, av herr *Mundebo m. fl.*, om undervisning i maskinskrivning i grundskolan,

nr 218, av herr *Ohlin m. fl.*, angående utbildningen av tandläkare,

nr 219, av herr *Ohlin m. fl.*, om höjning av vissa anslag till utbildning och forskning,

nr 220, av herr *Regnéll*, om höjt anslag till hälsovård för studenter vid Lunds universitet,

nr 221, av herr *Regnéll m. fl.*, om inrättande vid Lunds universitet av en professur i internationell rätt,

nr 222, av fru *Sjövall*, om inrättande vid karolinska institutet av en professur i fortplantningsendokrinologi,

nr 223, av fru *Sjövall m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Statens tekniska forskningsråd,

nr 224, av fru *Sjövall m. fl.*, om statsanslag till forskningsrådets samarbetsdelegation,

nr 225, av herr *Almgren m. fl.*, om räntefria förbättringslån för handikappades bostäder,

nr 226, av herr *Hector m. fl.*, om anslag för bekämpande av narkotikamissbruket,

nr 227, av fru *Heurlin m. fl.*, om höjda anslag till ungdomsvårdsskolorna, m. m.,

nr 228, av herr *Ohlin m. fl.*, om höjda anslag till kriminalvården,

nr 229, av herr *Rimmerfors m. fl.*, om anslag för studielitteratur till blinda,

nr 230, av fru *Ryding m. fl.*, angående reglerna för familjebostadsbidrag,

nr 231, av fru *Ryding m. fl.*, om ändring av bestämmelserna för de statliga bosättningslånen,

nr 232, av fru *Sjövall m. fl.*, om statsbidrag för hälsokontroll av barn,

nr 233, av fru *Skantz m. fl.*, om hyressubvention för handikappbostäder,

nr 234, av fru *Skantz m. fl.*, om psykisk hälsokontroll av barn och ungdom,

nr 235, av herr *Svenning m. fl.*, angående reglerna för familjebostadsbidrag,

nr 236, av herr *Bengtson* i Solna *m. fl.*, angående vägväsendets framtida finansiering,

nr 237, av herr *Bohman m. fl.*, angående Sveriges Radios verksamhet,

nr 238, av herr *Hedin m. fl.*, om höjt anslag till statens oljeskyddsråd,

nr 239, av herr *Oskarson m. fl.*, om höjt anslag till anskaffande av lotsbåtar,

nr 240, av herrar *Werbros* och *Jönsson* i Ingemarsgården, angående flygtrafikledningens organisation,

nr 241, av herr *Adamsson m. fl.*, om ett konst- och kulturhistoriskt regionmuseum för övre Norrland,

nr 242, av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*, om höjt anslag till företagareföreningarnas administrationskostnader,

nr 243, av herr *Björkman* och fru *Kristensson*, angående statsbidraget till utbildning av ungdomsledare i politiska organisationer,

nr 244, av herr *Carlshamre m. fl.*, om ändrad ordning för vissa anslagsuppförande i statsbudgeten,

nr 245, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, om höjda anslag till konstnärsstipendier m. m.,

nr 246, av herr *Hedlund m. fl.*, angående kostnadsfördelningen mellan stat och kommun,

nr 247, av herr *Jonasson m. fl.*, om

avveckling av den statliga dyrortsgrupperingen, m. m.,

nr 248, av herr *Josefson* i Arrie m. fl., angående skatteersättningen till kyrkliga kommuner,

nr 249, av herr *Lorentzon* m. fl., om anslag till Aktiebolaget Atomenergi för provborrningar i det s. k. Tåsjöområdet,

nr 250, av herr *Magnusson* i Borås m. fl., om försäljning till allmänheten av aktier i LKAB,

nr 251, av herr *Magnusson* i Borås m. fl., om försäljning till allmänheten av aktier i statliga företag,

nr 252, av fru *Nettelbrandt* m. fl., om vissa personalförstärkningar vid riksantikvarieämbetet,

nr 253, av herr *Nordstrandh*, om visst statsbidrag till föreläsningsverksamhet,

nr 254, av herr *Nordstrandh*, om höjt anslag till Bidrag till föreläsningsverksamhet m. m.,

nr 255, av herrar *Petersson* och *Öhvall*, angående förläggningen av LKAB:s huvudkontor,

nr 256, av fröken *Sandell* m. fl., om utredning angående folkrörelsernas arkiv,

nr 257, av herrar *Sjönell* och *Börjesson* i Glömminge, om höjt anslag till Bidrag till Svenska slöjdföreningen,

nr 258, av herr *Sjönell* m. fl., om höjt anslag till statens hantverks- och industrilånefond,

nr 259, av fru *Sjövall* m. fl., om höjt anslag till statistiska centralbyrån,

nr 260, av fru *Sjövall* m. fl., om höjt anslag till Ingeniörsvetenskapsakademien,

nr 261, av fru *Sjövall* m. fl., angående det svenska kärnenergiarbetet,

nr 262, av herr *Westberg* m. fl., om översyn av dyrortsgrupperingen,

nr 263, av herr *Bohman* m. fl., om vissa sparstimulerande åtgärder,

nr 264, av herrar *Dahlgren* och *Gustafsson* i Stenkyrka, angående tidpunkten för inlämnande av självdeklaration, m. m.,

nr 265, av herrar *Franzén* i Träkumla och *Gustafsson* i Stenkyrka, om skat-

telindring för företagare på Gotland och Öland, m. m.,

nr 266, av herr *Johansson* i Trollhättan m. fl., om översyn av bestämmelserna angående avdragsrätt vid taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt,

nr 267, av herr *Johansson* i Trollhättan m. fl., om översyn av arvs- och gåvobeskattningen,

nr 268, av herr *Johansson* i Trollhättan m. fl., om åtgärder för att förhindra kvarstående skatt för pensionärer,

nr 269, av herr *Josefson* i Arrie m. fl., om rätt till avdrag vid beskattningen för vissa driftslån inom jordbruket,

nr 270, av herr *Magnusson* i Borås m. fl., om rätt för arbetsgivare till skattefri avsättning till pensionsfond,

nr 271, av fru *Nettelbrandt* m. fl., angående beskattningen av utomlands verksamma svenska forskare,

nr 272, av herr *Nilsson* i Bästekille m. fl., om rätt till avdrag vid beskattningen för vissa kostnader för vattenvård,

nr 273, av herr *Ringaby* m. fl., angående ersättningen till ledamot av provningsnämnd,

nr 274, av herr *Svenning* och fru *Ekroth*, om undantag från allmän varuskaft för engångsemballage för sopor,

nr 275, av herr *Svenning* m. fl., angående rätten för villaägare till avdrag vid beskattningen för ränta å lån,

nr 276, av herr *Bengtsson* i Landskrona m. fl., om en matrikel över riksdagens ledamöter,

nr 277, av herr *Börjesson* i Glömminge m. fl., om lokaliseringsstöd till vissa delar av östra Götaland,

nr 278, av herr *Hedlund* m. fl., angående samhällets service i det norrländska inlandets glesbygder,

nr 279, av herr *Jonasson*, om inlemmande i det norra stödområdet av vissa kommunblock,

nr 280, av herr *Larsson* i Norderön m. fl., om viss differentiering av drivmedelspriserna,

nr 281, av herr *Lindström*, om avskaffande av ett- och tvåöringar,

nr 282, av herr *Magnusson* i Borås

m. fl., om begränsning av avsättningen till allmänna pensionsfonden,

nr 283, av fru *Sjövall m. fl.*, om anslag till Sällskapet Riksdagsmän och forskare,

nr 284, av herr *Ståhl*, om avskaffande av ett- och tvåöringar,

nr 285, av herr *Svensson i Vä m. fl.*, angående planeringsråden för statlig lokalisering,

nr 286, av herr *Wedén*, om utnyttjande av automatisk databehandling i riksdagsarbetet,

nr 287, av fru *Sjövall* och herr *Ståhl*, om översyn av lagstiftningen om förtal,

nr 288, av herr *Ståhl*, om införande av beslutsmotivering i administrativa utslag,

nr 289, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, om förhandlingsrätt för pensionärer,

nr 290, av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, om vissa ändringar av bestämmelserna om semester,

nr 291, av herr *Nihlfors m. fl.*, om studiestöd under sommaren,

nr 292, av herr *Nihlfors m. fl.*, angående de sociala förmånerna för utlänningar,

nr 293, av herr *Nordgren m. fl.*, om undantagande av skrivbyråernas serviceverksamhet från arbetsförmedlingslagens tillämpningsområde,

nr 294, av fröken *Sandell m. fl.*, angående rätten till änkepension inom den allmänna tilläggs pensioneringen,

nr 295, av herr *Werner m. fl.*, om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för fotvård,

nr 296, av herr *Westberg m. fl.*, om en allmän sysselsättningsförsäkring,

nr 297, av herr *Bohman m. fl.*, om åtgärder mot luft- och vattenförorening *m. m.*,

nr 298, av herr *Bohman m. fl.*, om rätt att fritt etablera radio- och televisionsanläggningar, *m. m.*,

nr 299, av herr *Löfgren m. fl.*, om traktorsläpvagns utrustande med varningsskylt,

nr 300, av herr *Antonsson m. fl.*, om statligt stöd till odling av spånadslin,

nr 301, av herr *Bohman m. fl.*, om utredning angående landskapsvården,

nr 302, av herrar *Carlshamre* och *Johansson* i Öckerö, om anslag för forskning angående räkfisket,

nr 303, av herr *Johansson* i Öckerö *m. fl.*, angående maximeringen av länegränsen för fiskerilån,

nr 304, av herr *Josefson* i Arrie *m. fl.*, angående den statliga kreditgarantien för jordförvärvslån,

nr 305, av herr *Persson* i Heden *m. fl.*, angående utbildningen i mjölkning,

nr 306, av fru *Sjövall m. fl.*, om skydd för flyttfåglar,

nr 307, av herrar *Sundkvist* och *Persson* i Heden, om förbättrade möjligheter för arrendatorer att erhålla rationaliseringsbidrag,

nr 308, av herr *Wikner m. fl.*, om statsanslag till Jägarnas riksförbund,

nr 309, av herrar *Andersson* i Örebro och *Öhvall*, angående statens järnvägars rabattresor för värnpliktiga,

nr 310, av herrar *Berglund* och *Jonsson*, angående huvudmannaskapet för åldringsvården,

nr 311, av fröken *Elmén m. fl.*, om åtgärder mot psykiska störningstillstånd,

nr 312, av herr *Hector m. fl.*, om en allsidig kulturutredning,

nr 313, av herr *Keijer m. fl.*, om samhälleligt stöd för körkortsutbildning av rörelsehämmade,

nr 314, av herr *Larsson* i Öskeviksby *m. fl.*, om samordning mellan landstingens sjukvårdande verksamhet och den primärkommunala åldringsvården,

nr 315, av fru *Nettelbrandt m. fl.*, om trafikproblemen i större tätorter,

nr 316, av herr *Petersson m. fl.*, angående glesbygdernas kommunikationsproblem, samt

nr 317, av herr *Werbros*, angående flygutbildningen *m. m.*

Dessa motioner bordlades.

§ 19

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställt två enkla frågor, nämligen av:

herr *Johansson* i Öckerö, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående försäljning av svenska fiskefångster i norska hamnar, och

herr *Nordstrandh*, till herr statsrådet

och chefen för ecklesiastikdepartementet angående skolenheternas storlek inom gymnasiet.

§ 20

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.48.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 26 januari fm.

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollen för den 20 innevarande januari.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herrar *Karlsson* i Olofström och *Johansson* i Dockered enligt till kammaren inkomna läkarintyg vore sjukskrivna under tiden den 21—den 29 innevarande januari respektive från och med den 26 januari tills vidare.

Herrar *Karlsson* i Olofström och *Johansson* i Dockered beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till konstitutionsutskottet motionerna nr 195—203; och

till statsutskottet motionerna nr 204—246.

Vid föredragning av den å bordet vilande motionen nr 247, om avveckling

av den statliga dyrortsgrupperingen, m. m., hänvisades motionen, såvitt avsåg avveckling av den statliga dyrortsgrupperingen, till statsutskottet och i övrigt till bankoutskottet.

Vidare föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 248—262; och

till bevillningsutskottet motionerna nr 263—270.

Vid föredragning av den å bordet vilande motionen nr 271, angående beskattningen av utomlands verksamma svenska forskare, hänvisades motionen, såvitt angick samstämmighet mellan barnbidragslagens och skattelagarnas bosättningsbegrepp, till lagutskottet, i vad avsåg bemyndigande för Kungl. Maj:t att överskrida anslag till forskningsråd, till statsutskottet och i övrigt till bevillningsutskottet.

Härefter föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

Interpellation ang. förhållandena vid Karlskronavarvet

till bevillningsutskottet motionerna nr 272—275;

till bankoutsittet motionerna nr 276—286;

till lagutskottet motionerna nr 287—299;

till jordbruksutskottet motionerna nr 300—308; och

till allmänna beredningsutskottet motionerna nr 309—317.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Berglund*, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående hälsokontrollen av invandrad utländsk arbetskraft,

herr *Löfgren*, till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående de nya sedlarnas format, och

herr *Lindström*, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående verkningarna av rationaliseringen inom postverket.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 5

Interpellation ang. förhållandena vid Karlskronavarvet

Ordet lämnades på begäran till

Herr **FRIDOLFSSON** i Rödeby (s), som yttrade:

Herr talman! Förhållandena vid Karlskronavarvet AB i Karlskrona ger anledning till oro.

Sysselsättningen vid företaget är ojämn. Den omläggning av företagets verksamhet till ökande civil produktion vid sidan av produktion för marinens räkning, som avsågs skulle ske i samband med att Marinverkstäderna ombil-

dades till bolag, har inte kunnat genomföras i sådan omfattning och på sådant sätt, att kontinuerlig, produktiv verksamhet och sysselsättning kan upprätthållas.

Karlskronavarvet har ännu inte, fyra år efter bolagsbildningen, någon egenproduktion inom den civila sektorn av nämnvärd omfattning och betydelse. Till allra största delen är de arbeten, som utförts inom den civila sektorn, beställningsarbeten. Detta betyder osäkerhet och otrygghet för de anställda och ryckighet i produktionen och omöjliggör en någorlunda säker kalkylering. Produktionen blir under sådana förhållanden orimligt kostnadskrävande, varigenom stora konkurrenssvårigheter uppkommer. Det vill också synas, som om ytterligare rationaliseringar av teknisk art och därmed följande investeringar vore påkallade.

Sysselsättningssituationen vid varvet är för närvarande så besvärlig, att bolagets verkställande direktör vid sammanträde med företagsnämnden i december 1965 fann sig föranlåten meddela, att risk finns för permitteringar av ett 100-tal man. En permittering av denna omfattning skulle vara ett svårt slag för Karlskrona stad, där sysselsättningssituationen redan är besvärande — mest till följd av den stora nedgången av arbetstillfällen inom den statliga (militära) sektorn efter kriget — vilket understrykes av minskande befolknings-siffror år från år under 1960-talet.

Under hänvisning till vad jag sålunda härovan har anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet rikta följande frågor:

1. Har statsrådet uppmärksammat Karlskronavarvets och de vid varvet anställdas besvärliga situation?

2. Därest så är fallet, är försvarsministern beredd att vidta åtgärder för en stabilisering av företaget och dess verksamhet?

Denna anhållan bordlades.

Interpellation ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus — Interpellation ang. en tidmässig planering av skeppningarna på norrlandshamnarna

§ 6

Interpellation ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus

Ordet lämnades på begäran till

Herr FRIDOLFSSON i Rödeby (s), som yttrade:

Herr talman! Enligt uppgifter bl. a. i pressen synes utsikterna vara goda för att den försökstillverkning av s. k. elementhus, som bedrivs vid Karlskronavarvet AB, kommer att ge ett klart positivt resultat. Man bör, sedan nödvändiga efterjusteringar gjorts, kunna räkna med fabrikstillverkning av husen om ett par år.

Vissa pressuppgifter säger vidare, att den eventuellt kommande fabriken för tillverkning av de vid Karlskronavarvet på uppdrag av handelsdepartementet utexperimenterade husen troligen skall uppföras någonstans i Småland.

Denna senare uppgift ter sig något förvånande och det alldeles särskilt, om man ser den mot bakgrunden av att det är statsmakterna, som här har att pröva och bestämma, och att lokaliseringspolitiska överväganden, när det gäller placeringen av den eventuella fabriken för tillverkningen av elementhusen, bör vara naturliga.

Det torde vara allmänt känt, att Karlskrona stad har stora sysselsättningsbesvär. Dessa har till största delen sin orsak i minskningen av sysselsättningen inom den statliga sektorn i staden, alltså i statliga åtgärder. Under 20-årsperioden 1945—1964 har sålunda inom denna sektor mellan 4 700 och 4 800 tjänster indragits i Karlskrona. Den utbyggnad som har skett av det privata näringslivet har inte kunnat kompensera bortfallet inom den statliga sektorn.

Med beaktande härav och samtidigt med beaktande av att Karlskrona kan erbjuda dels lämplig industrimark — på industriområde iordningställt av Kungl.

arbetsmarknadsstyrelsen och Karlskrona stad — dels arbetskraft, ter det sig rimligt att statsmakterna allvarligt överväger, om inte Karlskrona, där också sakkunskapen från experimenttillverkningen finns, är den lämpliga orten för en eventuell elementhusfabrik.

Under hänvisning till vad jag sålunda anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet rikta följande frågor:

1. Har från handelsdepartementets sida några överväganden gjorts beträffande en eventuell fabrik för tillverkning av de vid Karlskronavarvet utexperimenterade elementhusen, överväganden som kan tänkas ligga till grund för tidningsuppgiften om placeringen av fabrik i Småland?

2. Är det att påräkna, att före ett avgörande om en eventuell fabrik möjligheten att placera fabriken i Karlskrona tas upp till allvarlig diskussion med beaktande av bl. a. dels sysselsättningsläget i Karlskrona, dels tillgången av arbetskraft och industrimark i Karlskrona?

Denna anhållan bordlades.

§ 7

Interpellation ang. en tidmässig planering av skeppningarna på norrlandshamnarna

Ordet lämnades på begäran till

Herr LORENTZON (k), som yttrade:

Herr talman! Transportarbetarnas fackföreningar i Norrland rapporterar mycket låg sysselsättning för hamnarbetarna under förra hösten. Det gäller framför allt månaderna september, oktober och november, trots att exempelvis magasin och förvaringslokaler varit välfyllda med pappersmassa och trävaror. Förhållandena är i och för sig

Interpellation ang. en tidsmässig planering av skeppningarna på norrlandshamnarna

ingen nyhet. Från fackligt håll vitsordas att samma förhållanden varit rådande under en följd av år. Undan för undan som isbrytarberedskapen ökats har en stark förskjutning av utskeppningarna ägt rum mot den allt olämpligare årstiden, december, januari och februari.

Hamnarbetarna i Norrland har den bestämda uppfattningen att utskeppningarna *inte organiseras planmässigt*. Det kan nämligen inte vara förnuftigt att låta hamnarbetarna i norrlandshamnarna gå arbetslösa två, tre dagar i veckan under september, oktober och november månader, medan man i december, då kylan och en kraftig isbildning försvårar såväl lastning som utskeppning, framställer krav på arbetarna om övertids- och söndagsarbete. Därtill reses krav på statsmakterna om snabb isbrytarhjälp för att klara utskeppningarna.

Självklart måste den svenska isbrytarberedskapen utökas. Trots nybygget av den moderna och starka isbrytaren Tor är Sverige i ett klart underläge i förhållande till övriga länder vid Östersjön. Isbrytarflottan i Östersjön och Bottenhavet består av 23 fartyg, varav Sverige äger 4, inräknat Ymer som är 33 år gammal, Danmark 6 varav 2 nybyggen, Finland 6 och Sovjet 7. Vårt land befinner sig i ett klart underläge trots dess i jämförelse med exempelvis Danmark mer utsträckta kuster och klimatiskt mer utsatta läge.

Även om hamnarnas antal i vårt land kraftigt kommer att minskas till förmån för centralhamnar måste en utvidgad isberedskap skapas. Detta är inte endast en angelägenhet för Norrland utan av betydelse för hela vårt land. Vårt land — eller stora delar därav — får på inga villkor hamna bakom »isvalen».

Men minst lika viktigt som isbrytare är att de fartyg, vilka skall användas vid skeppningarna på Norrland, vintertid är »isförstärkta» för att effektivt

kunna följa en isbrytare under svåra isförhållanden.

Med hänvisning till det anförda hemställs om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framställa följande fråga:

Avser statsrådet att vidtaga åtgärder så att skeppningarna på norrlandshamnarna mera kontinuerligt kan utspridas året runt i syfte att bl. a. skapa mera regelbundna arbetstillfällen för hamnarbetarna i Norrland?

Denna anhållan bordlades.

§ 8

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 16, till Konungen angående val av medlemmar och suppleanter i Nordiska rådet;

dels till riksdagens förordnanden, nr 17—32, för

herr Birger Andersson

» Yngve Holmberg

» Birger Lundström

fröken Dagmar Ranmark

herr Arne Geijer

» Georg Pettersson

» Sven Sundin

fru Ingrid Segerstedt Wiberg

herr talmannen Thapper

» andre vice talmannen Cassel

fru Sigrid Ekendahl

herr Bertil Ohlin

» Einar Gustafsson

» Gösta Skoglund

» Ragnvald Lassinantti

fru Ingrid Gärde Widemar

att vara medlemmar i Nordiska rådet;

dels ock till riksdagens förordnanden, nr 33—48, för

herr Axel Andersson

» Allan Hernelius

» Lars Larsson

» Tage Johansson

» Eric Carlsson

herr Sture Palm

- » Gunnar Edström
- » Paul Jansson
- » Sven Mellqvist
- » Nils Kellgren
- » Henning Gustafsson
- » Sven Hammarberg
- » Jan-Ivan Nilsson
- » Rolf Eliasson
- » Per Bergman
- » Folke Björkman

att vara suppleanter i Nordiska rådet.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 49, till Konungen angående val av ledamot och suppleanter i riksdagens löne delegation.

§ 9

Föredrogs var för sig och hänvisades till bevillningsutskottet följande motioner:

nr 318, av herrar *Asp* och *Sundelin*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. förordningen den 24 maj 1957 (nr 209) om skatt på sprit och vin, m. m., samt nr 319, av herr *Bohman m. fl.*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10.

§ 10

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 320, av herr *Boo m. fl.*, om suppleanter för fullmäktige i primärkommuner,

nr 321, av herr *Bohman m. fl.*, om författningsreformen,

nr 322, av herrar *Börjesson* i Falköping och *From*, om tidsbegränsning för beredning och behandling av ärenden hos kommunala fullmäktigeförsamlingar,

nr 323, av herr *Carbell m. fl.*, om utredning angående arvoden och traktementen för riksdagens ledamöter,

nr 324, av herr *Gustafsson* i Kårby

m. fl., om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 18, med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319),

nr 325, av herrar *Haglund* och *Hammarberg*, om viss utredning beträffande partiernas inkomster och utgifter,

nr 326, av herr *Sjöholm m. fl.*, om beaktande av den enskildes intressen vid utarbetande av en ny grundlag,

nr 327, av herr *Björkman*, om avslag å Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en fast representation i Sudan,

nr 328, av herr *Bohman m. fl.*, angående den fortsatta svenska biståndsverksamheten i utvecklingsländerna,

nr 329, av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*, om höjt anslag till soldathemsverksamheten,

nr 330, av herr *Hamrin* i Jönköping *m. fl.*, om statsbidrag till Bernadottemuseets verksamhet,

nr 331, av herr *Nelander m. fl.*, om bilateral hjälp till utvecklingsländerna genom svenska frivilligorganisationer och svensk mission,

nr 332, av herr *Adamsson m. fl.*, om anslag för skolmateriel angående vattenvård,

nr 333, av herr *Bohman m. fl.*, om utredning angående grundskolans högstadium,

nr 334, av herr *Jansson m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till Sveriges elevers centralorganisation,

nr 335, av fröken *Ljungberg m. fl.*, om inrättande vid Uppsala universitet av en professur i historia, särskilt modern politisk och social historia,

nr 336, av herr *Lundberg*, om inrättande vid Uppsala universitet av en professur i indologi,

nr 337, av herr *Nordgren*, angående utbildningen av yrkeslärare i klädsömnad,

nr 338, av herr *Ohlin m. fl.*, om inrättande vid Stockholms universitet av en avdelning för behandlingsforskning vid ungdomsvårdsskolorna,

nr 339, av herr *Rimmerfors*, angående utbildningen av psykiatrer,

nr 340, av herr *Tobé*, om ett gemen-

samt nordiskt institut för vidareutbildning av samhällsplanerare,

nr 341, av fru *Torbrink m. fl.*, om höjda statsbidrag till provisoriska skollokaler,

nr 342, av herr *Thylén m. fl.*, om statsbidrag till kurser i svensk samhällskunskap för utländsk arbetskraft,

nr 343, av herrar *Wennerfors* och *Nordgren*, om en informationsbroschyr angående skolornas betygssystem,

nr 344, av herrar *Wennerfors* och *Nordgren*, om uppflyttning i lönegrad av skolpsykologtjänsten vid statens försöksskola i Linköping,

nr 345, av herr *Westberg m. fl.*, om höjt anslag till Utbildning av ungdomsledare,

nr 346, av herr *Bohman m. fl.*, om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till politiska partier,

nr 347, av herr *Bohman m. fl.*, om höjda arvoden till övervakare,

nr 348, av herr *Bohman m. fl.*, angående bostadspolitiken,

nr 349, av herr *Fridolfsson* i Stockholm och fru *Kristensson*, om förstärkning av polispersonalen,

nr 350, av herr *Gustafsson* i Stenkyrka *m. fl.*, om ändrad indelning i skattekraftområden beträffande Gotland,

nr 351, av fru *Gärde Widemar m. fl.*, om höjda arvoden till övervakare, m. m.,

nr 352, av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*, om ökad utbildning av tandhygienister,

nr 353, av herr *Hedlund m. fl.*, om förstärkning av lokaliseringsstödet för budgetåret 1966/67,

nr 354, av herr *Hedlund m. fl.*, om förstärkning av lokaliseringsstödet för budgetåret 1965/66,

nr 355, av fru *Johansson m. fl.*, om inrättande av ytterligare tjänster vid statens rättskemiska laboratorium,

nr 356, av herr *Enskog*, angående inrättandet av interna abonnentväxlar vid statens anläggningar,

nr 357, av herr *Enskog m. fl.*, om höjda anslag för teleanläggningar,

nr 358, av herr *Haglund m. fl.*, om samordning av sjöräddningstjänsten,

nr 359, av herr *Nyberg*, om minskning av anslaget till Kostnader för övergång till högertrafik,

nr 360, av herrar *Oskarson* och *Bengtson* i Solna, om samordning av de civila och militära trafikledningssystemen, m. m.,

nr 361, av herrar *Oskarson* och *Bengtson* i Solna, angående ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer,

nr 362, av fru *Ryding m. fl.*, om upptagande av checklönerörelse i postbankens verksamhet,

nr 363, av herr *Söderström m. fl.*, om sänkning av vissa anslag under sjätte huvudtiteln,

nr 364, av herr *Boo m. fl.*, om höjt anslag till Utbildning av ungdomsledare,

nr 365, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Gustafsson* i Stenkyrka, om avveckling av dyrortsgrupperingen,

nr 366, av herr *Nelander m. fl.*, om anslag till Sveriges fria kristliga studentförening och Fria kristliga gymnasist-rörelsen,

nr 367, av herr *Ståhl m. fl.*, angående det Kungl. Maj:ts lämnade bemyndigandet att inrätta vissa tjänster,

nr 368, av herrar *Söderström* och *Björkman*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Statens institut för konsumentfrågor: Omkostnader,

nr 369, av herr *Söderström m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar,

nr 370, av herr *Bohman m. fl.*, om införande av mervärdeskatt, m. m.,

nr 371, av herr *From m. fl.*, om viss utvidgning av rätten att göra avsättning till investeringsfond för konjunkturutjämning,

nr 372, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Eriksson* i Bäckmora, om viss ändring av 22 § kommunalskattelagen,

nr 373, av herrar *Henningsson* och *Svenning*, angående den allmänna varus-katten å byggnadsmateriel,

nr 374, av herr *Jonasson*, om viss

höjning av det skattefria beloppet för vinst i varu- eller tombolalotteri,

nr 375, av herrar *Nilsson* i Båstekille och *Ringaby*, om rätt till avdrag vid beskattningen för nyanläggning genom skogsplantering,

nr 376, av herrar *Nordgren* och *Andersson* i Örebro, angående maximeringen av de direkta skatterna till stat och kommun,

nr 377, av herr *Nyberg*, angående fördelningen av kostnaderna för högertrafikens genomförande mellan automobilskattemedel och allmänna skattemedel,

nr 378, av herr *Blomkvist m. fl.*, om förläggning av viss statlig industri till Skaraborgs län,

nr 379, av herr *Bohman m. fl.*, angående den ekonomiska politiken,

nr 380, av herr *From*, angående förbudet mot pantsättning av aktier i vissa bolag,

nr 381, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*, angående tilläggs pensions-systemets samhällsekonomiska verkningar, m. m.,

nr 382, av herr *Lindahl m. fl.*, angående kreditförsörjningen till kommuner i storstadsområden,

nr 383, av herr *Nilsson* i Östersund *m. fl.*, om aktivisering av den statliga företagsamheten inom det norra stöd-området,

nr 384, av herr *Bohman m. fl.*, om vissa åtgärder mot ökad brottslighet,

nr 385, av herr *Holmberg m. fl.*, angående bestämmelserna om förtida uttag av ålderspension,

nr 386, av fru *Holmqvist m. fl.*, om viss översyn av barnavårdslagen,

nr 387, av herrar *Jonsson* och *Jönsson* i Ingemarsgården, angående fria läkemedel till långvarigt mentalsjuka,

nr 388, av fru *Lindberg m. fl.*, om lika behandling av kvinnor och män i sjukförsäkringsfrågor,

nr 389, av fru *Lindberg m. fl.*, om höjd åldersgräns för bidragsförskott,

nr 390, av fru *Lindberg* och fru *Svensson*, angående villkoren för utlännings rätt till förmåner enligt lagen om allmän försäkring,

nr 391, av fru *Lindekvist m. fl.*, om lika behandling inom den allmänna försäkringen av alla pensionsberättigade med familjeförsörjningsplikt,

nr 392, av fru *Nettelbrandt m. fl.*, om allmän egenpension,

nr 393, av herr *Persson* i Heden *m. fl.*, om fri medicin till vuxna neurosedynskadade,

nr 394, av herr *Trana m. fl.*, om fördelningen mellan kommuner av skolkostnader i vissa fall,

nr 395, av herr *Gustafsson* i Borås, om rätt för polisen att genom stickprov kontrollera bilisters nykterhet,

nr 396, av herrar *Gustafsson* i Borås och *Tobé*, om ändring i lagen om åtgärder mot vattenförorening från fartyg,

nr 397, av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.*, om en ny jaktlagstiftning,

nr 398, av herr *Nyberg*, om uppskov med omläggningen till högertrafik,

nr 399, av herrar *Nyberg* och *Tobé*, om bättre information till sakägare vid vissa förordnanden enligt naturvårdslagen,

nr 400, av herr *Trana m. fl.*, angående formerna för beslut om jaktvårdsområde,

nr 401, av herr *Blomkvist m. fl.*, om inrättande av ett naturvårdsreservat i Valle härad i Skaraborgs län,

nr 402, av herr *Hedlund m. fl.*, om ianspråktagande av domänverkets markfond för fritidsändamål,

nr 403, av herr *Johansson* i Växjö *m. fl.*, om kommunala natur- och viltvårdsnämnder,

nr 404, av herrar *Jonasson* och *Dahlgren*, om krediter till s. k. familjeskogsbruk,

nr 405, av herrar *Larsson* i Hedenäset och *Larsson* i Norderön, om avskrivning av kvarstående arbetarsmåbrukslån,

nr 406, av herr *Wikner m. fl.*, om en ny jaktorganisation,

nr 407, av herr *Bengtson* i Solna *m. fl.*, angående omhändertagandet av övergivna bilvrak,

nr 408, av fröken *Bergegren m. fl.*, om utbildning av dagbarnsvårdare,

nr 409, av herrar *Boo* och *Larsson* i Borrby, om ökad trafikundervisning,

nr 410, av herr *Boo m. fl.*, om forskning angående ungdomens situation i dagens samhälle,

nr 411, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Gomér*, om lämpliga sysselsättningar för handikappade,

nr 412, av herr *Henningsson m. fl.*, om utredning angående kraftvärmeverk,

nr 413, av herr *Krönmark*, angående koncessionsgivningen för inrikes flygtrafik,

nr 414, av fröken *Ljungberg m. fl.*, angående radions och televisionens roll i barns och ungdoms hemmiljö,

nr 415, av herrar *Nilsson* i Bästekille och *Björkman*, om åtgärder mot nedskräpning,

nr 416, av herr *Nyström m. fl.*, angående eldistributionens funktion och organisation, samt

nr 417, av fru *Sundberg*, om utgivande av en svensk kulturtidskrift på främmande språk.

Dessa motioner bordlades.

§ 11

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 10.21.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 26 januari

Kl. 19.30

I anledning därav, att motionstiden denna dag utgick, var kammarens ledamöter kallade att jämväl nu sammanträda; och leddes förhandlingarna därvid av herr förste vice talmannen.

§ 1

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 22, angående försäljning av viss staten tillhörig mark, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 2

Till bordläggning anmäldes riksdagens löne delegations redogörelse för dess verksamhet under år 1965.

§ 3

Föredrogs var för sig och hänvisades till bevillningsutskottet följande motio-

ner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. förordningen den 24 maj 1957 (nr 209) om skatt på sprit och vin, m. m., nämligen

nr 418, av herrar *Gomér* och *Nihlfors*, nr 419, av herr *Hamrin* i Jönköping m. fl.,

nr 420, av herr *Hedlund m. fl.*,

nr 421, av herr *Nilsson* i Bästekille m. fl.,

nr 422, av herr *Nordgren m. fl.*,

nr 423, av herr *Ohlin m. fl.*,

nr 424, av herr *Ohlin m. fl.*,

nr 425, av herr *Ohlin m. fl.*, samt

nr 426, av herr *Wiklund m. fl.*

§ 4

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr förste vice talmannen:

nr 427, av herr *Hermansson m. fl.*, om en allmän och total avrustning,

nr 428, av herr *Ullsten m. fl.*, om officiell svensk handelsbojkott av sydafrikanska varor,

nr 429, av herr *Björkman m. fl.*, om rösträtt för utlandssvenskar,

nr 430, av herrar *Bohman* och *Magnusson* i Borås, om kvinnlig tronföljd,

nr 431, av herr *Dahlgren*, om den statliga annonseringen i dagspressen,

nr 432, av herr *Dahlgren m. fl.*, angående fördelningen av samhällsuppgifterna på stat, landsting och primärkommun,

nr 433, av herr *Eliasson* i Sundborn, om ökad samhällelig information genom annonsering i pressen,

nr 434, av herr *Henningsson*, om ändrad ordning för väckande av motioner,

nr 435, av herr *Holmberg m. fl.*, om rätt för kommun att bedriva vinstgivande verksamhet,

nr 436, av fru *Kristensson*, om förbud mot retroaktiv lagstiftning,

nr 437, av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*, om sänkning av rösträttsåldern,

nr 438, av herr *Magnusson* i Tumhult *m. fl.*, angående kommunala jävsregler,

nr 439, av herr *Magnusson* i Tumhult *m. fl.*, angående anhängiggörande av kommunala ärenden,

nr 440, av herr *Nihlfors*, om en riksdagens författningssamling,

nr 441, av herr *Ståhl*, om en översyn av ceremoniel m. m. i det officiella livet,

nr 442, av herr *Wedén*, om utredning angående utformningen av ett partistöd,

nr 443, av herr *Allard m. fl.*, om flyttning av Villingsbergs skjutfält i Kilsbergen,

nr 444, av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, om viss minskning av anslaget till Styrelsen för internationell utveckling (SIDA),

nr 445, av herr *Dahlgren m. fl.*, om ökade resurser för försvarets personalvård,

nr 446, av herr *Hector m. fl.*, om viss svensk humanitär hjälp till Vietnam,

nr 447, av herr *Hylltander m. fl.*, om viss ytterligare ersättning till förre värnpliktige löjtnanten A. F. Abrahamson,

nr 448, av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.*, om vissa militära markersättningsfrågor i övre Norrland,

nr 449, av herr *Larsson* i Luttra *m. fl.*, om inrättande av ytterligare en tjänst vid försvarets personalvårdsbyrå,

nr 450, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*, angående hjälpen till utvecklingsländerna,

nr 451, av herrar *Oskarson* och *Thylén*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om vissa anslag till hemvärdet,

nr 452, av herr *Oskarson m. fl.*, om förbättrade ekonomiska villkor för frivilligpersonal inom försvaret,

nr 453, av herr *Oskarson m. fl.*, om utbildningspremie till visst värnpliktigt befäl,

nr 454, av herr *Oskarson m. fl.*, om höjda anslag till den frivilliga försvarsverksamheten,

nr 455, av herrar *Rimmerfors* och *Ullsten*, om upprättande av en svensk beskickning i Zambia,

nr 456, av herr *Rubin*, om höjning av anslaget till internationell biståndsverksamhet,

nr 457, av herr *Rubin m. fl.*, om åtgärder för att hos allmänheten väcka intresse för biståndet till utvecklingsländerna,

nr 458, av herr *Svensson* i Vä *m. fl.*, om höjda arvoden till visst befäl inom hemvärdet,

nr 459, av herr *Thylén m. fl.*, om höjt anslag till sjövärnsskåren,

nr 460, av herr *Werbros*, angående uppsägningstiden för svensk militär FN-personal,

nr 461, av herr *Arvidson*, om inrättande av ett kvällsseminarium i Stockholm,

nr 462, av herr *Bohman m. fl.*, om en tidsplan för de beslutade skolreformer-
nas genomförande,

nr 463, av herr *Boo m. fl.*, om sänkt nedre åldersgräns för statsbidrag till fritidsgrupper,

nr 464, av herrar *Carlshamre* och

Nordgren, om akademisk undervisning i radio och television,

nr 465, av herr *Carlshamre m. fl.*, om inrättande av ett kvällsseminarium i Stockholm,

nr 466, av herr *Carlshamre m. fl.*, om inrättande av en professur i rättsvetenskap vid universitetet och socialhögskolan i Umeå,

nr 467, av herr *Carlsson* i Tyresö *m. fl.*, om höjt anslag till Sveriges elevers centralorganisation,

nr 468, av herrar *Carlstein* och *Fagerlund*, om inrättande av en professur i socialekologi,

nr 469, av herrar *Carlstein* och *Fagerlund*, om inrättande av en professur i praktisk pedagogik,

nr 470, av fru *Ekroth m. fl.*, om höjt statsbidrag till Mariannelundsskolan,

nr 471, av fröken *Elmén m. fl.*, om inrättande vid Umeå universitet av en professur i gynekologisk radioterapi,

nr 472, av herr *Gustafsson* i Stenkyrka *m. fl.*, om underlättande för marinen personal att erhålla kompetens som befäl å handelsfartyg,

nr 473, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, om inrättande av ytterligare professorer i åldringsforskning,

nr 474, av herr *Hedlund m. fl.*, om linjedelningen på grundskolans högstadium, *m. m.*,

nr 475, av herr *Hedlund m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet *m. m.*,

nr 476, av herr *Holmberg m. fl.*, om studiehjälp *m. m.* vid de gymnasiala skolorna,

nr 477, av fru *Holmqvist m. fl.*, om bibehållande av textillärlinjen vid lärarhögskolan i Malmö,

nr 478, av herr *Johansson* i Växjö, om uppehållslokaler för elever å undervisningsfri tid i skolan,

nr 479, av herrar *Johansson* i Skärstad och *Johansson* i Växjö, angående undervisningen i hemkunskap inom grundskolan,

nr 480, av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.*, om höjt anslag till Grundskolor

m. m.: Särskilt stöd åt undervisningen i rikets nordligaste gränsorter *m. m.*,

nr 481, av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till nykterhetsorganisationer *m. m.*,

nr 482, av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.*, om utbyggnad och effektivisering av forskningsorganisationen,

nr 483, av herr *Larsson* i Öskeviksby *m. fl.*, angående huvudmannskapet för de gymnasiala skolorna, *m. m.*,

nr 484, av herr *Lassinantti m. fl.*, om inrättande vid Uppsala universitet av ett ordinarie lektorat i finska språket och litteraturen,

nr 485, av fröken *Ljungberg*, angående förlängning av docentförordnande,

nr 486, av fröken *Ljungberg*, om avslag å Kungl. Maj:ts hemställan om be- myndigande att besluta om ämnesbenämningar å lärartjänster vid universitet och högskolor,

nr 487, av herrar *Mattson* och *Antonsson*, om anordnande av ett-betygskurs i pedagogik i radio och television,

nr 488, av fru *Nettelbrandt m. fl.*, om höjt anslag till Pedagogiskt utvecklingsarbete,

nr 489, av fru *Nettelbrandt m. fl.*, angående föreståndarbefattningarna vid länskolnämndernas hjälpmedelscentraler,

nr 490, av fru *Nettelbrandt m. fl.*, angående fördelningen av grundskolans byggnadsanslag på permanenta och provisoriska anläggningar,

nr 491, av herr *Nihlfors*, om inrättande av professorer i parodontologi vid karolinska institutet samt universiteten i Lund och Umeå,

nr 492, av herr *Nordgren m. fl.*, om höjt anslag till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare *m. m.*,

nr 493, av herrar *Rubin* och *Sjöholm*, om inrättande vid Lunds universitet av en professur i finsk-ugriska språk,

nr 494, av herr *Sjönell m. fl.*, om inrättande vid karolinska institutet av en professur i klinisk forskning rörande olika missbruksformer,

nr 495, av fru *Sjövall m. fl.*, om språk- utbildning för vuxna,

nr 496, av fru *Sundberg m. fl.*, om utrustning av den reumatologiska undervisningen och forskningen,

nr 497, av herr *Tobé m. fl.*, om höjt anslag till studenthälsovård och studentidrott m. m.,

nr 498, av herr *Tobé m. fl.*, om inrättande vid Umeå universitet av en forskardocentur i arkeologi,

nr 499, av herrar *Westberg* och *Larsson* i Hedenäset, angående vuxenutbildningen,

nr 500, av fröken *Wetterström m. fl.*, om utbildning för instruktionssjukgymnaster,

nr 501, av herr *Zetterberg m. fl.*, om anslag till Sköndalsinstitutets praktikanutbildning,

nr 502, av herrar *Börjesson* i Glöminge och *Johansson* i Skärstad, om bostadslån för pensionärshemslägenheter,

nr 503, av herr *Dahlgren*, angående fördelningen av lånemedel för bostadsbyggandet,

nr 504, av herrar *Dahlgren* och *Gustafsson* i Stenkyrka, om höjt anslag till Bidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning,

nr 505, av herr *Gomér m. fl.*, angående den sociala hemhjälpen,

nr 506, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Johansson* i Växjö, om ökat byggande av pensionärshem,

nr 507, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*, angående industriellt och standardiserat byggande,

nr 508, av herr *Hedin m. fl.*, angående handläggningen av låneärenden för bostäder inom lantbruket,

nr 509, av herr *Hedlund m. fl.*, angående bostadspolitiken,

nr 510, av herr *Hedlund m. fl.*, om kompensation åt barnfamiljer för fördyrade bostadskostnader,

nr 511, av fru *Holmqvist* och herr *Lundmark*, angående statsbidraget till hörapparater för barn och skolungdom,

nr 512, av fru *Hörnlund* och herr *Carlstein*, om lokaliseringpolitiska åtgärder avseende södra delen av Älvsborgs län,

nr 513, av herr *Jonasson m. fl.*, om en friare bostadsbebyggelse på landsbygden,

nr 514, av fru *Kristensson*, om rätt för tandläkare inom folktandvården att utöva enskild tandläkarpraktik,

nr 515, av fru *Kristensson m. fl.*, om ytterligare en ordinarie avdelning vid Svea hovrätt,

nr 516, av herr *Larsson* i Öskeviksby *m. fl.*, om ett statligt grundbelopp i det kommunala bostadstillägget,

nr 517, av herr *Larsson* i Umeå *m. fl.*, om ett medicinskt centrum vid Umedalens sjukhus,

nr 518, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet,

nr 519, av herr *Ohlin m. fl.*, om vissa utgiftsminskningar på elfte huvudtiteln,

nr 520, av herr *Ohlin m. fl.*, angående bostadspolitiken,

nr 521, av herr *Persson* i Heden, om ökad anskaffning av pensionärsbostäder,

nr 522, av herr *Rimmerfors m. fl.*, om avskaffande av invalidbostadsbidragets maximering,

nr 523, av herr *Rimmerfors m. fl.*, om höjning av vissa anslag för handikappade, m. m.,

nr 524, av herr *Tobé m. fl.*, om planväsendets framtida organisation m. m.,

nr 525, av herr *Tobé m. fl.*, om höjt anslag till Utredningar m. m. rörande luftföreningar,

nr 526, av herr *Ullsten*, om ersättning för skada genom tandbehandling,

nr 527, av herr *Ullsten m. fl.*, om ökat anslag till Bidrag till Länkrörelsen m. m.,

nr 528, av herrar *Wennerfors* och *Bengtson* i Solna, om åtgärder mot kostnadsstegringar inom byggnadsbranschen,

nr 529, av herr *Zetterberg m. fl.*, om statsbidrag till uppförande av ett nytt ålderdomshem för svenskar i London,

nr 530, av herrar *Bengtson* i Solna

och *Nilsson* i Agnäs, om höjda väganlag,

nr 531, av herr *Börjesson* i Glömminge, angående vissa kostnader i samband med omläggningen till högertrafik,

nr 532, av herr *Dahlgren m. fl.*, angående den ifrågasatta nedläggningen av järnvägslinjen Västervik—Hultsfred,

nr 533, av herr *Dahlgren m. fl.*, angående remissinstanser vid järnvägsnedläggningar, m. m.,

nr 534, av herrar *Franzén* i Träkumla och *Gustafsson* i Stenkyrka, om åtgärder för att minska kostnaderna för person- och godstrafik till Gotland,

nr 535, av herr *Franzén* i Träkumla m. fl., om anskaffande av en ny statsisbrytare,

nr 536, av herrar *From* och *Westberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till vatten- och avloppsanläggningar,

nr 537, av herrar *Gomér* och *Vigelsbo*, angående järnvägspolitiken,

nr 538, av herrar *Hedin* och *Nordgren*, om tillsättande av haverikommission vid båthaveri i lotsled,

nr 539, av herr *Hedlund m. fl.*, om vissa utgiftsminskningar på elfte huvudtiteln,

nr 540, av herr *Hedlund m. fl.*, om höjda väganlag,

nr 541, av herr *Hedlund m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till byggande av enskilda vägar,

nr 542, av herrar *Johansson* i Växjö och *Gustavsson* i Alvesta, om överförande till staten av vinterväghållningen på enskilda vägar,

nr 543, av herr *Johansson* i Växjö m. fl., om höjt anslag till Bidrag till vatten- och avloppsanläggningar,

nr 544, av herr *Josefson* i Arrie m. fl., om personalförstärkning vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut,

nr 545, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården m. fl., om utredning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar,

nr 546, av herrar *Larsson* i Norderön och *Jönsson* i Ingemarsgården, om höjt

anslag för vägunderhållet i Jämtlands län,

nr 547, av herrar *Nilsson* i Tvärälund och *Börjesson* i Falköping, angående utbyggnaden av allmänflygfälten,

nr 548, av herr *Ohlin m. fl.*, om vissa utgiftsminskningar på sjätte huvudtiteln,

nr 549, av herrar *Oskarson* och *Åkerlind*, om höjda väganlag,

nr 550, av herrar *Ringaby* och *Magnusson* i Borås, angående kostnaderna för övergång till högertrafik,

nr 551, av herr *Ståhl m. fl.*, om reklamfinansierad radio och television,

nr 552, av herr *Ståhl m. fl.*, angående den statliga trafikpolitiken,

nr 553, av herr *Vigelsbo m. fl.*, om ersättning ur automobilskattemedelsfonden vid trafikolycksfall,

nr 554, av herr *Andersson* i Örebro m. fl., om höjt anslag till Statens institut för hantverk och industri: Bidrag till kursverksamheten m. m.,

nr 555, av herr *Björkman*, angående det statliga stödet till politiska ungdomsorganisationer,

nr 556, av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, om statsbidrag för en tjänst som estnisk ungdomsinstruktör,

nr 557, av herr *Bohman m. fl.*, om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om medel för statligt tidskriftsstöd,

nr 558, av herrar *Boo* och *Antonsson*, om statligt stöd till ungdomsorganisationernas internordiska verksamhet,

nr 559, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Eriksson* i Bäckmora, om kontinuerlig mikrofilmning av svensk dagspress,

nr 560, av herrar *Börjesson* i Glömminge och *Sjönell*, om utökning av styrelsen för institutet för nyttiggörande av forskningsresultat (INFOR),

nr 561, av herrar *Carlshamre* och *Magnusson* i Borås, angående anslagen till atomkraftstationen i Marviken och uranverket i Ranstad,

nr 562, av herr *Eriksson* i Bäckmora, om höjt statsbidrag till Befrämjande av hemslöjden,

nr 563, av herrar *Eriksson* i Bäck-

mora och Boo, om upprustning av landsbygdens elnät,

nr 564, av fru *Eriksson* i Stockholm *m. fl.*, om den framtida användningen av utrikesministerhotellet,

nr 565, av herr *From m. fl.*, om anslag till statens institut för hantverk och industri för viss företagartutbildning,

nr 566, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Josefson* i Arrie, om höjt anslag till Bidrag till föreläsningsverksamhet *m. m.*,

nr 567, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*, om pension åt fiskmästare John Jonasson,

nr 568, av herrar *Gustafsson* i Stenkyrka och *Franzén* i Träkumla, om höjt anslag till Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken,

nr 569, av herr *Hamrin* i Jönköping, angående inspektion och inventering av statliga myndigheters bibliotek,

nr 570, av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*, om höjning av anslag till riksantikvarieämbetet *m. m.*,

nr 571, av herr *Hansson* i Skegrie, om höjt anslag till Internationella livsmedelsprogrammet,

nr 572, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, om en femårsplan för statens utgifter och inkomster, *m. m.*,

nr 573, av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, om statsbidrag till kommunala musikskolor,

nr 574, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*, om höjt anslag till Avsättning till fonden för idrottens främjande,

nr 575, av herr *Krönmark m. fl.*, om statsbidrag till Sveriges ungdomsorganisationers landsråd för viss upplysningsverksamhet,

nr 576, av herr *Larsson* i Borrby, om en kontinuerlig trädgårdsstatistik,

nr 577, av herr *Larsson* i Hedenäset, om sänkning av vattenfallsstyrelsens eltariffer i Norrland,

nr 578, av herrar *Larsson* i Norderön och *Jönsson* i Ingemarsgården, om visst särskilt bidrag till företagareföreningar i Jämtlands län,

nr 579, av herr *Lorentzon m. fl.*, om statsbidrag för ungdomsledarutbyte med Island och Färöarna,

nr 580, av herr *Lothigius m. fl.*, angående bestämmelserna om skatteutjämnning,

nr 581, av herrar *Magnusson* i Borås och *Björkman*, om statsbidrag till Svenska blå stjärnans ungdomskår,

nr 582, av herr *Mattsson m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet,

nr 583, av herr *Nilsson* i Lönsboda *m. fl.*, om höjt anslag till Föreningen Fruktdrycker,

nr 584, av herr *Nordgren m. fl.*, om höjt anslag till Statens institut för hantverk och industri: Utrustning och inredning,

nr 585, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*, om sänkt anslag till atomkraftstationen i Marviken,

nr 586, av herr *Ohlin m. fl.*, om vissa utgiftsminskningar på sjunde huvudtiteln,

nr 587, av herr *Rimmerfors m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet,

nr 588, av herr *Skoglösa m. fl.*, om förläggande av en kostnärskoloni till Broby i Skåne,

nr 589, av herrar *Ståhl* och *Wedén*, angående de statliga insatserna på atomenergiens område,

nr 590, av fru *Sundberg* och herr *Fridolfsson* i Stockholm, om statsbidrag till handikappade för korrespondensstudier på gymnasietadiet,

nr 591, av herrar *Sundkvist* och *Elmstedt*, om ökat statsbidrag för lokala idrottsföreningar,

nr 592, av herr *Svensson* i Vä, angående kostnadsfördelningen mellan stat, landsting och primärkommun,

nr 593, av herr *Ullsten m. fl.*, om höjda anslag till Nordiska afrikainstitutet i Uppsala,

nr 594, av herr *Ullsten m. fl.*, angående de iberio-amerikanska instituten i Sverige,

nr 595, av fröken *Wetterström*, om

ökat statligt stöd till De Blindas Förenings biblioteksverksamhet,

nr 596, av fröken *Wetterström*, om begränsning av överskridandena å avlöningsanslag.

nr 597, av herr *Åkerlind m. fl.*, om avveckling av den statliga dyrortsgrupperingen,

nr 598, av herr *Bohman m. fl.*, om vissa familjepolitiska åtgärder,

nr 599, av herr *Hedlund m. fl.*, om statligt stöd till familjedaghemsverksamheten, m. m.,

nr 600, av herr *Johansson i Skärstad m. fl.*, om utbyggnad av barndaghem, m. m.,

nr 601, av herr *Johansson i Växjö m. fl.*, om utredning angående barna- och ungdomsvården,

nr 602, av herr *Ohlin m. fl.*, angående familjepolitiken,

nr 603, av herrar *Antby* och *Antonsson*, om premiering av sparande på särskilt sparkonto och av målinriktat bostadssparande,

nr 604, av herrar *Antonsson* och *Gustafsson i Skellefteå*, om höjning av förvärsavdragen vid beskattningen,

nr 605, av herr *Antonsson m. fl.*, om stimulans av personligt sparande,

nr 606, av herr *Arvidson*, om undantag från allmän varuskatt för konstnärliga verk utförda i textilt material,

nr 607, av herr *Börjesson i Falköping*, angående förfarandet vid nedsättning av stämpelskatt på in-teckning i fast egendom,

nr 608, av herr *Börjesson i Falköping*, om en ny posttaxa,

nr 609, av herr *Carbell m. fl.*, om rätt till visst avdrag vid beskattningen för värdeminskning å anordningar för vatten- och luftvård,

nr 610, av fröken *Elmén m. fl.*, om ökat rättsskydd för den enskilde i skattefrågor,

nr 611, av herr *Engkvist m. fl.*, om ändrade bestämmelser för statens lånefond för alkoholfria restauranger,

nr 612, av herrar *Enskog* och *Werbros*, om slopande av s. k. dragarpengar,

nr 613, av herr *Eriksson i Bäckmora*, om höjda ortsavdrag vid beskattningen,

nr 614, av herrar *Eriksson i Bäckmora* och *Börjesson i Falköping*, om restitution av skatt å bensin för motorsågar,

nr 615, av herr *Fridolfsson i Stockholm m. fl.*, angående anstånd med inbetalning av skatt,

nr 616, av herr *Gustafsson i Borås m. fl.*, om undantag från allmän varuskatt för postorderhandelns kataloger,

nr 617, av herr *Gustafsson i Skellefteå m. fl.*, angående avskrivningen å industribyggnader i vissa fall,

nr 618, av herr *Hedin m. fl.*, om rätt för jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse till skatteavdrag för forskningskostnader,

nr 619, av herr *Hedlund m. fl.*, om en allmän skattereform,

nr 620, av herr *Hedlund m. fl.*, om användande av beskattningen i lokaliseringspolitiskt syfte,

nr 621, av herr *Hermansson m. fl.*, om vissa skattereformer,

nr 622, av herr *Johansson i Öckerö m. fl.*, om rätt för fiskare att göra skattefria avsättning till resultatutjämningskonto,

nr 623, av herr *Sjönell m. fl.*, om rätt för vuxenstuderande till avdrag vid beskattningen för studiematerielkostnader,

nr 624, av herr *Johansson i Skärstad m. fl.*, om åtgärder för att stimulera gåvor till allmännyttiga ändamål,

nr 625, av herr *Johansson i Skärstad m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för lön till hembiträde,

nr 626, av herr *Jonasson*, om höjning av beloppet för den skattefria kapitalinkomsten,

nr 627, av herr *Jonasson*, angående tidpunkten för avlämnande av självdeklaration,

nr 628, av herr *Jonsson m. fl.*, om undantag från deklarationsplikt för folkpensionärer,

nr 629, av herr *Jonsson m. fl.*, om ändrade avskrivningsregler för byggnad som ingår i rörelse eller jordbruk,

nr 630, av herrar *Jönsson i Ingemarsgården* och *Mundebo*, om avdrag vid be-

skattningen för periodiskt understöd till studerande samt för amortering av studieskuld,

nr 631, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*, om lättnader i beskattningen för personer med nedsatt skatteförmåga,

nr 632, av herr *Kellgren*, om undantag från allmän varuskatt för konst som försäljes vid utställning,

nr 633, av fru *Kristensson m. fl.*, om avdrag vid beskattningen för barnutillsynskostnader,

nr 634, av fru *Kristensson* och fröken *Wetterström*, om extra avdrag vid beskattningen av vissa hemmadöttrar,

nr 635, av fru *Kristensson m. fl.*, om avdrag vid beskattningen för återbetalade studiemedel,

nr 636, av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för hemhjälpkostnader,

nr 637, av herr *Larsson* i Umeå *m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för avsättning till förlustutjämningskonto,

nr 638, av herrar *Magnusson* i Borås och *Björkman*, om vissa provisoriska åtgärder i avvaktan på införande av en mervärdesskatt,

nr 639, av herrar *Mattsson* och *Persson* i Heden, om rätt till avdrag vid beskattningen för kostnader i samband med vård av handikappat barn,

nr 640, av herr *Nihlfors m. fl.*, angående rätten till avdrag vid beskattningen vid tjänsteresa i enskild tjänst,

nr 641, av herr *Nilsson* i Bästekille och fru *Heurlin*, angående rätten för yrkesfruktodlare till avdrag vid beskattningen för omplantering av frukträd,

nr 642, av herrar *Nordgren* och *Andersson* i Örebro, om undantag från allmän varuskatt för proteser,

nr 643, av herr *Nordgren m. fl.*, om restitution av skatt på bensin för motorsågar,

nr 644, av herr *Nordgren m. fl.*, om översyn av arvsbeskattningen,

nr 645, av herr *Ohlin m. fl.*, om en allmän skattereform,

nr 646, av herr *Oskarson*, angående beskattningen av reservbefälspremier,

nr 647, av herr *Oskarson*, om uppskov med föreslagna tulllätnader för vissa tropiska varor,

nr 648, av herr *Petersson*, angående kvarskatteräntan vid samtaxering av makar,

nr 649, av herrar *Ringaby* och *Petersson*, om vissa ändringar i förmögenhetsbeskattningen,

nr 650, av fru *Ryding m. fl.*, angående beskattningen av ensamstående föräldrar med hemmavarande barn,

nr 651, av herr *Svensson* i Vä *m. fl.*, angående rätten till avdrag vid beskattningen för traktamenten *m. m.*,

nr 652, av herr *Thylén m. fl.*, angående rätten till avdrag vid beskattningen för avskrivning å maskiner och inventarier,

nr 653, av herr *Thylén m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för avsättning till självfinansieringsfond,

nr 654, av herr *Thylén m. fl.*, om successiv avveckling av dubbelbeskattningen för aktiebolag,

nr 655, av fröken *Wetterström m. fl.*, om höjda ortsavdrag för folkpensionärer,

nr 656, av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, angående inkomsten från riksbanksfonden,

nr 657, av herr *Carlshamre*, om medverkan av riksbanken vid nationalbudgetens uppgörande,

nr 658, av herrar *Carlshamre* och *Regnéll*, om åtgärder för att stabilisera priser och löner,

nr 659, av fröken *Elmén m. fl.*, om inrättande vid justitieombudsmannens expedition av en befattning som byråchef för skatteärenden,

nr 660, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*, angående kapitalförsörjningen vid industriellt byggande,

nr 661, av herr *Gustafsson* i Skellefteå *m. fl.*, angående riktlinjerna för lokaliseringpolitiken *m. m.*,

nr 662, av herrar *Gustafsson* i Stenkyrka och *Franzén* i Träkumla, om inrättande av ett särskilt stödområde för Gotland,

nr 663, av herr *Hamrin* i Jönköping

- m. fl.*, angående rätten till återlån från allmänna pensionsfonden,
- nr 664, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, angående stabiliseringspolitiken,
- nr 665, av herr *Jansson m. fl.*, om överförande i statlig ägo av privatägd krigsmaterielproduktion,
- nr 666, av herr *Krönmark*, om statligt lokaliseringsstöd för Gotland och delar av Kalmar län,
- nr 667, av herrar *Larsson* i Norderön och *Jönsson* i Ingemarsgården, angående det statliga lokaliseringsstödet i Norrlands inland,
- nr 668, av herrar *Larsson* i Norderön och *Larsson* i Hedenäset, angående stabiliseringspolitiken,
- nr 669, av herr *Lassinantti m. fl.*, om lokaliserings- och sysselsättningsproblem i Norrbottens län,
- nr 670, av herrar *Magnusson* i Borås och *Wennerfors*, om utbyggnad av Stekenjokkgruvan,
- nr 671, av herr *Nilsson* i Tvärålund, om användande av den indirekta beskattningen och avbetalningshandeln i konjunkturpolitiskt syfte,
- nr 672, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*, angående garantilån och lokaliseringsslån,
- nr 673, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*, angående de regionala organen för lokaliseringspolitik och samhällsplanering,
- nr 674, av herr *Nordgren m. fl.*, om utredning angående små och medelstora företags kreditförsörjning *m. m.*,
- nr 675, av herr *Petersson m. fl.*, angående samhällets service i landets glesbygder,
- nr 676, av herr *Sjönell*, om krediter för investeringar i vägmaskiner *m. m.*,
- nr 677, av herr *Sjönell m. fl.*, angående kapitalförsörjningen för familjeföretag,
- nr 678, av herr *Sjönell m. fl.*, om främjande av de mindre företagens exportmöjligheter,
- nr 679, av herrar *Wedén* och *Hylander*, om ändrade grunder för bankernas kreditbedömning,
- nr 680, av herr *Werbros*, angående beräkningen av avgifter till statsverket för tjänster till allmänheten,
- nr 681, av herr *Westberg*, om malmletning inom Ljusdalsregionen,
- nr 682, av fröken *Wetterström*, om avskaffande av ett- och tvåöringar,
- nr 683, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Sundkvist*, om ökning av möjligheterna att adoptera utländska barn,
- nr 684, av herr *Carlsson* i Tyresö *m. fl.*, om obligatoriskt civiläktenskap,
- nr 685, av herr *Dahlgren m. fl.*, om återfående av överskjutande insatskapital i ekonomisk förening,
- nr 686, av herrar *Gustafsson* i Borås och *Nilsson* i Lönsboda, angående det allmännas skadeståndsansvar inom offentlighetsrättslig verksamhet,
- nr 687, av herrar *Johansson* i Skärstad och *Börjesson* i Falköping, angående obligatorisk försäkring av tillgångar som anförtros boutredningsmän *m. fl.*,
- nr 688, av fru *Kristensson*, om viss kombination av påföljder för brott,
- nr 689, av fru *Kristensson* och fröken *Wetterström*, om en översyn av barnavårdsmannainstitutionen,
- nr 690, av herrar *Larsson* i Luttra och *Jönsson* i Ingemarsgården, angående lagligt skydd för kommunala vapen,
- nr 691, av fru *Lewén-Eliasson* och fru *Holmqvist*, om ökad rättssäkerhet för barn i vårdnadsfall,
- nr 692, av herr *Sjönell*, om obligatoriskt stöldskydd på bilar,
- nr 693, av herrar *Sjönell* och *Gomé*, om anpassning för mindre företag av aktiebolagslagstiftningen,
- nr 694, av herrar *Svensson* i Vä och *Gustafsson* i Stenkyrka, om effektivisering av rättsvården,
- nr 695, av fru *Thunvall m. fl.*, om eds ersättande med försäkringen på heder och samvete,
- nr 696, av herr *Ullsten*, angående tillämpningen av svenska straffregler på utomlands begångna gärningar,
- nr 697, av herrar *Anderson* i Sundsvall och *Jönsson* i Ingemarsgården, an-

gående revisionen av allmän försäkringskassa,

nr 698, av herr *Bohman m. fl.*, om vissa familjepolitiska åtgärder,

nr 699, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Hamrin* i Jönköping, angående nykterhetsnämndernas befattning med narkotikamissbrukare,

nr 700, av herrar *Carlshamre* och *Thylén*, angående krigsförsäkringen för sjömän,

nr 701, av fröken *Elmén m. fl.*, om viss översyn av barnvårdslagen,

nr 702, av herr *Gustavsson* i Alvesta m. fl., om sänkt folkpensionsålder,

nr 703, av herr *Hedlund m. fl.*, om höjning av de allmänna barnbidragen, m. m.,

nr 704, av fru *Heurlin*, angående behandlingen av narkotikamissbrukare,

nr 705, av herr *Hylltander m. fl.*, om samordning av pensionsutbetalning och skattelikvid,

nr 706, av herrar *Johansson* i Skärstad, och *Larsson* i Borrby, om vissa förbättringar av det statliga studiestödet,

nr 707, av herr *Johansson* i Skärstad m. fl., angående försäkringsskyddet för hemmafruar m. fl.,

nr 708, av herrar *Johansson* i Växjö och *Josefson* i Arrie, angående sjukförsäkringsavgiften för värnpliktig,

nr 709, av herr *Nihlfors m. fl.*, om åtgärder mot rasdiskriminering,

nr 710, av herr *Nilsson* i Tvärålund, om fria resor till hemorten för inackorderade skolelever,

nr 711, av herr *Rubin m. fl.*, om studiesociala åtgärder i vissa fall,

nr 712, av fru *Skantz m. fl.*, angående rätten för utlännning till förmåner från den allmänna sjukförsäkringen,

nr 713, av herr *Svensson* i Vä m. fl., angående socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare,

nr 714, av herr *Ullsten m. fl.*, angående abortförebryggande verksamhet,

nr 715, av herrar *Ullsten* och *Mundebo*, angående föreningsrätten,

nr 716, av fröken *Wetterström*, angående

avrundning av priset på läkemedel,

nr 717, av fröken *Wetterström m. fl.*, om slopande av kravet på beställningsblankett för erhållande av fria läkemedel,

nr 718, av fröken *Wetterström m. fl.*, angående folkpensionärs rätt till sjukhjälp,

nr 719, av fröken *Wetterström m. fl.*, angående vårdbidragen till handikappade barn,

nr 720, av herr *Wikner*, om rätt till änkepension för vissa sammanboende,

nr 721, av fröken *Elmén* och herr *Nihlfors*, om slopande av kravet på särskild ursprungsmärkning beträffande varor framställda i nordiskt land,

nr 722, av herr *Gustavsson* i Alvesta m. fl., angående bestämmandet av expropriationsersättning,

nr 723, av herrar *Gustafsson* i Kårby och *Antonsson*, angående trafikfria lekplatser,

nr 724, av herr *Hedin*, om skyldighet att i vissa fall använda halvljus å motorfordon,

nr 725, av fru *Heurlin* och herr *Oskarson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180/1965, med förslag till ändringar i vägtrafikförordningen,

nr 726, av herr *Jonasson m. fl.*, angående juridisk persons förvärv av mark,

nr 727, av herr *Larsson* i Umeå m. fl., angående prissättningen på bostadsrättslägenheter,

nr 728, av herr *Larsson* i Umeå, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180/1965, med förslag till ändringar i vägtrafikförordningen,

nr 729, av herr *Magnusson* i Tumhult m. fl., om utredning angående de kommunala trafiknämndernas verksamhet och organisation,

nr 730, av herr *Nihlfors*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180/1965, med förslag till ändringar i vägtrafikförordningen,

nr 731, av herrar *Nordgren* och *Magnusson* i Borås, om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 13, med förslag

till lag angående ändrad lydelse av 21 och 29 §§ lagen den 25 september 1953 (nr 603) om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet,

nr 732, av herr *Oskarson m. fl.*, om rätt för polisen att flytta och omhändertaga fordon i vissa fall,

nr 733, av herrar *Ringaby* och *Magnusson* i Borås, om uppskov med övergången till högertrafik,

nr 734, av herr *Rubin*, om uppskov med övergången till högertrafik,

nr 735, av herr *Sjönell m. fl.*, angående ersättningen till markägare m. fl. för värdeminskning å fastighet på grund av planändring,

nr 736, av fru *Thunvall m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180/1965, med förslag till ändringar i vägtrafikförordningen,

nr 737, av herrar *Turesson* och *Björkman*, angående beslut om tillträde av nya ägotalter vid laga skifte,

nr 738, av herr *Thylén m. fl.*, angående stopplikten vid huvudled,

nr 739, av herr *Boo m. fl.*, om användning av statens skogsförbättringsanslag för upprättande av översiktliga markanvändningsplaner,

nr 740, av herr *Dahlgren m. fl.*, om utvidgning av de koncentrerade rationaliseringsinsatserna på jordbrukets område,

nr 741, av herr *Dahlgren m. fl.*, angående kvalitetsbestämmelserna vid inlösen av brödsäd,

nr 742, av herr *Franzén* i Träkumla, om stöd åt hampodlingen på Gotland,

nr 743, av herr *Grebäck*, om ett centralt statligt planeringsorgan för naturvårdsfrågor m. m.,

nr 744, av herrar *Grebäck* och *Gustafsson* i Kårby, om utredning angående anläggningar för konsttorkning av vallfoder,

nr 745, av herr *Grebäck m. fl.*, om fortsatt statligt stöd åt odlingen av spånadslin,

nr 746, av herr *Grebäck m. fl.*, om statsbidrag till Sveriges Allmänna Linnodlingsförening,

nr 747, av herr *Grebäck m. fl.*, om statsbidrag för vattenvårdande åtgärder vid icke bestående brukningsenheter,

nr 748, av herr *Grebäck m. fl.*, om decentralisering till de lokala frökontrollanstalterna av vissa analysuppgifter,

nr 749, av herr *Gustafsson* i Kårby m. fl., om visst statsbidrag till praktiskt vetenskaplig växtförädling,

nr 750, av herr *Gustafsson* i Uddevala m. fl., om statlig kreditgaranti för fiskare,

nr 751, av herrar *Hedin* och *Eliasson* i Moholm, om obligatorisk skördeskadeanmälan,

nr 752, av herr *Hedin m. fl.*, om utbildning av mjölkkningslärare,

nr 753, av herr *Hedin m. fl.*, om statsbidrag till befrämjande av vissa säkerhetsanordningar på fiskefartyg,

nr 754, av herr *Henningsson m. fl.*, om avgiftsfritt tillträde till Kullaberg,

nr 755, av herr *Larsson* i Borrby m. fl., om höjt statsbidrag till förädlingsverksamhet på trädgårdsområdet,

nr 756, av herr *Larsson* i Hedenäset, om åtgärder för att främja fisket i Torne älv,

nr 757, av herr *Larsson* i Hedenäset m. fl., angående veterinärstyrelsens handläggning av frågor om ersättning enligt epizootilagen,

nr 758, av herr *Larsson* i Norderön m. fl., angående utnyttjandet av de allmänna kartorna,

nr 759, av herr *Larsson* i Norderön m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Rikets allmänna kartverk: Kartarbeten m. m.,

nr 760, av fröken *Ljungberg m. fl.*, om dokumentära naturundersökningar, m. m.,

nr 761, av herr *Magnusson* i Tumhult m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till produktionsbefrämjande åtgärder i Norrland m. m.,

nr 762, av herr *Magnusson* i Tumhult m. fl., angående dispositionen av domänverkets markfond,

nr 763, av herr *Rimås m. fl.*, angående finansieringen av samarbetsorganet mellan fruktodlingens och handelns organisationer,

nr 764, av herrar *Sundkvist* och *Gustavsson* i Alvesta, om förenkling av vissa lantmåteriförrättningar,

nr 765, av herr *Tobé m. fl.*, om en långsiktig naturvårdsplanering,

nr 766, av herr *Tobé m. fl.*, om höjt anslag till Naturvård: Ersättningar till markägare m. m.,

nr 767, av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*, om ökat samhälleligt stöd till motorsport bland ungdom,

nr 768, av herr *Antonsson m. fl.*, angående taxitrafikens villkor och förutsättningar,

nr 769, av herr *Bengtson* i Solna och fru *Kristensson*, om regionala samarbetsorgan för vägfrågor,

nr 770, av herr *Carlshamre m. fl.*, angående vården av handikappade,

nr 771, av herrar *Dahlgren* och *Boo*, om åtgärder för att främja gifta kvinnors möjligheter till förvärvsarbete,

nr 772, av herr *Eriksson* i Bäckmora, om utsträckt tid beträffande statens järnvägars rabattresor för folkpensionärer,

nr 773, av herr *Eriksson* i Bäckmora, om spridning av veckoledigheten,

nr 774, av herr *Eriksson* i Bäckmora, om utredning angående familjevården,

nr 775, av herr *Gustafsson* i Kårby, angående användningen av engångsförpackningar,

nr 776, av herr *Gustafsson* i Uddevala, angående behovet av allmänna kommunikationsmedel,

nr 777, av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*, om viss specialutbildning för journalister,

nr 778, av herr *Hedin*, angående utbyggnaden av Södertälje kanal, m. m.,

nr 779, av herr *Hedlund m. fl.*, om ett miljöpolitiskt handlingsprogram,

nr 780, av herr *Johansson* i Växjö, angående hushållspraktik,

nr 781, av fru *Jäderberg m. fl.*, om förläggande av idrottsinstruktörsutbildning till Kiruna,

nr 782, av herr *Kellgren*, om statligt stöd till svensk grammofonskiveproduktion,

nr 783, av fru *Lewén-Eliasson m. fl.*, angående arbetslösheten bland kvinnor,

nr 784, av herrar *Mattsson* och *Antonsson*, om rådgivning i televisionen

angående vården av utvecklingsstörda,

nr 785, av herr *Nordgren m. fl.*, angående arbetsgivares uppgifts- och uppbördsskyldighet, m. m.,

nr 786, av herr *Ringaby* och fröken *Wetterström*, angående vården av handikappade,

nr 787, av fru *Ryding m. fl.*, angående könsrollerna,

nr 788, av herrar *Sjönell* och *Eliasson* i Sundborn, om motverkande av rivning av icke saneringsmogna bostadsfastigheter, samt

nr 789, av fröken *Wetterström m. fl.*, angående sysselsättning och arbetsvillkor för den äldre arbetskraften.

Dessa motioner bordlades.

§ 5

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Härmed begäres ledighet från riksdagsgöröml för deltagande i Nordiska rådets fjortonde session i Köpenhamn för tiden 28 januari—2 februari 1966 för

fru Ekendahl

herr Ohlin

» Lassinantti

» Einar Gustafsson i Kårby

» Cassel

» Skoglund

fru Gärde Widemar och
för tiden 28 januari—1 februari 1966
för

herr Thapper.

Stockholm den 26 januari 1966

*Gustaf Petré*n

Kanslichef

Kammaren biföll denna ansökan.

122 Nr 4 Onsdagen den 26 januari 1966 em.

§ 6

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 20.17.

In fidem

Sune K. Johansson
